

Rezmî Divânı'ndaki 100 Gazelin

İncelenmesi ve Kritiği

Nilüfer Altay

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü'ne Türk Dili ve Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Ağustos, 2010
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Elvan Yılmaz
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü (v)

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yard. Doç. Dr. Kadir Atlansoy
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Prof. Dr. Ahmet Atilla Şentürk
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Ahmet Atilla Şentürk

2. Yard. Doç. Dr. Kadir Atlansoy

3. Yard. Doç. Dr Cemal Bayak

ABSTRACT

17th and 18th centuries in the Turkish Language Literature have been a period in which partly new searches and some starting points have been tried in the Classic Turkish Literature. Classic Turkish Literature has not almost changed for many years and depended on highly rigid and stereotyped rules. Stream of Sebki Hindi has been one of the most prominent features of this period and it has been taken into attention by evaluating the strict rules in a different dimension. In addition to this, a group of poets tried to develop amore lively and free style in this period. Nedim represented this style by his intelligent mind and reckless style. Other poets like Enderunlu Vasif and Enderunlu Fazıl have shifted this free style into extreme points.

Being that much free in language and dictation has been perceived as an ordinary disorder by those poets mentioned above. However, this has not been encountered in hundreds and thousands of verses of previous poets. Some analogy patterns; which were not spoken before, come into play and poetry separates from the adventure of classic period full of strict rules and it begins to move into a more liberal valley.

The text; which constitutes the subject of this research, is taken from Rezmi's. Rezmi's Divan carries an interesting position since he was grandson of Sultan IV. Murad belonging to the 17th century poets. It is a fact that in the Ottoman ruling house, most of the sultans' mothers were Georgian, Russian, Serbian etc concubines. For example, Sultan IV. Murad's mother "Kösem Sultan" was originally Greek and her real name was "Anastasya". After IV. Murad, IV. Mehmed acceded to the throne.

His mother “Nadya” was originally Russian. However, her name was changed into “Turhan Sultan” later. Based on the documents and especially letters of this and other harem women, it is known that despite the long passing years these women could not improve their language and they were quite inaccurate both in written and spoken Turkish. Because of all these effects, people began to create and develop a Turkish language in Ottoman Palace which was different in both sound and music. This language was quite different from public’s language. Some interesting examples of this language were brought to the present by film and sound recordings in a documentary style. This language can also be seen in the members of ruling houses who still remain alive today and managed to protect palace language by living abroad.

By looking at Rezmi’s Divan from this perspective, some rarely seen language features of poets can be seen. When struggling for freedom mentioned above is also added to this, the most typical examples of the deviation of classic poem in the 17th and 18th centuries are encountered. In this respect, this research aims at criticizing and evaluating the old poetry in this period in terms of its strict rules.

In this study, we started by translating the first single copy of Rezmi’s Divan in İstanbul University Special Works Library into a prose from Ottoman Alphabet to Latin Alphabet and made it appropriate to the Turkish Language of Turkey. While translating into a prose, some expressions, literary phrases and motifs; which were not appropriate to the language and poetry of that period, have been encountered. For this reason, the subject of the thesis has been identified as analyzing and criticizing the first 100 gazel so that this study can be a part of the work later.

Rezmi focused on the topics like beauty of love, the sense of love to a lover, wine and entertainment, beauty of spring and flowers and elements belonging to the culture of the public in his poems. It is possible to find many clues about the social life of that period in his poems. For this reason, we have also mentioned about the social life elements in Rezmi's DİVAN where necessary in our study. In Rezmi's poems, more Turkish words, idioms and proverbs were frequently used. However, since the poet was a member of the palace; unlike other poets, he was not exposed to many criticisms although he had some remarkable failures in his poems. Some poets do not want to waste the poems that they write in their childhoods. Therefore, they prefer including them into in their works. However, in such cases there is a high possibility that these products which belong to the awkwardness and inexperience period, has been reviewed and corrected.

When considering Rezmi's poems in terms of either their grammar rules or classic poem aesthetics, we can often encounter such poems that could be belonging to his childhood.

Keywords: Gazal, Rezmi Divani, Classical Turkish Literature.

ÖZ

Türk edebiyatı tarihinde 17 ve 18. yüzyıllar, son derece katı ve klişeleşmiş kurallara bağlı kalarak uzun yüzyıllar neredeyse hiç değişmeden sürdürülen Klâsik Türk Edebiyatı'nda kısmen yeni arayışların başladığı ve bir takım çıkış noktalarının denendiği bir dönemi oluşturur. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri olan Sebki Hindî akımı, aynı katı kuralları farklı bir boyutta değerlendirmesiyle dikkati çekerken; bunun yanı sıra daha şuh ve serbest bir üslup geliştirmeye çalışan bir şairler gurubu da ön plana çıkar. Nedîm'in kıvrak bir zekâ ve pervasız üslubuyla temsil ettiği bu serbest üslubu Enderunlu Vâsıf ve Enderunlu Fâzıl gibi şairler en uç boyuta kadar taşırlar.

Dil ve imlâ konularında kural tanımazlık derecesine kadar varan bu serbestlik zaman zaman daha önceki şairlerin yüzlerce ve binlerce beytinde dahi neredeyse hiç görülmeyen bir gramer hatasını sıradan bir aksaklık derecesine düşürür. Daha önce hiç söylenmemiş bir takım benzetme kalıpları devreye girer ve şiir artık klâsik dönemin katı kurallarla dolu mecrasından ayrılarak daha serbest ve başına buyruk bir vadede seyretmeye başlar.

Bu araştırmanın konusunu oluşturan metin, 17. Yüzyıl şairleri arasında Sultan IV. Murad'ın torunu olması bakımından ilginç bir konum arz eden Rezmî dîvânından alınmış bir kesittir. Osmanlı hanedanında padişah annelerinin hemen daima Gürcü, Çerkez, Rus, Sırp v.b. cariyelerden oluştuğu bilinen bir gerçektir. Mesela Sultan IV. Murad'ın annesi Rum asıllı ve asıl adı Anastasya olan Kösem Sultan idi. Ondan

sonra tahta geçen IV. Mehmed'in annesi Rus asıllı Nadya daha sonra Turhan Sultan adını almıştı. Bu ve diğer harem kadınlarına ait belge ve özellikle mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla uzun yıllar geçmesine rağmen dillerini dzeltemedikleri ve oldukça bozuk bir Türkçeyle yazıp konuştukları bilinmektedir. Bütün bu etkiler sebebiyle olmalı Osmanlı sarayında halkın dilinden oldukça farklı bir ses ve musikye sahip ayrı bir Türkçe oluşup gelişmeye başladı. Bunun ilginç bazı örnekleri belgesel niteliğindeki ses ve film kayıtlarıyla günümüze kadar geldiği gibi, hanedanın günümüzde yaşayan ve özellikle yurt dışında kalmaları sebebiyle saray dilini koruyabildikleri anlaşılan mensuplarının dilinde de görülmektedir.

Rezm'nin dvn bu açıdan bakıldığında başka Őairlerde çok nadir olarak görülen bir takım dil özellikleri arz eder. Buna yukarıda bahsi geçen serbestlik arayışları da ilave edildiğinde klsik Şiirin 17 ve 18. yüzyıllarda yaşadığı sapmanın en tipik örneklerinden biriyle karşılaşırız. Bu bakımdan bu çalışma bu dönemin eski Şiirin katı kuralları açısından bir kritik ve değerlendirmesini örneklendirme amacı taşımaktadır.

Çalışmamıza ilk olarak İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan tek nüshasını Osmanlı alfabesinden Latin alfabesine Türkiye Türkçesine uygun Şekilde nesre evirmeyeyle başladık. Nesre eviri sırasında dönemin dili ve Şiir geleneğine aykırılık arz eden bazı ifade, edeb kalıp ve motiflerle karşılaştık. Bu sebeple tez konusunu daha sonra eserin bir kesitini oluşturması amacıyla ilk yüz gazelin inceleme ve kritiği Şeklinde tespit ettik.

Rezm, Şiirlerinde sevgilinin güzelliği, sevgiliye duyulan aşk, Şarap ve eğlence meclisleri, baharın ve çiçeklerin güzellikleri, halk kültürüne ait unsurlar gibi konuları

işlemiştir. Onun şiirlerinde dönemin sosyal hayatına dair pek çok iz bulmak da mümkündür. Bu nedenle çalışmamızda yeri geldikçe Rezmî Divânı'nda geçen sosyal hayat unsurlarına da temas ettik.

Rezmî'nin şiirlerinde Türkçe kelimeler daha çok kullanılmış, deyimler ve atasözlerine sıkça yer verilmiştir. Ancak şairin saraya mensup olması sebebiyle olmalı, diğer şairlerin maruz kaldığı acımasız tenkitlere pek maruz kalmadığı şiirlerinde dikkat çeken bir takım aksaklıkların göze çarptığı görülmektedir. Bazı şairler çocukluklarında yazdıkları şiirlerin ziyan olmasına kıyamayarak bunları da eserlerine dahil ederler. Ancak bu gibi durumlarda acemilik ve tecrübesizlik çağının ürünü olan bu eserlerin gözden geçirilerek tashih görmüş olmaları da kuvvetle muhtemeldir. Rezmî'nin eserinde de gerek gramer kuralları gerekse klâsik şiir estetiği açısından göz önünde bulundurulduğunda çocukluk çağının ürünü olabilecek şiirlere yoğun olarak rastlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gazal, Rezmi Divani, Klasik Türk Edebiyatı.

ÖNSÖZ

Çalışmamıza konu olan Safiye Sultanzâde Mehmet Rezmî 17. Yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve 29 Safer 1131 (21 Ocak 1719) tarihinde vefat etmiştir. Devletin çeşitli kademelerinde çalışmış ve dönem dönem aziller yaşamıştır. Rezmî Divânı üzerine yapılan tek çalışma Mehmet Gürbüz'ün *Rezmî Divânı üzerine İnceleme* isimli yüksek lisans tezidir.

Rezmî Dîvânı'nın bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Yaptığımız araştırma ve incelemeler sonunda divanın başka bir nüshasını yahut Rezmî'nin başka bir eserini bulamadık.

Çalışmamızda eserin bir kesitinin günümüz Türkçesiyle nesre çevirip, eserde göze çarpan ve geleneğe uymayan, hatalı şiirler üzerine açıklama ve tenkitler geliştirmeye çalıştık. Aynı zamanda divanda şairin sıkça yer verdiği sosyal hayat unsurlarını da açıklamalarımızda değerlendirdik. Ayrıca gerek orijinal dîvân metnindeki yazım hataları gerekse Mehmet Gürbüz'ün kurduğu metinde görülen önemli sayıdaki okuma hatalarının da tamir ve tashihine çalışılmıştır.

Çalışmalarımın her aşamasında beni yönlendiren ve yardımcı olan, Edebiyat adına öğrendiğim birçok şeyi borçlu olduğumu düşündüğüm hocam Prof. Dr. Ahmet Atillâ Şentürk'e katkılarından dolayı teşekkür etmeyi yerine getirilmesi zevkli bir görev kabul ediyorum.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca benden yardımlarını esirgemeyen babam Hidayet Altay, eniştem Erhan Yurdakul ve bütün arkadaşlarıma teşekkür ediyorum; öğrencilik hayatım boyunca ilgi ve desteklerini esirgemeyen bütün hocalarıma ayrıca teşekkür ve ömür boyu sürecek minnet borcum vardır.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZ	vi
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xi
METİN İNCELEMESİ	1
KAYNAKÇA	189

METİN İNCELEMESİ

23b

1.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Hamd-i bî-had Hâlık-i Yezdâna itdüm ibtidâ
Sâniyen mahşer şefî'ine tahiyyât ü senâ
2. Geldi sahrâ-yı 'ademden bu vücûd-ı bî-vücûd
Baña teshîl eyledi vâdî-i şî'ri ol Hudâ
3. Gözleri aydın Muhammed ümmetinüñ ol nehâr
İki 'âlem güneşi ola şefî'-i müctebâ
4. İki şakk oldu kamer şevkinden añlañ nükteyi
Ol habîbüñ pâyına yüz sürmege oldu dü-tâ
5. İki 'âlem güneşidür dü cihânuñ serveri
Ol resûl-i kibriyâ vü ol habîb-i Mustafâ

1.

¹ Öncelikle yüce yaratıcıya sonsuz hamdler; ikinci olarak mahşer gününün şefahtçisine övgüler sunarım.

² Bu vücutsuz varlık yokluk çölünden geldi. Allah bana şiir konusunda derinleşmeyi kolaylaştırdı

³ O günde Muhammed Ümmetinin gözleri aydın olsun. İki dünyanın güneşi (olan Hz. Muhammed) şefahtçi olsun.

⁴ Ay onun coşkusundan ayrıldı. (Buradaki) ince manayı anla ki (ay) sevgilinin ayağına yüz sürmek için iki kat oldu.

⁵ O yüce peygamber ve o seçilmiş sevgili iki alemin güneşidir. Her iki dünyanın da hükümdarıdır.

6. Ka'be-i kûyına yüz sürmege sa'y eyler hezâr
Herkes e olmaz müyesser cân u dilden ol safâ

⁶ Binlerce insan mahallesinin kabesine yüz sürmeye gayret eder. Bu zevk herkese canı gönülden nasip olmaz.

1\1 Eski yazım ve kitabet geleneğine göre bir esere başlanırken mutlaka Allah'ın adının anılması ve bu amaçla besmele yazılması neredeyse vazgeçilmez bir şart idi. Bunun için ya açıkça besmele ibaresi yazılır yahut da esere Allah'ın isimlerinden bir veya birkaçının zikredilmesi suretiyle başlama yoluna gidilirdi. Besmeleyi Allah'a verdiği nimetlere teşekkür etmek üzere "hamdele" faslı takip eder ve ardından da yazar, Hz. Muhammed'e saygı ve selamlarını sunmak üzere "salvele" kısmına geçerdi. Bu protokol bazen yüzlerce beyit kadar uzatılabildiği gibi bazen de burada olduğu gibi bir tek beyit içerisine de sıkıştırılabiliyordu. Beyitte geçen "mahşer şefî'i" ibaresiyle Hz. Muhammed kastedilmiştir.

1\2 Beyitte geçen "sahrâ" ve "vâdî" gibi kelimelerle bir yolculuk tasvir ve kompozisyonu oluşturulmaktadır. "vücûd" kelimelerinden birincisi "beden", ikincisi ise "varlık" anlamında kullanılarak cinas yapılmıştır.

1\4 Beyitte Hz. Muhammed'in bir parmak işaretiyle ayı yarması demek olan "Şakku'l-kamer" hadisesine işaret vardır. Eski saygı ve selamlaşma protokolleri arasında yere kadar eğilmek yaygın bir gelenektir. Ay burada mucizevî şekilde ikiye ayrılması sebebiyle boynu bükülmüş ve Hz. Muhammed'e saygısını göstermek üzere yerlere yüzünü sürmek için eğilmiş bir şahıs şeklinde teşhis edilmiştir.

1\6 Asıl itibariyle "zevk" anlamında kullanılan "safâ" kelimesi, beyitte geçen "Kâbe" kelimesi sebebiyle burada iyhâm yoluyla Kâbe'deki iki tepeden birinin ismi olan "Safâ" tepesini ima etmek üzere kullanılmıştır.

7. Hamdü li'llâh bu siyeh rûyî sürüp ben hâkine
Derdüme oldı mücevher 'anberîn-tıynî devâ
8. 'İyd-i adhâ eyleyüp şevk ile dil ol ânda kim
Cân kurbân itmege bulmadı zevkinden rehâ
9. Anda bir ân zevk u şevk itmek hezâr 'ömre deger
Sa'y-ı nâ-mahsûr idenler anda bulmuşlar safâ
10. Her ne deñlü sa'y idüp olsa mu'arrif dil yine
İdimez hakk_üzre evsâf-ı cemîlin ol edâ
11. Söz yitişmez ol habîbüñ medhine evsâfına
Dutalum eş'âr imiş tab'-ı bülendüñ **Rezmiyâ**
12. 'Abd-i 'âciz bendeñüñ yokdur niyâza kudreti
Lutf u ihsân u kerem sendendür ancak ilticâ

⁷ Allah'a şükürler olsun ben bu siyah yüzümü onun toprağına sürerek onun amberli toprağının mücevheri derdime deva oldu.

⁸ Gönül coşkuyla kurban bayramı edip canını kurban etme zevkinden kendini alamadı.

⁹ Orada bir an zevk ve eğlence binlerce ömre değer. Sayısız gayret gösterenler zevki orada bulmuşlardır.

¹⁰ Gönül ne kadar gayret edip bilgi sahibi olsa da onun güzel vasıflarını lâyıkiyle ifade edemez.

¹¹ Ey Rezmi senin yüce tabiatın şiir de olsa o sevgilinin övgüsünün vasıflarına söz yetişmez.

¹² Zavallı kul kölenin yalvarmaya gücü yoktur. Lutf, ihsan ve büyüklük sendendir, sığınma ancak [sanadır].

1\8 Yazma nüshada ibarenin tek noktayla imla edilmesinden kaynaklanmalı, M. Gürbüz terkibi “abd-i azhâ” şeklinde okumaya çalışmış.

1\10 M.Gürbüz tarafından “mu’arref” olarak tespit edilen bu kelimenin tarafımızdan “mu’arraf” şeklinde okunması daha uygun görülmüştür.

1\12 M.Gürbüz metninde belki de beyti düzgün bir cümle haline getirme düşüncesiyle““abd u ‘âciz” şeklinde okunmaya çalışılan ibarenin aslı “’abd-i ‘âciz”dir. Beyitte vezin ve kafiye tamam görünmesine rağmen, dîvân metninin birçok yerinde görüleceği üzere cümle bozuk veya hasarlı bir durum arz etmektedir.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Sîneye dâg açmayan cânâna olmaz âşinâ
Yakmadın şem’a perin pervâne olmaz âşinâ
2. Hidmet-i hâk-i derinde durmayan cânânenüñ
Rütbe-i devletde ol erkâna olmaz âşinâ
3. Murg-ı dil ger bakmasa âyîne-i ruhsârına
Tûtî-veş ol gamze-i mestâne olmaz âşinâ
4. Çekmeyen bu devr-i ‘âlemde o cânân derdini
Añlamaz ol gerdiş-i gerdâna olmaz âşinâ
5. Gelse bî-had zevk u şevkler bil derûna **Rezmiyâ**
Gâfil olma âdeme bîgâne olmaz âşinâ

2.

¹ Göğsüne yara açmayan sevgiliye aşına olmaz. Kelebek kanadını (muma) yakmadan (muma) aşına olmaz.

² Sevgilinin kapısının toprağının huzurunda beklemeyen saadet(mutluluk) mertebesinin o protokolünü anlayamaz.

³ Gönül kuşu yüzünün aynasına bakmasa eğer, papağan gibi o sarhoş yan bakışı tanıyamaz.

⁴ Bu devirde sevgilinin derdini çekmeyen anlamaz. O dönüp dolaşana aşına olamaz.

⁵ Ey Rezmî, gönlüne sayısız zevk ve coşkular gelse bile şunu bil ki yabancı olan, insana yakınlık göstermez.

2\1 Bu beyitte “ilme’l-yakîn”, “ayne’l-yakîn” ve “hakka’l-yakîn” şeklinde bilginin derecelerini örneklendirmek üzere Hallâc-ı Mansûr tarafından verildiği kabul edilen mum ve kelebek örneğine işaret bulunmaktadır. Kelebeğin mumun gerçekten nasıl bir şey olduğunu anlaması için onun alevine girip yanması gerekmektedir. Beyitteki ifadeye göre ise gerçek bir âşığın sevgilisi uğruna vücudunu önemli ölçüde hasarlamayı ve nihai anlamda yok etmeyi göze alması gerekmektedir. Gerçekten de eski belge ve seyahatnamelerden anlaşıldığına göre son birkaç yüzyıla kadar âşık olan Türkler arasında sevgilisi uğruna vücuduna yaralar açmak yaygın bir gelenek idi.

2\3 Eskiden papağana konuşma öğretenler bir ayna arkasına geçerek konuşurlar, papağan da karşısında başka bir kuş bulunduğu zannıyla onun söylediklerini tekrar ederek aynı sesleri çıkartırmış.

2\4 Rezmî’de görülen tipik ifade hatalarından biri de nesnenin hangi fiile muhatap bulunduğu hususundaki belirsizliktir. İkinci mısraın ifadesi “Bu dünyada sevgilinin derdini çekmeyen, dünyanın dönüşünü anlamaz” şeklinde yorumlanacak olsa ibarenin “gerdiş-i gerdâni” şeklinde olması gerekirdi. İfadeyi “Gerdiş-i gerdâna aşına olmaz” şeklinde yorumlayacak olsak bu defa da “Neyi anlamaz?” sorusu karşılıksız kalmaktadır.

2\5 Aşığın gönlü daima gam ve kedere aşına olup, zevk ve eğlenceden uzaktır. Şair bu durumu kasdederek zevk ve eğlencenin gönle doğmasının geçici bir durum olduğunu ifade etmektedir.

24a

3.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Salın var sahn-ı gülşende ser-â-ser ey gül-i ra'nâ
Lebüñ görüp gamından çatlasun hep goncalar cânâ
2. Bilürsün şevk-i la'lüñle ayaguñ düşdi destümden
O hâletden beri sâkî elimden düşmedi sahbâ
3. Meyi gördüm hicâbından kızarmış yâr destinde
Sıkılmışdur leb-i yârı görünce bâde-i hamrâ
4. 'Aceb dâm itdi dil murgına ol zülf-i girih-gîrin
Bu dutamla şikâr eyler görüñ ol yâr-ı bî-pervâ
5. Güzel vasf itmede hakkâ nazîrün yokdur ey **Rezmî**
Görilmemiş senün gibi hele Vassâf-ı müstesnâ

3.

¹ Ey güzel gül! Git ve gül bahçesinin avlusunda boydan boya salınarak yürü de dudağımı görüp goncalar dertlerinden hep çatlasınlar.

² Ey sâki! Verdiğin kadeh dudağının coşkusuyla elimden düştü. Bu olduğundan beri kadeh hiç elimden düşmedi.

³ Şarabı utancından sevgilinin elinde kızarmış gördüm. Kırmızı şarap sevgilinin dudağımı görünce sıkılmıştır.

⁴ O kıvrım kıvrım saçın gönül kuşuna öyle bir tuzak kurdu ki o pervasız sevgili görün ki bu şekilde av avlamaktadır.

⁵ Ey Rezmî, güzelleri anlatma konusunda gerçekten bir benzerin daha yoktur. Senin gibi seçkin bir vassaf görülmemiştir.

3/3 Şairin utanma anlamında kullandığı “sıkılma” fiili, aslında üzümün şarap imali sırasında sıkılması işlemine imada bulunma amacına yönelik olarak tercih edilmiştir.

3/4 Aynı şekilde bu beyitte geçen “dutam” ibaresi hem “bir tutam saç”ı ima etmekte hem de iki kat olmuş boy anlamında “du-tâ” ibaresini çağrıştıracak şekildedir.

3/5 Bu beyitte şair vassaf kelimesini 1. Anlamıyla güzelleri en iyi kendisinin anlattığını belirtirken, 2. Olarak da kendisinin sözüne güvenilen meşhur tarihçi gibi olduğunu çağrıştırmak, iki anlama gelecek şekilde kullanmıştır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Bûs ider la'lüñ dehânuñ ikisin de il şehâ
Yarım ağızla bizi yâd itmedüñ ey bî-vefâ
2. Dest-bûsında tekaddüm eyledüñ agyârı hayf
'İydlar geçdi bize sen itmedüñ bir merhabâ
3. Bu keremsüzlik neden geldi saña bilsek 'aceb
Âhirüñ fikr it mürüvvet eyle cânâ evvelâ
4. Çok gönül alıcı gördük gerçi kim 'âlemde lîk
Görmedük senüñ gibi bir merhametsüz dil-rübâ
5. Mülk-i hüsnüñ pâdişâhı olduğundan şübhe yok
Bâri lutf eyle kuluñ **Rezmî**ye geçdük câ-be-câ

4.

¹ Ey padişah hem ağzını hem dudağını ikisini de başkaları öpüp durduğu halde ey vefasız sevgili bizi yarım ağızla bile anmadın.

² Yazıklar olsun başkalarını elini öptürme konusunda öne aldın; bayramlar geçtiği halde sen bize bir merhaba dahi etmedin.

³ Acaba bu vefasızlık sana nereden geldi bir bilsek. Ey sevgili öncelikle bu işim sonunu düşün de iyilik et.

⁴ Her ne kadar bu dünyada çok gönül alıcı gördüysek de senin gibi merhametsiz bir sevgili görmedik.

⁵ Senin güzellik ülkesinin padişahı olduğundan şüphe yok. Baştan başa herşeyden vazgeçtik bari kulun Rezmî'ye lutfet.

4\2 Eski şiirde bayram ister bayram yerinde sevgiliyi görebilme ümidiyle olsun isterse en yüksek seviyede padişahla bayramlaşma anlamıyla değerlendirilsin sevilen kişinin âşık ile yakınlaşmasını sağlayacak bir vesile idi. Özellikle resmî bayramlaşma merasimlerinde rütbe ve derecelerin durumuna göre protokole uyulmasına azami derecede hassasiyet gösterilirdi. Şairin “Düşmanları öne geçirdin fakat bayramlar geçtiği halde bir merhaba dahi etmedin” Derken bu hususa ima ettiği çok açık görülmektedir.

4\4 “Gönül alıcı” ibaresi hem kırılan bir kimseyi teskin edip avutucu anlamında hem de gönü alıp götüreren yani kendine âşık eden anlamında tevriyeli kullanılmıştır. Beyitte “gönül alıcı” ibaresiyle “dil rübâ”nın bir arada kullanılması ayrıca dikkat çekmektedir.

4\5 M. Gürbüz metninde “oldugından” olarak tespit edilen bu ibare “olduguñdan”dır.

4\5 M. Gürbüz metninde “geçdüñ” olarak tespit edilen bu kelime aslında “geçdük”dür.

24a – der-kenar

5.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + – –

1. Karşuña mir’ât alup bakma gel ey hûr-likâ
Kamaşur dîdeñ seni hod-bîn ider ol ân şehâ
2. Kûy-1 yârda yilmeden hâlî degüldür rûz u şeb
Vakti yokdur gülşene bir dem vara bâd-1 sabâ
3. Yolda râst geldüm yine kec eylemiş destârı yâr
Kasdı bir zahm-1 sitem atmak gibi benden yaña
4. Añlañuz tab’-1 gınâ-yı rütbesin ol âfetüñ
Ugranur semtine tolsa zerle meydân-1 Vefâ
5. Kazdı **Rezmî** mermere her fende ol yâr sikkesin
Mûcidedür olsa fersûde eger resm-i cefâ

5.

¹ Ey huri yüzlü karşına ayna alıp bakma gözün kamaşır. Seni o güzellik kendini beğenmiş hale sokar.

² Sabah rüzgarının gece gündüz sevgilinin mahallesinde koşturmaktan bir an olsun gül bahçesine gitmeye vakti yoktur.

³ Yolda karşılaştım sevgili yine destârını eğmiş. Amacı bana bir sitem yararı atmak gibidir.

⁴ O afetin zenginliğinin derecesini şöyle anlayın ki : vefa meydanı altınla dolsa yine de onun mahallesine uğranır.

⁵ Ey Rezmi o sevgili her ilimde sikkesini mermere kazıdı. (Yani çok zor işleri başardı.) cefâ etme adeti eskise bile o bunu yeniden icâd eder.

5/1 Kelime karşılığı “kendini gören” demek olan “hod-bîn” tabiri, ayna karşısında duran bir kimsenin hali ima edilerek kendine bakan

5/3 Eski gündelik hayat geleneklerine göre sokak serserileri ve külhanbeyleri külahlarını eğik giyerlermiş. Şair bu beytinde önüne gelene sataşan, yerine göre kavga çıkartıp kan döken bu kabadayıları ima etmektedir.

5/4 Yine eski metinlerde geçen ifadelerden anlaşıldığına göre eski İstanbul’da Vefa Meydanı Rahîmî’nin

Ey Rahîmî yügrügi oldum vefâ meydânınınun

Ögdül alursam n’ola hıdmet semendin koşmuşam

beytinden de anlaşılacağı üzere at yarışlarının yapılacağı kadar büyük bir meydanmış. Bu bakımdan Rezmî’nin “Vefa meydanı altınla dolsa...” ifadesini genişlik ve çokluk anlamıyla değerlendirmek gerekmektedir.

5/5 Metinlerde yer alan ifadelerden ve Tâli’î’nin sevgilinin taş yüreğini yumuşatmanın zorluğundan bahsettiği

Ey eşk eger yumşadasın gönlini yâruñ

‘Âlemde bugün sikkeyi mermerde kazırsın

beytinden anlaşıldığına göre “çok zor yahut sanat gerektiren bir işi bitirmek yahut maharetle başarmak” anlamında bir deyimdir.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Çekme dil gam kûy-ı yârdan gelmiyor diyü sabâ
Hîç gelür mi rûzgârdan âdeme bûy-ı vefâ
2. Ka’be imiş kûy-ı yâr agyâr olunca n’eylesün
Her ne deñlü sa’y iderse anda bulmaz dil safâ
3. Bezm-i ‘âlemde tolu çekmek ne idi yâr ile
Olmasaydı meşreb-i keyfiyyetinde biñ cefâ
4. Gözüñ aydın diseler görsek o günü ölmeden
Gelse teşrîf eylese nâz ile ol hurşîd-likâ
5. Devr-i ‘âlemde sakın sen neyle zevk itsem dime
Rezmiyâ şükr eyle her dem gayrısı cümle hevâ

6.

¹ Ey gönül sabah rüzgarı sevgilinin mahallesinden gelmiyor diye kederlenme. Hiç felekten insana az da olsa vefa gelir mi?

² Sevgilinin mahallesi Kâbe imiş. (Fakat âşık) burada rakipler olunca ne yapsın? Ne kadar gayret ederse etsin gönül orada safa bulmaz.

³ Eğer keyfiyyetinde binlerce cefa olmasaydı bu dünya meclisinde sevgiliyle dolu içmenin ne anlamı olurdu.

⁴ O gün yüzlü sevgili naz ile gelip teşrif etse de gözün aydın deseler, ölmeden o günü görsek.

⁵ Dünyada sen sakın neyle zevk etsem deme. Ey Rezmî sürekli şükret gerisi hep boş.

6\2 Rezmî'nin bu beyitinde şiir estetiği açısından bir aksaklık göze çarpmaktadır. Klâsik şiirde âşîğın gözü, sürekli sevgilinin bulunduğu yöne doğru baktığından âşîğın gözleri “kıble-nüma” (pusula), sevgilinin mahallesi de kıble veya Kâbe'ye benzetilir. Safâ ve merve Kâbenin hemen yakınında bulunan ve hacıların “sa'y” ile ibadet ettikleri iki tepenin adıdır. Dolayısıyla Kâbe'de safâ bulunmaması şeklindeki ifade gerçeğe aykırı bir bilgi oluşturmakla beraber aynı zamanda şiir dilinin kalıplarına da uymamaktadır. Çünkü gerçekte sevgilinin mahallesi Rahîmi'nin;

“Safâ hâsıl ider kalbüm bu dil kûyunda yandukca

Bu ruşendür olur Ka'be yolında reh-nüma meş'al

beytinde olduğu gibi aşık için her ne olursa olsun safâ kaynağıdır. Bu bakımdan şairin “Ka'be”, “sa'y” ve “safâ” kelimelerini ustalıkla bir araya getirdiği bu beyitinde yer alan “Ka'be'de safâ bulunmaması” ifadesi şiir estetiği açısından kabul edilemeyecek bir durum oluşturmaktadır.

6\3 M. Gürbüz metninde “keyfiyyetde” olarak tespit edilen bu kelimenin orijinal metindeki aslı “Keyfiyyetinde”dir. Aynı şekilde Gürbüz'ün “görseñ” olarak okuduğu ibare de “görsek”dir.

7.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Böyle pür-gam gezmemiz takdîrdür sensüz baña
Ölmek ey meh yoluña tevkîrdür sensüz baña
2. Bendeñe tâkat mı kor bâb-ı gamuñdan çıkmaga
Anda fikr-i kâkülün zencîrdür sensüz baña
3. Sen gidelden kesdi dilden ol ümîd-i sıhhati
Ol müjeñ endîşesi şemşîrdür sensüz baña
4. Görmeyelden yolda reftâruñ gelürken bendeñe
Halk-ı 'âlem cümle hep dil-gîrdür sensüz baña
5. Sen bizi gözden ırâğ itmekle 'ayniyle hemân
Gördüğüm her çeşm-i âhû şîrdür sensüz baña
6. Berglerin açmış bahâr hep nergis [ü] sûsenlerüñ
Sîneme her biri gûyâ tîrdür sensüz baña

7.

¹ Ey ay yüzlü böyle gam içinde sensiz gezmemiz bana Allah'ın takdiridir. Sen olmadan yolunda ölmek benim için onurdur.

² Gamının kapısında saçının fikri sen olmadan benim için bir zincir gibidir. Kuluna oradan çıkmaya mecal mi bırakır?

³ Sen gittiğinden beri gönülden sıhhat ümidini kesti. Sen olmadan kirpiğinin düşüncesi benim için kılıç gibidir.

⁴ Ben kuluna yolda salınarak gelişini görmediğim zaman, sensiz bana bütün insanlar sıkıntı verir.

⁵ Sen bizi gözden uzak tuttuğun zaman gördüğüm her ceylan gözlü sen olmadıkça bana arslan gibidir.

⁶ Bahar bütün nergis ve susamların yapraklarını açmış. Sensiz her biri sanki göğsüme bir oktur.

7\3 Bu beyitte de sevgili gittiğinden beri gönülden sıhhat ümidini kesen şahsın kim olduğu belirsiz kalmaktadır. Bu eylem ikinci mısradaki geçen “kirpiklerin düşüncesi” için mümkün olmadığına göre şair aslında kendisinin ümit kestiğini ifade etmek istemektedir. Fakat ilk mısradaki kendisi için 3. teklik zamiri, ikinci mısradaki ise 1. teklik zamiri kullanılarak ifade içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir.

7\5 Ceylan ve arslan tezatının oluşturulmaya çalışıldığı bu beyitte “göz”, “ayn” ve “çeşm” kelimeleri bir araya getirilmek suretiyle hüner gösterilmeye çalışılmış. Ancak gözün arslana benzetilmesi gibi klâsik şiirde daha önce hiç görülmemiş bir garabetin içine düşülmüştür.

7\6 Eski şiirde yapılan her benzetmenin ardında ses, şekil, koku v.b. bir yönden sağlam bir ilişki bulunmasına özellikle dikkat edilir. Şair eğer bir bitkinin yaprağını oka veya hançere benzetecekse gerçekten de o bitkinin yaprağı ok yahut hançer şeklinde olmalıdır. Aksi takdirde şair tenkide uğrar. XVII-XVIII. Yüzyıl şiirinde zaman zaman görülen serbestliğin etkisiyle olmalı şairler daha sonraki dönemlerde eki hassasiyeti göstermemişler ve burada olduğu gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Susam yaprağının hançere benzetildiği çok görülmüştür fakat oka benzetilmesi de uçlarının sivriliği sebebiyle bir dereceye kadar makul görülebilir. Ancak nergis yapraklarının oka benzetilmesi neredeyse ilk defa görülen bir durumdur.

Eserin ilk beytinden itibaren sıkça görülen ifade hataları ve şiir kalıplarına uymayan hayaller sebebiyle bu gazelin Rezmî'nin çocukluk dönemine ait olduğu tahmin edilebilir.

7. Sen tîr-endâzuñ çekelden cevri yayın her zemân
Dûd-ı âhum halkaveş zih-gîrdür sensüz [baña]
8. Göñli almaz gördüğü her hûbı **Rezmî** bendeñüñ
Sûret-i bî-cân gibi tasvîrdür sensüz baña

⁷ Sen ok atıcının eziyet yayını her zaman çektiğinden beri ahımın dumanı sensiz bana halka gibi zihgirdir.

⁸ Rezmî kulunun gönlü her gördüğü güzeli kabul etmez. (O güzeller) sen olmadıkça bana cansız bir resim gibi gelir.

7\7 Eskiden ok atmada kullanılan yayların kirişlerine “çille” denirdi. Burada “eziyet yayını çekmek”ten bahsederken şair aslında dolaylı olarak çile çekmekten de bahsetmiş olmaktadır. Aynı şekilde okçuların kiriş çekerken güç almak için parmaklarına taktıkları zihgir kelimesi de bir tenasüp oluşturmak üzere beyitte kullanılmış.

Eserin ilk beytinden itibaren sıkça görülen ifade hataları ve şiir kalıplarına uymayan hayaller sebebiyle bu gazelin Rezmî'nin çocukluk dönemine ait olduğu tahmin edilebilir.

8.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Gelmedi benüm hâtıruma pâye-i dünyâ
Olmadı gönül beste-i pîrâye-i dünyâ
2. Bir zâde-i nâm ile şeref virdi Hudâ kim
İtdi kereminden kulına dâye-i dünyâ
3. Sad hamd ü senâ vâkı' olup düşmedi bir gün
Eyvân-ı dilüñ revzenine sâye-i dünyâ
4. Elden o ham-ı zülf-i dil-âvîzi bırakmam
Anı bilürüm kendüme sermâye-i dünyâ
5. Durdukça cihânda dilerüm Rezmî Hudâdan
Ümmîd iderüm olmaya dil vâye-i dünyâ

8.

¹ Gönlüm dünya makamını hiç çekmedi. Gönül dünya süsüne hiç bağlanmadı.

² Allah öyle bir doğuşla isim verdi ki, cömertliğinden onu kuluna dünya dadısı eyledi.

³ Yüzlerce şükür ve hamd olsun ki birgün bile gönül köşkünün penceresine dünya gölgesi düşmedi.

⁴ Elimden o gönlü cezbeden saçın kıvrımını hiç bırakmam onu kendime dünya sermayesi kabul ederim.

⁵ Rezmî, dünyada durdukça Allah'tan gönlün dünyanın nasibi olmamasını dilerim.

24b – derkenar

9.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + – –

1. Gelince hâtıra bûs eylemek la’lûñ dil-i şeydâ
Göñülden göñüle yol olduğu gerçek imiş cânâ
2. Getürdi çın seherden bâd bûy-ı ‘âtır-ı zülfüñ
Dagılmış gibi her yaña yine bu ‘anber-i sârâ
3. Yemîn itsem inanmazsuñ benüm eşk-i revânum seyl
Bu reftâr ile bî-şübhe olur bir gün dahi deryâ
4. Giceler kûyuña ben vardugumdan kasdum oldur kim
Baña agyâr gibi pâyumca sâyem olmaya hem-pâ
5. Senüñ bu dil-keş şi’rûñ görenler şübhesüz **Rezmî**
Olur hep nükte-sencân-ı cihân belkim saña a’ dâ

9.

¹ Ey sevgili! Çılgın gönlün aklına senin dudağımı öpmek geldiğinde gönülden gönüle yol olduğu gerçekmiş

² Rüzgar sabah vakti yine her tarafa saf anber kokusu yayılmış gibi senin saçının ıtır kokusunu getirdi.

³ Yemin etsem bile gözyaşımın sel gibi aktığına inanmazsın. Bu gidişle birgün deniz bile olur.

⁴ Benim mahallene geceleri geldiğimde amacım, gölgemin [dahi] bana agyar gibi beraberlik etmemesidir.

⁵ Rezmî şüphesiz senin bu gönle hoş gelen şiirini görenler hatta dünyanın en nükteli söz söyleyenleri dahi sana düşman olurlar.

9\1 Sirozlu Hasan Çelebi'nin

Bilür ol gonca bülbül gibi dil zâr oldugın her bâr

Meseldür nitekim dirler gönülden gönüle yol var

beytinden de anlaşılacağı üzere bir kimse diğer bir kimseyi sevdiğinde, sevdiği kimsenin gönlünde de ona karşı bir sevgi hasıl olur anlamındaki “Gönülden gönüle yol vardır” bir atasözüdür.

9\4 Şairin “geceleri sevgilinin mahallesine gittiğimde amacım, gölgemin dahi bana eşlik etmemesidir” sözü daha önce de başka şairler tarafından çokça kullanılan esprili bir sözdür. Gece zaten eğer dolunay yoksa gündüz olduğu gibi gölge bulunmaz. Bununla beraber insanın gölgesi kendisini hiçbir zaman terk edemez. Buna rağmen şairler sevgilinin yanına giderken beraberinde hiçbir şey bulunmaması halini mübalağalı bir şekilde vurgulamak için böyle bir ifade yoluna gitmişlerdir. Bu kalıp sadece beşerî aşk için değil “Kul Allah’a ibadet ederken onun bu halinden gölgesinin dahi haberi olmamalıdır” anlamında İlâhî aşk için de kullanılır.

9\5 M.Gürbüz metninde “bil kim” olarak tespit edilen bu kelimenin doğru okunuşu “belkim”dir. Bu beyitte de Rezmî'nin Türkçe hatalarından birine daha rastlanmaktadır. Rezmî'ye düşman olacaklar cihanın nükte söyleyenleri mi yoksa şairin gönlü cezbeden şiirini görenler mi belli değildir.

10.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Gelince gülşene biñ nâz ile ol gonca-i ra'nâ
Olur ol dem hezâr şevk ile dil bülbül gibi gûyâ
2. Görince mâh-ı nev bakmak gerek bir meh-likâya kim
Mübârek ola tâ kim saña ol yıl ey dil-i şeydâ
3. Getürme hâtıra geçmişde yâruñ tîr ü müjgânın
Geçen geçdi gelen müstakbeli fikr eyleme kat'â
4. Cihânda ‘ârife tarh-ı tekellûf cümleden yegdür
Kişi kayd u ta'allukdan berî olmak gerek hakkâ
5. Murâduñ pîr iken **Rezmî** eger bir tâze sevmekse
Ele al köhne mey her dem aña yâri olur sahbâ

10.

¹ O olağanüstü güzellikteki gonca (gibi sevgili) gül bahçesine bin naz ederek geldiğinde gönül o anda bin coşku ile bülbül gibi dile gelir.

² Ey çılgın gönül o yıl sana bereketli olsun diye yeni ay görünce ay yüzlü güzele bakmak gerekir.

³ Sevgilinin geçmiş ok ve kirpiklerini gönle getirme. Geçen geçmiştir. Geleceği de asla düşünme.

⁴ Kişinin gerçekten bağ ve alakalardan uzak olması gerekir. (Bu sebeple) dünyada arif olanın tekellüfü terk etmesi herşeyden daha iyidir

⁵ Rezmî eğer senin istediğin yaşlılıkta bir genç güzeli sevmekse eline sürekli yılanmış şarap al sahba ona dost olur.

10\1 “Hezâr” Farsçada bin anlamına gelir ve burada bu anlamıyla kullanılmıştır. Bununla beraber bûlbûlden biraz daha irice bir kuşun da ismidir. Bu beyitte geçen “bûlbûl” kelimesi ile iyham oluşturması bakımından kelime özellikle tercih edilmiştir.

10\2 “Yeni ay görünce güzel bir şeye bakmak yakın zamana kadar günümüzde de uygulanan bir inanç ve gelenek idi. Bir kimse hilâli ilk gördüğü zaman iyi ve güzel bir şeye bakarsa o ay içerisinde işlerinin iyi ve güzel gideceğine inanılırdı.

10\3 Bu beyitte eski metinlerde “geçen geçti” anlamında kullanılan “mezâ mâ mezâ” tabirine bir işaret vardır. Bedeni delip geçen ok ile birlikte çokça kullanılan bu tabiri Rezmî bu beytinde Türkçesiyle kullanmayı tercih etmiş görünüyor.

10\5 M.Gürbüz metninde “bâri” olarak tespit edilen bu ibarenin doğrusu “yâri”dir.

11.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Ezelden teşnesiyüz şerbet-i la'l-i lebün cânâ
Devâdur derdüme emsem lebün lutf eyleseñ cânâ
2. Eger gûş eyleseñ 'uşşâk-ı zâruñ âh u efgânın
Cihânda bir dahı akrânuñ olmazdı senüñ cânâ
3. Dili ber-dâr-ı zülf itdüñ bize öpdürmedüñ pâyuñ
Senüñ ser-tâ-kadem cevri itmedür cümle işüñ cânâ
4. Ele tîr ü kemân alup niçün zahmet çekersüñ sen
Kurılmış 'âlemi kırmak için ol kaşlaruñ cânâ
5. Yoluñ düşdükçe ugrarsañ eger **Rezmî**-i nâ-şâda
Dilerüm Bârî efvün eylesün 'ömrüñ günüñ cânâ

11.

¹ Ey sevgili senin lal renkli dudağının şurubuna ezelden susamışız. Ey sevgili lutfetsen de dudağını emsem (bu) benim derdime devadır

² Ey sevgili eğer ağlayan aşıkların ah ve feryadını duysaydın dünyada senin bir benzerin dahi olmazdı.

³ Gönlü saçına astın. Bize ayağını öptürmedin. Ey sevgili senin baştan aşağıya bütün için bize eziyet etmektir.

⁴ Eline ok ve yay alıp sen ne diye zahmet ediyorsun ki? Senin (yay gibi) kaşların bütün insanları kırıp geçirmek için kurulmuştur.

⁵ Ey sevgili yolun düştüğünde kederli Rezmî'ye eğer bir uğrarsan Allah senin ömrünü ve gününü arttırsın isterim.

11\1 “emsem” em- fiilinden türetilen bu kelime ile Türkçedeki ilaç anlamına gelen “emsem” kelimesine iyham yoluyla gönderme yapılmıştır. Dolayısıyla bu kelime bir üst mısradaki yine ilaç anlamında kullanılan şerbet kelimesiyle de tenasüp oluşturmaktadır.

11\3 Eski şiirin klişeleşmiş bir tasavvuruna göre âşıkların gönülleri sevgilinin saçına kancalarla asılmış gibi asılıp sürüklenip durmaktadır. Bunun yanı sıra her aşığın amacı sevgili uğruna canını feda ederek ölmektir. Şair burada sanki gönlü ve kendisi farklı şahıslarmış gibi davranmakta ve gönlümü saçına astın fakat bana ayağımı bile öptürmedin demektedir.

25a

12.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Gün-be-gün arturmada hüsnini ol Yûsuf-likâ
Nakd u cânın virdi 'âşıklar yine bulmaz bahâ
2. Çok deger ol gamze-i yâr biñ mücevher rişteden
Düşseler üstine 'âlem sad-hezâr aña sezâ
3. Bir varan kûyına ol ânda gören meh-pâreyi
Her gice gitmez mi 'âşık şevk ile andan yaña
4. Dutalum dünyâya mâlik olmuş 'âşık n'eylesün
Mübtelâsı olduğu yârı olunca bî-vefâ
5. Boş koma elden safâ-yı câmı 'akluñ var ise
Tolular nûş eyleyüp def¹-i gam eyle **Rezmiyâ**

12.

¹ O Yusuf yüzlü güzelliğini günden güne arttırmakta. Aşıklar can sermayelerini verseler yine de karşılığını bulmaz.

² O sevgilinin yan bakışı binlerce cevherli ipten çok daha değerlidir. Bütün dünya halkı onun üstüne düşseler layıktır.

³ Onun mahallesine bir gidip orada o ay parçasını gören aşık her gece coşkuyla oraya doğru gitmez mi?

⁴ Farz edelim ki aşık dünyaya sahip olmuş. Tutkunu olduğu sevgilisi vefasız olduktan sonra neye yarar.

⁵ Ey Rezmî eğer aklın varsa kadehin safasını elinden bırakma. Dolular içip gamını gaf et.

12\1 Metinde “nakd ü cân” şeklinde imlâ edilen ibarenin aslında “nakd-i cân” olması gerekmektedir. Çünkü, klâsik şiirde cân, o olmadıkça hiçbir değerin anlam ifade etmemesi bakımından insanın en değerli sermayesidir. M.Gürbüz metninde “bulur” olarak tespit edilen bu kelimenin aslı “bulmaz”dır.

12\5 Türkçede “boş” kelimesinin zıddı olan “dolu” kelimesi aynı zamanda şarap kadehi ve kadehe konmuş şarap anlamına geldiğinden, şairler burada olduğu gibi bir takım söz oyunlarını çokça kullanmışlardır.

25a – der-kenar

13.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Tolmuş cefâ vü cevır ile kalbüñ senüñ şehâ
Yir mi bulur ki añâ gire mihr ile vefâ
2. La’l-i lebüñ görelî o demden beri benüm
Durur leb-â-leb elde müdâm câm-ı hoş-nümâ
3. Alsañ ele hurde hâtırumuz lutf idüp o dem
Zülfüñ belâsı kor mı dile itmege safâ
4. Geçdük ziyâde câme-i gül-rengi geymeden
‘Âlemde eksük olmaya mey-i ergavân-likâ*
5. Düşme görince her güzelüñ yanına sakın
Pâ-mâl ider sâye gibi seni **Rezmî** dil-rübâ

13.

¹ Ey padişah senin kalbin cefa ve eziyet ile dolmuş. Aşk ve vefanın ona girmesi için yer mi kalmıştır.

² Ben lal gibi kırmızı dudaklarını gördüğümünden beri elimde sürekli ağzına kadar dolu güzel görünen kadeh durur.

³ Kırık gönlümüzü lutfedip onarsan (bile) saçının belası safâ* sürmeye gönle izin verir mi?

⁴ Gül renkli elbiseyi giymekten tamamen vazgeçtik. (Yeter ki)dünyada erguvan yüzlü şarap eksik olmasın.

⁵ Gördüğün her güzelin yanına takılma sakın. Rezmî gönül çalan sevgili seni gölge gibi ayaklar altında bırakır.

13\2 Beyitte geçen ve sürekli anlamında kullanılan “müdâm” kelimesinin bir diğer anlamı “şarap” olup bu haliyle kelime beyitte geçen “câm” kelimesiyle iyham oluşturmak üzere özellikle kullanılmıştır.

13\3 “Safâ” kelimesi zevk ve eğlence anlamına gelmekle beraber aynı zamanda saflık ve berraklık demektir. Dolayısıyla beyitte geçen “hurde hatır” (Kırık gönül) ibaresinin arkasında kırık bir ayna imajı gizlidir. Bu bakımdan şair gönlümüzü alsan derken bir kırık aynanın onarılması imajını çizmektedir. Sonuçta ayna ne kadar iyi yapıştırılırsa yapıştırılsın kırık kalacağı gibi, gönül de ne kadar onarılsa onarılsın yine kırgın kalacaktır. M. Gürbüz metninde okunamayan bu kelime “hurde” şeklinde tespit edilmiştir.

13\4 Came-i gül reng: Çin, İran vb. Doğu geleneklerinde koyu sarı, turuncu ve kırmızı renkler hükümdarlara ve manevi gücü yüksek şahsiyetlere has kıyafetlerde kullanılır. Bu bakımdan “Gül renkli elbiseyi giymekten tamamen vazgeçtik. (Yeter ki) dünyada erguvan yüzlü şarap eksik olmasın.” Anlamındaki bu beyitte geçen gül renkli elbise giymekten vazgeçtik ifadesi “dünya saltanatına talip olmaktan vazgeçtik” anlamında değerlendirilebilecek bir yapıya sahiptir. M. Gürbüz tarafından “geçdüñ” olarak tespit edilen bu kelimenin aslı “geçdüktür.

14.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Dile endîşedür hakkâ ki ol zülf-i dil-ârâ
Anuñçün hep tel ehli oldılar ‘âlem ser-â-pâ*
2. Nice beñzer o zülf-i yâra bu sünbülleri dehrûñ
Güzel gelmiş bahârı n’eyleyüm ol bâ’is-i sevdâ
3. Yine koymam elümden dâmen-i yârı yemîn itdüm
Olursa eşk-i çeşmümle benüm ‘âlem dahı deryâ
4. Komazsa bî-tekellüf kûyına ol yâr-ı cânânüm
Yine hâzır dil-i dîvâneye ol gezdügi sahrâ
5. Açarsa gülşen-i bahtum Hudâ feth eyleyüp **Rezmî**
Hemân ol dem iderdük bir gül-i ra’nâyı da peydâ

14.

¹ Gerçekten sevgilinin gönlü süsleyen saçı sürekli gönlü düşündürür. Bu sebeple onun için dünyadaki bütün insanlar tel ehli oldular.

² Dünyanın bu sümbül çiçekleri sevgilinin saçına nasıl benzeyebilir? Ben güzelliklerle gelen baharı ne yapayım? O sevdanın (deliliğin) artmasına sebep olur.

³ Bütün dünya benim gözyaşım ile deniz olsa bile yemin ettim sevgilinin eteğini elimden bırakmam.

⁴ O sevgili mahallesine zahmetsizce izin vermese de çılgın gönüle o gezip durduğu sahra yine hazırdır.

⁵ Rezmî, Allah talihimin gül bahçesini fethedip açarsa hemen o anda güzel bir gül peydâ ederdik.

14\1 Tel ehli: Şeyh Galib'in;

Tel ehli dâmına dil-bestedir ki tanbûrun

Birer birer suhan-ı aşkı dâneler söyler.

beytinden de anlaşılacağı üzere “tel ehli” telli saz çalan kimseler anlamına gelmektedir. Burada güçlü ihtimalle aşıkların sevgilinin derdiyle inleme ve feryatları kastedilmektedir.

14\2 Eskilerin inanışına göre bahar mevsimi cinnet ve deliliğin daha da artmasına sebep olurdu.

14\5 Şiir dilinde gül peydâ etmek sevinç veya keder sebebiyle vücutta kanlı bir yara açmak anlamına gelir.

14\5 M.Gürbüz metninde “iderdüñ” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan

“ iderdük ” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

25b

15.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Açıl meclisde per-tâb eyle ey dil sen habâb-âsâ
Ko bilsün meşreb-i keyfiyyetün 'âlem şarâb-âsâ
2. Basarlarsa eger meclisde ol gül-çihre sâkîler
Asılıp ayagın komam elümden ben rikâbâsâ
3. Ko dönsün başı agyâruñ çevirmem rûyumı senden
Gerek sen yak derûnum ey şeh-i 'âlem kebâb-âsâ
4. Bizi taglît ider geçdükçe ol şûh reh-güzârından
Irâkdan âşinâlık itse dil-rübâ serâb-âsâ
5. Ne hâsıl tohm ümmîd eylemek dünyâda ey **Rezmî**
Bir ekmekse murâduñ kâni' ol var sen türâb-âsâ

15.

¹ Ey gönül meclisde açıl ve bir habab gibi parla. Bırak insanlar şarap gibi senin keyfiyetinin meşrebini bilsinler.

² Eğer o gül yüzlüyü sâkiler meclise ayak basacak olurlarsa ben bir özengi gibi asılarak onların ayağını elimden bırakmam

³ Ey dünyanın padişahı sen gönlümü kebab gibi yaksan da bırak düşmanların başı dönsün. Ben yüzümü senden çevirmem*.

⁴ O şuh sevgili güzergahından geçtikçe uzaktan hep aşinalık gösterse de bizi serap gibi şaşırtır.

⁵ Ey Rezmî bu dünyada bir tohum tanesini ümid etmekten hiçbir şey elde edilmez. İstedığın bir ekmekse, toprak gibi kanaatkâr ol.

15\1 Huy ve mizaç anlamına gelen “meşreb” kelimesi aynı zamanda “içilen şey” demek olduğundan şairin kelimeyi bu beyitte tevriyeli olarak kullandığı görülmektedir. M.Gürbüz metninde “Pür-tâb” olarak tespit edilen kelimenin aslı “per-tâb”dır.

15\2 “Ayag”: hem kadeh hem de ayak anlamlarına geldiğinden burada tevriyeli olarak kullanılmıştır.

15\3 Bu beyitte düzenli pişmesi için ateş karşısında sürekli çevrilen bir kebab imajı vardır. Aşğın aşk acısıyla kıvranıp dönmesi ile ateş karşısında sürekli dönen kebab arasında bir ilişki kurulmuştur.

25b

16.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Var mıdır ‘âlemde kûy-ı yâr gibi cennet-fezâ
Hûrîdür ol ânda kendü yâ melek dirsem sezâ
2. Gûyiyâ mir’ât-ı İskender gibi ol ‘aynîdur
Çeşm-i cânâna bakanlar didiler ‘ibret-nümâ
3. Gark ider seyl-âb-ı eşküm cismini gördükçe ben
İki gözüm baña imdâd eyle gel benden yaña
4. Ol bütüñ sînemde zahmına devâ olmaz mı hîç
Merhem-i kâfûr olur ol leblerin emsem baña
5. Ben rakîbe kâfir bi’llâh disem **Rezmî** ne var
İşidenler diyeler kat kat sözüñ andan yaña

16.

¹ Dünyada sevgilinin mahallesi gibi cennet var mıdır? (Sevgiliye) huri ya da melek desem lâyıktır.

² Onun gözü sanki İskender’in aynasının aynısıdır. Sevgilinin gözlerine bakanlar ona “ibretler gösteren” dediler.

³ Gözyaşlarımın seli senin cismini gördükçe seni sellere gark eder. İki gözüm (kadar değerli sevgili) bana yardım et benden yana gel.

⁴ O heykel kadar güzel sevgilinin gönlümdeki yarasına hiç çare bulunmaz mı? O dudaklarını emsem bana “kafur merhemi” gibi olur.

⁵ Ey Rezmî ben rakibe kafir desem bunda ne var? Bunu duyanlar bu konuda “sözün kat kat yerindedir” derler.

16\2 Sevgilinin gözünün İskender'in aynasına benzetilmesi daha önce kullanımına rastlanmamış bir benzetmedir. Şairin “ayn”(göz) ve “âyîne” (ayna) kelimeleri arasındaki harf ve ses uyumunun yanı sıra İskender'in aynasının çok uzaklardaki gemi vb. nesnelere görmesiyle gözün görme özelliği arasında bir ilgi kurduğu anlaşılan bu benzetme kalıbı belki de ilk olarak Rezmî Divanında görülmektedir. M.Gürbüz metninde “depildiler” olarak tespit edilen kelimenin aslı “didiler”dir.

16\3 M.Gürbüz metninde “çeşmüñi” olarak tespit edilen bu kelimenin aslı“cismini”dir.

17.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Dil düşer öldüreyüm diyü beni yâr baña
Hâtırın basmak olur mı aña bu cân fedâ
2. ‘Âşıkâ zülf-i hamı hîç ola mı ser-rişte
Dutalum aña o şûh şöyle dura bî-pervâ
3. Kırıyor seyre çıkup ‘âlemi refât ile yâr
Yine gör seyrini ‘âlem kırılır ser-tâ-pâ
4. Biz yemîn virürüz agyâra o şûha dimesün
Olduğı eşküm ile şimdi bu ‘âlem deryâ
5. Yaluñuz bulsam o dil-cûyı bürehne kucsam
Rezmiyâ hîç düşe mi saña o sîmîn tenhâ

17.

¹ Sevgili beni öldürmek için can atar. Onun hatırını çiğnemek olur mu ona bu can feda olur.

² Farz edelim o şuh sevgili son derece ilgisiz dursa bile aşığa onun kıvrılmış saçı hiç baş aşığı olur mu?

³ Sevgili dolaşmaya çıkıp salınarak yürüyerek aşıklarını (aşkıyla) kırıp geçiriyor. Yine onun gidişine bak insanlar baştan başa perişan olmaktadırlar.

⁴ Biz gözyaşımızdan bu dünyanın deniz gibi olduğunu sevgiliye söylemesin diye düşmanlara ant veririz.*

⁵ O gönlü cezbeden sevgiliyi yalnız bulup çıplak kucaklasam. Ey Rezmî hiç gümüş bedenli sevgili tenhada sana düşer mi?

17/3 Eski metinlerde 17-18. yüzyıla kadar pek görülmeyen ve daha çok saray ve saray çevresinde kullanıldığı anlaşılan şimdiki zaman “-yor” eki Rezmî Dîvânında burada olduğu gibi çokça görülmektedir.

17/4 Buradaki “yemin vermek” deyimini günümüzde “ant vermek” şeklinde kullanılan “Allah adına bir şeyi ısrarla istemek” karşılığında kullanılmıştır.

17/5 Eski şiirde çokca geçen “sevgiliyi bürehne kucaklama” tabiri, gerek tasavvufî gerekse din dışı edebiyatta sevgili ile aracısız görüşmek, arada hiç kimseyi bulundurmadan sevgiliyle irtibat kurmak anlamında kullanılan bir tabirdir.

18.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Yâruñ alam bûsesin dirmiş rakîb-i bed-likâ
İrteye kalan kazâdan korkma ey dil hayr ola
2. Cennet-i kûyında yâruñ yaluñuz kalmış rakîb
Anda âdem kalmamış diyü yemîn itsem sezâ
3. Zülf-i yârda yine tel kırmış hatâ itmiş gibi
Çın seherden yilerek biñ şerm ile geldi sabâ
4. Gonçayı gördükçe gülşende ider zâr hezâr
Hâl diliyle 'arz-ı hâl eyler sanursuñ gûyiyâ
5. 'Iyd-gehde bûs iderseñ **Rezmî** yâruñ destini
Saña dirler cümle 'âlem cân u dilden merhabâ

18.

¹ Çirkin yüzlü rakip “yarım sevgilinin busesini alayım” dermiş. Ey gönül hayır olsun sonraya kalan kazadan korkma.

² Sevgilinin mahallesinin cennetinde rakip yalnız kalmış. Orada insan kalmamış diye yemin etsem yeridir.

³ Sevgilinin saçında yine münasebetsizlik edip hata etmiş gibi sabah rüzgarı sahte seherden bin utançla geldi.

⁴ Bülbül gül bahçesinde gonçayı gördükçe inler. Sanki hal diliyle kendi durumunu anlatır sanırsın.

⁵ Ey Rezmî bayramda sevgilinin elini öpersen, bütün dünya sana can ve gönülden merhaba der.

18\1 .Rakîb'in "kazâ"ya benzetilmesi her âşîğın kaderi olması sebebiyledir. Gürbüz metninde "Yârın" olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan "Yâruñ" şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

18\3 . Telli sazların çalınması sırasında telin koparak ses vermez olması, çalgıcıyı mahçup ve zor durumda bırakması anlamında bir tabir olup bundan hareketle incitmek, pot kırmak, zarar vermek gibi anlamlarda kullanılmıştır. Yenişehirli Belîğ'in "Sevgiliye karşı hiç sesi çıkmaz ama, korkarım mutrip şarap meclisinde sarhoşça dokunur da tel kırar" anlamındaki şu beytinde deyimın kullanılışı bu kabildendir:

Yâre hiç tıngırdamaz amma bozuktur korkarım

Bezm-i meyde tokınur mestâne mutrib tel kırar

Lebîb'in şu beytinde ise kulak burma sırasında yani telli bir sazı akord etme sırasında tel kırmaktan bahsedilmesine nazaran "tel kırmak yanlış bir iş yapmak anlamında kullanılmış görünmektedir:

İder tanbûrı âheng-i teşâ'ür nice şâ'ir var

Ve lîkin tel kırar bir gûş-mâl itseñ olur rüsvâ

18\4 Eskiler ifadeyi "lisân-ı hâl:" ve "lisân-ı kâl:" olmak üzere iki mertebede değerlendirmişlerdi. Kâl dili konuşma, hâl dili ise duruş, mimik, davranış ve irfânî bilgi iletişimi şeklinde kabul görmüştü.

18\4 Eski bayramlar ve bayram yerleri, toplumda herkesin ortaya çıktığı ve sınıf farkı olmaksızın insanların birbirlerini görebildikleri zaman ve mekânlar idi. Bu bakımdan eski şiirde bayram ve bayram yerlerinin ayrı bir yeri ve değeri

bulunmaktadır. Sevgiliye ulaşıp yaklaşması ve onu görmesi neredeyse mümkün olmayan âşık için bayram ve bayram yerleri, dolayısıyla bayramlaşma ayrı bir ümit kapısı oluşturmaktaydı.

19.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Yolda gördüm yârı rûyın setr idüp düşmiş nikâb
Kasdı zerre gün yüzünden çekmesün aslâ hicâb
2. Olmak isterseñ şehâ vâkıf derûnum mülkine
Def' idüp agyârı yap vîrân gönülüm al sevâb
3. Bî-şümârdur sînede müjgân zahmuñ ey perî
Hele bir fikr eyle hâlûñ nic' olur rûz-ı hisâb
4. Sanmañuz teskîn olupdur hûn-ı eşküm dîdeden
Yıkıdı kalbüm gelmeyüp yâr yolın itdi pek harâb
5. Öldürem agyârı dirmiş üstüme kan düşmeden
İşidelüm bâri **Rezmî** yârdan bir pâk cevâb

19.

¹ Peçesini (önüne) düşürüp,yüzünü örtmüş sevgiliyi yolda gördüm. Onun (böyle davranmasından) amacı güneş yüzünden zerre kadar dahi utanmasın dıyedir.

² Ey padişah gönlümün ülkesine vâkıf olmak istersen,rakipleri kovup harap gönlümü mâmur ederek sevap al.

³ Ey peri (gibi güzel sevgili) göğsümde (ok gibi) kirpiklerinin yarası sayısızdır. Yarın hesap gününde senin halin ne olacak bir düşün.

⁴ Gözyaşı kanımın gözden sükun bulacağını zannetmeyin. Sevgili gelmeyerek kalbimi yıkıp yolunu pek harab etti.

⁵ Üstüme kan düşmeden rakibi öldüreyim dermiş. Ey Rezmî bari sevgiliden güzel bir cevap duyalım.

19\3 Bu beyitte sevgilinin aşğın gönlünü kırması sözkonusu edilmiş ve aynı zamanda âşıkların sevgilileri uğrunda vücut ve özellikle göğüslerine çektikleri yaralar ima edilmiştir. Bir yere hesap kaydederken ok şeklinde çizgi veya çentik çekilmesi hususu da beytin arka planında dikkati çekmektedir. Gürbüz'ün "Müjgân-ı zahmuñ" olarak okuduğu bu ibarenin aslı "Müjgan zahmuñ"dur.

19\5 Kan Düşmek: Aşkî-i Kadîm'in "Büyücü gözünün beni öldürecek olması dert değil. Benim derdim araya kan girmesidir" anlamındaki

Ol degül gussam ki beni öldürür câdû gözün

Bu durur gussam ki nâhak düşmesün kan üstine

beytenden de anlaşılacağı üzere birini öldüren bir kimsenin ceza olarak yine ölüm cezasına çarptırılması demektir.

26a der-kenar

20.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Düşdi diller kıl ü kâle zülf-i müşgînüñ görüp
Oldı meftûnuñ hezâr ol rûy-ı rengînüñ görüp
2. Gel yiter bu 'işve vü nâzı birez terk eyle kim
'Âlemüñ başına gelsün 'aklı temkînüñ görüp
3. Nev-bahârdur gül gibi handân olup açıl yiter
Öldiler 'âşıklarüñ ol vech-i gam-gînüñ görüp
4. Kesdiler üftâdeler hep gayrı vasluñdan ümîd
Bî-emân ol gamze-i ser-tîz [ü] keskinüñ görüp
5. Kasdı **Rezmî** bendeñüñ bûs itmeden pâyuñ budur
Rahm idersiñ belki ol vech ile miskînüñ görüp

20.

¹ Saçlarının kokusunu duyan gönüller kargaşaya düştüler. Senin yüzünün rengini gören aşıklar binlerce oldular.

² Ey sevgili yeter bu işve ve nazı biraz terk et de; senin ağırbaşlılığını görenlerin akli başına gelsin.

³ İlkbahardır. Gül gibi gülerek açıl yeter. Aşıkların senin kederli yüzünü görüp öldüler.

⁴ Düşkün aşıkların senin o emân vermeyen sivri uçlu ve keskin gamzeni görüp artık kavuşmandan ümidi kestiler.

⁵ Rezmî kulunu ayağını öpmekten amacı, belki o zavallıyı görüp şefkat edersen diyedir.

20\1 Bu beyitteki “hezâr” kelimesi “bin” anlamının yanı sıra bülbüle benzeyen bir cins kuş anlamını ima etmek üzere de kullanılmıştır. Buna göre beyitten “binlerce insan senin saçlarının kokusunu duyup kargaşaya düştüler” anlamının yanı sıra iyham ve tevriye yoluyla “hezâr kuşu senin saçının kokusundan kargaşaya düştü” anlamı da çıkmaktadır.

20\5 Gürbüz’n “rahm iderseñ” şeklinde okuduğu ibarenin doğru okunuşu “rahm idersin”dir.

21.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Nice dönsün yine pür-şevk ile ol câm-ı şarâb
Gelmedi devre o sâkî gibi bir ‘âlî-cenâb
2. Sanmañuz mest oluruz bâde-i gül-reng ile biz
Sepilür dilde olan nâr-ı gama ancak o âb
3. Cûybârın kim alur ‘aynına yârsuz çemenüñ
Görinür dîde-i ‘âşıklara mânend-i serâb
4. Âb u tâbı mı kalur bî-nemek olur meysüz
Mezelerler zürefâ olsa eger kurı kebâb
5. Hây hûy ile yıkıldı görüñüz mey-kedeyi
Anı bir ehl-i nefes **Rezmî** o dem itdi harâb

21.

- ¹ Dünyaya o sâki gibi bir ali cenab gelmedikten sonra o şarap kadehi tekrar nasıl dönsün ki?
- ² Bizim gül renkli şarapla mest olduğumuzu zannetme. Gönlümüzde olan gam ateşine ancak o su (şarap) serpilebilir
- ³ Yeşilliklerin ırmağına sevgili olmadığı takdirde kim itibar eder ki? (Bu haliyle orası) aşıkların gözüne serap gibi görünür
- ⁴ Şarap olmadıkça (kebabın) hiç tazeliği mi kalır? Tuzsuz, lezzetsiz olur. Zarifler kuru kebabı (şarapla) mezelerler.
- ⁵ Meyhaneye bakın hay ve huydan yıkıldı. Orayı “nefes ehli” Rezmî bir anda harab etti.

21\3 Tam karşılığı “göze almak” olup günümüz Türkçesinde daha çok göze girmek şeklinde kullanılan “ayna almak”, bir şeye itibar etmek anlamına gelir.

21\4 “Meze” tat demek olup "bî-meze" tatsız demek olur. buna göre “mezelemek” tatlandırmak anlamına gelir. Bununla birlikte kelimenin “karıştırma” ve “alay etme” anlamı da bulunmakta olup şiir dilinde bu anlamlar da kastedilecek şekilde tevriyeli olarak kullanılır. Mesela Gelibolulu Âlî'nin

’Iyş ehlini sakın mezelenme be süfi sen

Terk eyle nukl-i mey hevesin bi-nevâmuz ol

beytinde kelime “alay etme, hafife alma” anlamlarında kullanılmıştır. Aynı şekilde Mostarlı Ziyâî'nin “Meclisin mezesi senin dudağına özendiği için zarifler onunla mezeleniler” anlamındaki şu beyitte “mezelenme” tabiri hem alay etme hem de meze olarak kullanma anlamında geçmektedir:

Nukl-ı meclis lebüñe öykünmiş

Anuñ için mezeleni zurefâ

Bu anlamdan hareketle Rezmî'nin beytini aynı zamanda “Zarifler kuru yani sadece kebab olursa bunu hafife alırlar. Şarapsız içilmesini hoş görmezler” şeklinde yorumlamak gerekmektedir.

21\5 Ehl-i nefes: Ettiği dua kabul olan, okuduğu dualarla hastaları iyileştirip muratları yerine getiren kimse demektir. Bu beyitteki hay huy ile de meyhanede şarabın etkisiyle kendinden geçen sarhoşların gürültüleri kastedilmektedir.

22.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Almasun agzına söyleñ ol şeker-lebi rakîb
Dillemesün yohsa bulur ol belâsın 'an-karîb
2. Çok gönül ugrısı gelmiş bu cihâna bî-bedel
Hak budur kim aña beñzer gelmemişdür dil-firîb
3. Yüz çevirmiş 'âşıkından sad-hezâr cevır ile yâr
Rû-be-rû agyâr ile eyler tekellüm ol garîb
4. Esb-i nâza ol 'arûs olmuş süvâr dirlerse de
Gelmedükçe i'timâd olmaz meseldür yâ nasîb
5. Dimedi bir kez nedür hâlün diyü ol bî-vefâ
Nice olsun **Rezmiyâ** dil-hastede sabır u şekîb

22.

¹ Söyleyin o rakibe şeker dudaklı sevgiliden bahsetmesin. Dillendirmesin yoksa fazla zaman geçmeden o belasını bulur.

² Bu dünyaya birçok eşsiz gönül hırsız gelmiş. Doğrusu bu ki ona benzer gönül cezbeden güzel daha gelmemiştir.

³ Sevgili aşığından yüz bin eziyetle yüz çevirmiş olduğu halde başkalarıyla yüzyüze konuşup duruyor. Ne garip!

⁴ O gelin (gibi nazlı sevgili) naz atına binmiş derlerse de gelmedikçe güvenilmez denmesi atasözüdür. Ya nasip.

⁵ O vefasız bir kere olsun halin nasıldır diye sormadı. Ey Rezmî gönül hastasında sabır ve tahammül nasıl olsun.

22/4 Bu beyitte ‘‘Gelin ata binmiş yâ nasıf demiş’’ atasözüne işaret vardır.

23.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Nev-bahâr irdi döner bâgda cûylarla dülâb
Meyi al deste ki icrâ ola tâ 'âlem-i âb
2. Çevirür başımı itdükçe semâ' raksa giren
Meclisüñ devri baña yârsuz olupdur girdâb
3. Her kaçan görsem o gül-rûyı ruh-ı rengînin
Dökilür eşküm ile dîdelerümden hûn-âb
4. Harâmî gözidür mest iden ancak dilümi
Buña and içsem olur 'aklumu almadı şarâb
5. **Rezmiyâ** bize kerem itmez o dil-cû gelmez
İtmesün ehl-i nücûm anuñ için usturlâb

23.

¹ İlkbahar geldi, su dolabı bağda akarsularla döner. Şarabı eline al ki içki eğlencesi gerçekleşsin.

² Raksa giren semâ ettikçe başımı döndürür. O meclisin sevgilisiz dönüşü bana girdap gibidir.

³ Ne zaman o gül yüzlüyü ve onun parlak yüzünü görsem gözlerimden yaşlar ve kanlı sular dökülür.

⁴ Gönlümü mest eden onun hırsız bakışlarıdır. Bunun için şarap aklımı almadı diye yemin etsem yeridir.

⁵ Ey Rezmî o gönül alan güzel lutfeyleyip de bize gelmez. Müneccimler onun için boşuna usturlâb bakmasınlar.

23\5 Dairenin dörtte biri şeklinde kalınca bir tahta yahut metalden yapılan astronomi aletidir. Müneccimler bununla zamanı tayin ederler; minare, tepe, dağ, kule gibi yüksek yerlerin yüksekliğini yahut kuyu gibi çukur yerlerin derinliğini ölçerler. Başka işlerde de kullanılır. Üzerine gökyüzündeki yıldızlar resmedilmiştir. Üstünde ucu kurşunlu bir ip vardır. Yukarıdan aşağıya inerken arkasından bir ip bırakan örümceğe benzediği için bu ucu kurşunlu ipe “ankebût” (= örümcek) denir. İp güneşin hizasına getirildiğinde diğer yıldızların bulunduğu yerler tesbit edilmiş olur. Zeval vaktini ve saati de gösterir. Eskiden müneccimler gelecekte haber vermek için yıldızların konumlarını tespit için bu aletten yararlanmışlar. Şairin müneccimler boşuna usturlaba bakmasınlar demesi bundandır.

24.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Gitmesün bir gayrı bezme diyü ol 'âlî-cenâb
Dîdebândur rûz u şeb üstine mâh u âftâb
2. Nîm-nigâh ile esîr-i bend iderdi dilleri
Sehv ile itse eger ol meh-cebîn ref²-i nikâb
3. Çın seher nûş eyledükçe ol gül-endâmum 'arak
Derledükçe 'âlemi ol dem dutar bûy-ı gül-âb
4. Bâde içdükçe olur güller gibi ol ruhları
Virür ol vech ile reng-i rûy-ı yâra âb u tâb
5. Yârı yoldan mı çevirdiler dönüp va'dinden ol
Çerh bile bir ferde **Rezmî** itmedi böyle dülâb

24.

¹ O iyilik sahibi sevgili başka bir meclise gitmesin diye ay ve güneş, gece ve gündüz üstüne gözcüdür.

² O parlak alınlı yanlılıkla yüzünün peçesini yukarı kaldırsa yarın bakışıyla gönülleri esir ederdi.

³ O gül endamlı sevgili terledikçe rüzgar zevk ve safa eyler. Sevgili terlediği anda bütün alemi gül suyunun kokusu tutar.

⁴ Sevgilinin yanakları şarap içtikçe gül gibi olur. O çehreyle sevgilinin yüzünün rengine parlaklık verir.

⁵ Sevgiliyi yolundan mı caydırdılar da o sözünden dönüyor. Ey Rezmî felek bile bir şahsa böyle oyun oynamadı.

24/3 “Aarak” aslında “ter” demektir. İmalı sırasında damıtma esasına göre elde edilmesi bakımından ve damıtma işleminin terleme ile benzemesinden dolayı şairler burada olduğu gibi “rakı” kavramının geçtiği beyitlerde sık sık terleme eylemine imada bulunurlar.

24/5 Günümüzde entrika yapma hakkında kullanılan “dolap çevirme” tabiri bu beyitte “dolap etmek” şeklinde geçmektedir.

25.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Yârı meydân-ı mahabbetde görenler bî-ta’eb
Anuñ için cân atarlar menzil-i maksûda hep
2. Nâr-ı ‘ışkuñ teskîn eyle bâri bir dem ey gönül
Eksük itme eşk-i çeşmüñ sîneñ üzre durma serp
3. Zâhidâ devrin göreydüñ sâkî-i devrânımuñ
Baña dirdüñ desti dursun ayagın biñ kerre öp
4. Göricek müjgânlaruñ ben kamaşur iki gözüm
Gûyiyâ düşmiş sanuram dîdeme ol demde çûb
5. Yârı agyâr bu gice gel diyü ibrâm eylemiş
Sen de insâf eyle **Rezmî** istemez mi gayrı cerb

25.

¹ Sevgiliyi muhabbet meydanında görenler elde olmadan amaçlarının hedefine ulaşmak için can atarlar.

² Ey gönül bari aşk ateşini bir an da olsa hafiflet. Gözyaşını göğsünün üzerinden eksik etme durma serp.

³ Ey zahid kadeh sunanın dönüşünü görseydin eğer, bana eli dursun da onun ayağını bin kere öp derdin.

⁴ Senin kirpiklerini görünce iki gözüm kamaşır. Sanki o anda gözüme çöp kaçmış sanırım.

⁵ Rakip sevgiliye bu gece gel diye ısrar etmiş. Ey Rezmî sen de insaf et uyuz olan başkasını (yanına yaklaşsın) istemez mi?

25\1 M.Gürbüz metninde “Bî-ta’ab” olarak tespit edilen bu kelime müteakip beyitlerdeki kafiye düzeni göz önünde bulundurularak “bî-ta’eb” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

25\2 M.Gürbüz metninde “eyleme” olarak okunan bu kelimenin doğrusu “eyle”dir. Aynı şekilde “derd görüp” olarak tespit edilen kelime tarafımızdan “durma serp” şeklinde okunmuştur.

25\3 Zahid: Vaaz ve nasihatleriyle insanları gûnahtan korumaya çalışan sahte dindar olarak tanımlanır.Bu beyitte el anlamındaki “dest” kelimesi kasıtlı olarak “kadeh” anlamındaki “ayak” ile birlikte kullanılmış, böylece kadeh ile sürahi birliği oluşturulmak üzere “testi” kelimesine çağrışım oluşturulmaya çalışılmıştır.”Elini Bırakıp Ayağını Öpmek”: Çok büyük saygı göstermek anlamındadır. Saltanat makamında olanların bayram tebriklerinde ilk zamanlarda elleri öpülürken son zamanlarda ayaklarını öpmek adet olmuştur.

25\5 Bu beyitte yanlarına kimseler yaklaşmadığı için yalnızlıktan sıkılan ve birileriyle görüşmek için can atan uyuz, cüzam v.b. bulaşıcı hastalığa tutulmuş kimselerin psikolojik durumuna gönderme vardır.

27a

26.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Agladur ol şûh-ı fettânum kulını bî-sebeb
Güldürür agyârı her dem bendesine pür-gazab
2. Nakd ü eşküm hâk-i pâyna reh-i 'ışkında ben
Ne'm var ise varumı bezl eyledüm bi'l-cümle hep
3. Elüme girseydi ol agyâr eger dâ'irede
Nagmelerle öğredürdüm usûl üzre Türk-darb
4. N'eyleyem sad-berg-i handân olduğın gülşende kim
Haylî demdür bize yüz göstermedi ol gonca-leb
5. Yâr saña meclisde **Rezmî** bûseler lutf itse ger
Her ne deñlü yüz görürseñ sabrın it hoşdur edeb

26.

¹ O işveli gönül alıcı güzel sebepsiz yere bu kulunu ağlatır. Rakibi güldürüp kuluna hırsla eziyet eder.

² Gözyaşımın parasını neyim varsa bütün varlığımı senin aşkının yolunda ayağının toprağına bütünüyle saçdım.

³ Eğer o rakip dairede elime girseydi ona usulü üzere Terk ve darbın nasıl yapıldığını gösterirdim.

⁴ Gül bahçesinin yüz yapraklı gülen gülü olmuş banane! O gonca dudaklı epey bir zamandır bize yüz göstermedi.

⁵ Rezmî,sevgili sana eğer buseler lutfese de ne kadar yüz görürsen gör sabret. Çünkü edeb iyidir.

261 Mütâeakip beyitlerdeki kafiye düzenine bakılarak bu beyitteki “gazab” kelimesinin doğru okunuşunun “gazez” olması gerektiği hükmüne varılmıştır.

262 “Nakd ü eşk” ibâresinin imlâsının “nakd i eşk” şeklinde olması gerekmektedir.

263 Bu beyitte geçen “daire” kelimesi esas itibarıyla devlet dairesi yahut konak v.b. anlamlarında kullanılmakla beraber, beyitte geçen “nagme”, “usûl” ve “darb” gibi klasik Türk musikisi tabirlerine nazaran aynı zamanda iyham yoluyla “dâire” denen musikî aletini çağrıştırmak üzere kullanılmıştır.

264 Bu beyitte de Farsça yüz demek olan “sad” kelimesiyle “yüz gösterme” tabirinde geçen ve uzak anlamı 100 rakamına işaret eden “yüz” kelimesi özellikle bir arada kullanılmıştır.

27.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Cihânda aña dirüm ben efendi ki mahbûb
Görince anı hemân eyleye cezm-i kulûb
2. Salınsa ber-â-ber boyunca turreleri
Başdan ayaga olur ol güzel mergûb
3. Zülfi ber-dârı olmag her kişinûñ
Cânına minnet idi olsa ger maslûb
4. Añlañuz mübtelâsı oldugum ol yâr
Bi'l-cümle böyledür ser-te-ser ol hûb
5. Uçurdu gayrı huzûrını **Rezmî** dilden
el eliyle gönderince yâre ol mektûb

27.

¹ Ey efendi benim dünyada mahbûb dediğim kimse kalbin onu gördüğünde hemen karar verdiği (sevgilidir.)

² Kıvrıkcık saçları boyunca salınsa o güzel baştan aşağı herkes tarafından rağbet görür.

³ Eğer asılabilseydi onun saçının dar ağacına asılmak herkesin canına minnetti.

⁴ İşte düşkünü olduğum o sevgili bilin ki baştan başa tamamiyle böyle bir güzeldir.

⁵ Rezmî, başkasının eliyle sevgiliye mektup gönderince gönlünden huzurunu uçurdu.

27\1 M.Gürbüz metninde “cürm kulûb” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “cezm-i kulûb” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

27\5 M.Gürbüz metninde “İl eliyle kendince yarâ ol mektûb” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “el eliyle gönderince yâre ol mektûb” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

28.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Komadı fasl-ı bahâr gülşen-i 'âlemde hicâb
Ser-te-ser halk-ı cihân eylediler ref¹ -i nikâb
2. Yüzini açdı o dem eyledi 'arz-ı dîdâr
Bülbüle handeler itdi o gül-i 'âlî-cenâb
3. Der-kenâr eyleyelüm sâz ile dil-dârı diyü
Şimdi erbâb-ı kalem elde dutarlar mızrâb
4. Yürüyüp ayak ayak fırsatı buldı çemene
Sıkılıp kalmış iken mey-kedede bâde-i nâb
5. Yâra ta'n itme vefâsuz diyü **Rezmî** añla
Kalmadı şimdi hulûs üzre cihânda ahbâb

28.

¹ İlkbahar mevsimi dünyanın gül bahçesinde utanç bırakmadı. Baştan başa dünya halkı yüz örtüsünü kaldırdı.

² (Sevgili) O anda yüzünü gösterdi. İyilik sahibi gül bülbüle gülümsedi.

³ Sevgiliyi sazla kucaklayalım diye şimdi kalem sahipleri ellerinde mızrap tutarlar.

⁴ Şarabın hası sıkılıp meyhanede kalmışken fırsatını bulup yavaş yavaş çemene yürüdü.

⁵ Ey Rezmî sevgiliyi vefasız diye kötöleme. Dünyada samimi dost kalmadı.

28\1 Her ikisi de örtü anlamına gelen “hicâb” ve “nikâb” kelimelerinin özellikle bir arada kullanıldığı bu beyitte “hicâb” kelimesi aynı zamanda tevriyeli olarak “utanma” anlamında kullanılmıştır. Eski giyim ve kıyafet geleneğinden hareketle “ref”-i nikâb” yani yüzünden örtüyü kaldırma eylemi de aslında bir bakıma “utanmazlık” olarak kabul edildiğinden beyti oluşturan kavramlar arasındaki uyum bu anlamlar göz önünde bulundurulduğunda daha iyi anlaşılabilir.

28\2 Tenasüp oluşturmak üzere “gül” ve “bülbül” kelimelerinin bir arada kullanıldığı bu beyitte geçen “gül” sevgiliyi, “bülbül” kavramı ise gerçekte “âşık”ı temsil etmektedir.

28\3 Kucaklama anlamına gelen “der-kenâr” tabiri aynı zamanda eski yazım geleneğinde sayfa kenarlarındaki boşluklara bir şeyler ilave etme, notlar düşme anlamına gelir. Bu bakımdan şair beyitte geçen “erbâb-ı kalem” ibaresi ile bu yazım tabirini özellikle bir arada kullanmıştır.

28\4 Beyitte geçen “sıkılma” fiili hem üzümün şarap yapılmak üzere sıkılması ile ilgili hem de canı sıkılma anlamlarına gelecek şekilde tevriyeli olarak kullanılmıştır.

27a

29.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Nâr-ı hasret itdi eşkümi şarâb bagrum kebâb
İstemez şimden girü dil ne kebâb ne şarâb
2. Söleyin dil-dâruma gelsün helâk itsün beni
Benüm olsun ol günâh kendine kalsun ol sevâb
3. Sîneñi aç sîneme sar gel kerem it ey perî
Buña insâf eyle var mı karşılık gayrı cevâb
4. Vasl-ı yâra bâdîdür mey sun bize sâkî bu dem
Bir iki sâgar görünce aradan kalkar hicâb
5. Yâr va'dinden dönince dönderür eşküm serüm
Oldı başum **Rezmî** gûyâ iki gözlü âsiyâb

29.

¹ Hasret ateşi gözyaşımı şarap, bağrımı kebab etti. Gönül artık ne şarap ne de kebab ister.

² Sevgilime söyleyin gelsin beni mahvetsin. Günahı benim olsun sevabı kendisine kalsın.

³ Ey peri göğsümü aç göğsüne sar gel şereflendir beni. Buna insaf eyle artık verilecek cevap var mı?

⁴ Bir iki kadeh içildiğinde aradan utanma kalkar. Sevgilinin vuslatına sebep olduğu için sâki bize şimdi şarap sun.

⁵ Sevgili sözünden dönünce gözyaşım başımı döndürür. Ey Rezmî sanki başım iki gözlü su değirmeni oldu.

29\1 Divan şairlerinin en belirgin özelliklerinden biri de Türkçe’yi her türlü galattan ve yanlış kullanım biçimlerinden arınmış olarak en mükemmel şekilde kullanmalarındır. Gerek eski metinlerde gerekse günümüzde “şarap ve kebab istemez” anlamında bir ifade kullanmak için “ne şarap ne de kebab istemez” denmez; “ne şarap ne de kebab ister” denir. Buna karşılık Rezmî’nin bu beyitinde olduğu gibi bu söyleyiş kalıbını günümüzde de halk arasında kısmen yanlış olarak kullanılan haliyle uyguladığı görülmektedir.

29\3 Eski dilde “cevâb” hem soruya verilen karşılık anlamına geldiği gibi aynı zamanda talep edilen bir isteğin yerine getirilmesi anlamına da geliyordu. Burada kelimenin her iki anlamı da çağrıştıırılacak şekilde kullanıldığı görülmektedir.

29\4 M.Gürbüz metninde “bâdi” olarak tespit edilen bu kelimenin tarafımızdan “bâdîdür” şeklinde okunması daha uygun görülmüştür.

29\5 Eski metinlerde değirmenler hakkında kullanılan “bir göz”, “iki göz” v.b. tabiri mesela Larendeli Hamdî’nin

Yidi göz bir degirmendür bu eflâk

Gice gündüz döner bî-âb-ı çâlâk

beytinde olduğu gibi bir bölgede kurulu bulunan değirmenlerin sayısını ifade etmek üzere kullanılmış görülmektedir. Şairin gökyüzündeki gezegenleri yedi adet değirmene benzetmesi gibi Rezmî de gözlerini gözyaşlarıyla dönen iki adet değirmene benzetmektedir.

30.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Varuñı harc itdüyüñ saymadı ol 'âlî-cenâb
Anı tenhâ hâneye götürmedür ey dil hisâb
2. Kim sorarsa ol dehânı nüktesinden bir haber
Çak 'ademden gayrı virmez aña ol yâr bir cevâb
3. Göricek gîsû-yı dil-dârı perîşân oldılar
Hâtır-ı 'âşıklara düşdi ser-â-ser inkılâb
4. Bûs iden pür-şevk ile o lebleri ser-mest olur
Bir dahı destine almaz bezm-i 'âlemde şarâb
5. Kimse bilmez çekdügi tûl ü tırâz mihnetleri
Eyleyince ol saçı leylâya **Rezmî** intisâb

30.

¹ O iyilik sahibi varlığını harcadığını saymadı. Ey gönül amaç onu gönül hanesine yalnız götürmektir.

² Onun dudağının manasından kim haber sorarsa o sevgili yokluktan başka cevap vermez.

³ Sevgilinin uzun saçını görünce perişan oldular. Aşıkların gönlüne baştan başa karışıklık düştü.

⁴ Sevgilinin dudaklarını şevkle öpen sarhoş olur. Dünya meclisinde eline bir daha şarap almaz.

⁵ Rezmî'nin o Leylâ (siyah) saçlıya intisâb edene kadar çektiği uzun sıkıntıları kimse bilmez.

30\5 M.Gürbüz metninde “tûl-ı tırâz” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “tûl ü tırâz” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Her ne demde itse dil kûy-ı dil-ârâya şitâb
Öñüm alur eşk-i çeşmüm reh-zen olur baña âb
2. Olayım lâyük mıdur ben hâk-i pâyı ol mehüñ
Olam aslında husûsâ bir avuç tolu türâb
3. Va'd idüp gelmedi ol gün yüzlü kûyından bize
Sanki tahvîl eyledi burcından ol dem âftâb
4. Kor mı dilde ol leb-i mey-gûn fikri zevk u şevk
Dutalum elde hemîşe ola pür-câm-ı şarâb
5. [Virdüm] ol [dil]-dâra nakd-i hâtırum hîç saymadı
Harc ider 'âşıkları çok **Rezmî** anuñ bî-hisâb

31

¹ Gönül ne zaman sevgilinin mahallesine doğru koşacak olsa gözyaşım önümü alır. Su benim yolumu keser.

² Ben o ay yüzlü sevgilinin ayağının toprağı olmaya lâyük muyım?Aslında özellikle bir avuç dolusu toprak olmalıyım

³ O güneş yüzlü bize söz verip de mahallesinden gelmedi. Sanki o anda güneş bulunduğu burçtan yüzünü çevirdi

⁴ Farz edelim ki elde sürekli dopdolu şarap kadehi bulunsun; o şarap rengi dudaklı güzel, gönülde zevk ve coşku düşüncesi bırakır mı hiç?

⁵ Sevgiliye gönlümün bütün sermayesini verdiğim halde onu hiç saymadı. Ey Rezmî onun aşıkları hesapsız harcama yaparlar.

31\1 Bu beyitte şair akan gözyaşlarını mübalağa yoluyla insanların geçmesini engelleyen bir sel veya akarsuya benzetmiştir.

31\2 Bu beyitte geçen “bir avuç dolusu toprak olmak” ifadesi ölmek anlamındadır. Ayrıca beyitteki “olmayam” ibaresi vezni bozduğu gibi şairin ifade etmesi beklenen mesaja da ters bir anlam bozukluğu katmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki şair aslında ilk mısradaki “olayım layık mıdır ben hâk-i pâyı ol mehün” demek istemiş fakat, yazma nüshada ki maddi bir hasar sebebiyle ibareye bir mim harfi eklenerek tam tersi bir anlam ortaya çıkmıştır.

31\3 “Tahvil” eski astronomi tabirlerinden olup, güneşin bir burçtan çıkarak diğer bir burcun etkisi altına girmesi demektir. Mesela; Nâbi'nin Hz.Yûsuf'un kuyudan çıkıp terazi kefesine konmasına imâda bulunmak üzere söylediği

Âfitâb-ı hüsn dirlerse aceb mi Yûsufa

Gûş idenler delvden mizâna tâhvil itdügün

beyitinde güneşin Kova burcundan çıkıp Terazi burcuna girişi “tâhvil” kelimesiyle karşılanmıştır.

31\5 Yazma nüshada çok açık olarak “virdüm ol dil-dârâ” şeklinde imlâ edilen bu ibare tamamen anlamsız bir ifade oluşturduğundan asıl şekli olması kuvvetle muhtemel bulunan “virdüm ol dildâra” şeklinde tashih edildi. Bu beyitte “nakd”, “saymak”, “harc” ve “hisâb” gibi maliye ile ilgili tabirlerin tenasüp yoluyla özellikle birarada kullanılmasına dikkat edilmiştir.

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Virmedi la'l-i lebinden baña ol yâr şarâb
İçmedin eyledi bî-hûş beni ol mest ü harâb
2. Çıkmadı kapuya vardum ki bilem ben günehüm
İstemez ol büt-i şîrîn-dehen ol bâbda sevâb
3. Komışum cân ile başum yolına dil-dâruñ
Eyledüm reh-güzerinde tenümi ben de türâb
4. Aradum agzını vâkîf olam esrâra diyü
Bilemem agzı mı yok gamze ile itdi hitâb
5. Kec-nigâhına sakın hûbların olma meftûn
Rezmiyâ benden eger ister iseñ dogrı cevâb

32

¹ Sevgili bana o lal gibi kırmızı dudaklarından şarap vermedi. O beni içmediğim halde aklı başından gitmiş, sarhoş ve perişan etti.

² Kapısına günahımı öğreneyim diye gittiğimde kapıya çıkmadı. O tatlı dudaklı heykel bu bâbda sevaba girmek istemiyor.

³ Sevgilinin yoluna canla başımı koymuşum. Ona giden yolda bedenimi toprak eyledim.

⁴ Sevgilinin sırrını bileyim diye ağzını yokladım. Ağzı mı yok bilmiyorum. Bana imâ ile hitâb etti.

⁵ Ey Rezmî eğer benden doğru cevap istiyorsan güzellerin şehlä bakışlarına tutulma.

32\1 Sevgilinin şarap gibi kırmızı dudağından bir öpücük yahut güzel bir söz alamadığını ifade eden şair “İçmedin eyledi bî-hûş beni ol mest ü harâb” mısraıyla aslında “ beni içmediğim halde akli başından gitmiş, sarhoş ve perişan etti.” demek istemektedir. Fakat klişeleşmiş nazım diline göre farkında olmadan bunu “o mest ve harap olan sevgili benim aklımı başımdan aldı.” anlamına gelecek şekilde ifade etmiştir.

32\2 “Kapuya çıkma” saray ağası, kapıcı ve bostancı gibi hademenin dış hizmete gönderilmeleri hakkında kullanılan bir tabirdir. Bununla beraber acemi oğlanlarının yeniçeri ocağı, kapıkulu süvari bölükleri yahut devlet hizmetine geçirilmeleri hakkında da aynı tabirin kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda dışarıdan görülecek şekilde kapıya veya kapı önüne çıkmak anlamına geldiğinden şairler bu tabirle iyham oluşturacak şekilde “kul oğlu”, “acemi oğlu” v.b. tabirleri birlikte kullanırlar. Meselâ Bâkî’nin “Gönül kapıya çıkıp görünmeyen bir kuloğlu güzelinin yanında kaldı. Zavallı âşıklar ne yapsın?” anlamındaki

Bir kul oğlu âfetüñ kûyında kaldı cân u dil

Kapuya çıkmaz görünmez n’eylesün bî-çâreler

beyitinde geçen “kuloğlu” ibaresi şair tarafından bilinçli olarak kullanılmıştır. Bâkî gibi eski şairlerce bilinçli olarak kullanılan bu tabirin Rezmî tarafından sıradan bir kapı önüne çıkma eylemini ifade için kullanıldığı görülmektedir.

32\4 “Gamz”, “gamze”, igmâz”, “kelimeleri göz kırpma gözle işaret ve imâ anlamına gelir. Osmanlı saray geleneğinde padişahlar özellikle elç kabulü vb. resmi merasimlerde neredeyse hiç konuşmazlar, emir ve düşüncelerini mimikleri ve göz işaretleriyle verirlerdi. Şiir dilinde sevgilinin -güzeller padişahı olması karinesinden hareketle- bakışı gamze kelimesiyle ifade edilmiştir. Beyitte geçen “ağız” ve “sır” kelimelerinin birlikte kullanılmaları ayrıca manidardır.

32\5 “Kec” (=eğri) ve “doğru” kelimeleri tezat oluşturmak üzere özellikle bir arada kullanılmış.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + – –

1. O yârûñ nâzdandur itdügi cevr ü cefâlar hep
İderse de yine kasdı cefâdandur vefâlar hep
2. Olurlar bendesi her kanda görse bir saçı leylâ
Cihânda çekdügi ‘âşıklarûñ oldur belâlar hep
3. Çekilmiş gördüğüm dem râ gibi ol hatt-ı ebrûsın
Orasıdur benüm kaddüm büken ol dil-rübâlar hep
4. Cihânda meh-likâlar hep meh-i nev gibi kec durur
Anuñçün dogrı bakmaz râst gelsek âşnâlar hep
5. Tâbibinden çevirmez cevr ile rûyını bîmârı
Ser-â-pâ böyledür ‘âlemde **Rezmî** mübtelâlar hep

33

¹ Sevgilinin ettiği eziyetler hep naz sebebiyledir. Vefa ederse de yine eziyet etmek istemesindedir.

² Nerede siyah saçlı (bir güzel) görseler kulu olurlar. Aşıkların dünyada çektiği belalar hep bundandır.

³ O kaşının çizgisini “rı” harfi gibi çekilmiş gördüğümde, benim belimi büken (beni zorlayan) orasıdır. (O “rı” harfidir); o gönlümü cezbedip durur.

⁴ Dünyada ay yüzlü güzeller hilal gibi hep eğridirler. Bu yüzden tanıdıklarıyla karşılaşsak (bize) doğru bakmazlar.

⁵ Hastası eziyeti sebebiyle hekiminden yüz çevirmez. Rezmî dünyada bütün tutulmuşların hali hep böyledir.

33\3 “çekmek”, “râ harfi”, “hatt” gibi yazı ve hat sanatıyla ilgili kavram ve kelimelerin yer aldığı bu beyitte geçen “orasıdur” ibaresi aynı zamanda “o râsıdur” şeklinde anlaşılabilir bir biçimde kullanılmıştır.

33\4 Beyitte geçen “rast” ve “doğru” kelimeleri müteradif, bunlara karşılık “kec” kelimesi zıt anlamlıdır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. N'eylesün la'l-i leb-i yârı gören bâde-i nâb
And içer almaga destine o dem gayrı şarâb
2. Çıkdı gitdi gözümüzden bu kadar müddetdür
Ayrı olup yâr gideli girmedi hiç dîdeme hâb
3. Yıkılıp câm-ı leb-i yâr ile mest oldu görüñ
Sormañuz şimdi o bî-çâre dilüñ hâli harâb
4. Çekeli ayagını meclis-i meyden dil-dâr
İderüz eşküm ile şimdi hemân 'âlemi âb
5. Çevrilüp âteş-i hasretle kapuda **Rezmî**
Gelür ol şüh-ı cefâ-cû diyü dil oldu kebâb

34

¹ Sevgilinin dudaklarının kırmızısını gören duru şarabı ne yapsın? O anda eline bir daha şarap almamaya yemin eder.

² Bu kadar zamandır gözümüzden çıktı gitti. Sevgili gittiğinden beri gözlerime hiç uyku girmedi.

³ Bakın (o gönül) sevgilinin dudaklarının kadehi ile sarhoş olup yıkıldı. Sormayın şimdi o zavallının hali haraptır.

⁴ Sevgili ayağını içki meclisinden çektiğinden beri gözüm ile içki alemini yaparız.

⁵ Rezmî hasret ateşiyle kapıda çevrilip o nazlı (sevgiliden) cefa gelir diye gönül kebab oldu.

34\1 Eline şarap almaya yemin etmek, burada şarap kadehini eline almamaya yemin etmek anlamında veya “and içmek” fiili tövbe etmek anlamında kullanılmış olmalıdır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Şürb yehûd itmege mâ'il gibi tenhâca rakîb
Görmüyor meclis-i rindânda meyi turfe 'acîb
2. Çak 'ademden geleyor kısmet olunca kişiye
Leb-i cân-bahşî dile oldu o yâruñ da nasîb
3. 'Âşık oynardı diyü raksa girer sanma bizi
Çak sabâvetden o dil-cû beg idi biz de hacîb
4. Kûy-ı cânâna varup bakmadı dil-dâr yüzine
Oldı âşüfte-i bî-çâre dilüñ hâli garîb
5. Giceler ikide bir yâra varurmuş agyâr
Bulmaduk **Rezmî** aña hâsılı biz bir takrîb

35

¹ Rakip gizli gizli "Yahudi içişi" etmeye meyilli gibi; (Çünkü) rindler meclisinde şarabı (gözü) görmüyor. Çok acayip!

² Kişiye kısmet olunca nasip tâ yokluktan gelir. Sevgilinin can bağışlayan dudağı da gönle nasip oldu.

³ Bizim "aşık oynar" diyerek raksa başladığımızı zannetme. Tâ çocukluktan o gönlü cezbeden sevgili "beg" biz de "hacib" idik.

⁴(Gönül) sevgilinin mahallesine vardığında sevgili onun yüzüne bakmadı. Perişan olmuş çaresiz gönlün hali gariptir.

⁵ Rakipler geceleri ikide bir sevgiliye giderlermiş. Ey Rezmî uzun lafın kıtası biz ona giden bir yakınlık bulamadık.

35\3 Türkçe’de aşık (eski imlası aşuk) çift tırnaklı hayvanların ön dizlerinde bulunan bir eklem kemiği olup, bununla oynanan oyuna Türkçe’de aşık oyunu denir. Bu oyunda aşıklar bir yere dizilerek veya üst üste konarak içine kurşun veya mum akıtılıp ağırlaştırılmış bir diğer aşıkla devrilmeye çalışılır veya bir çizgiden dışa çıkartılmış. Aşık kemiklerinin her yüzü aç (çık ve çuk), tok (tök), beg (say,kazak, kallek), kit (tokan,dalak) gibi isimlerle adlandırılır. Bu durum birçok şair tarafından mesela Nedim’in;

*Sen beg gibi şâdi üzre otur nâz ile cânâ
Hâcib ola kapında Nedimâ-yı muhakkar*

gibi beyitlerle işlenmiştir. Rezmî’nin ayın harfi ile ‘âşık şeklindeki imlâsı beyitte Türkçe aşık oyununa işaret olunması bakımından ilk bakışta bir ifade hatası gibi görünmekteyse de Zati’nin

*Aşukun olmayalum mu ki seni hûblara
Zülfini turra kaşun hâcib iden egledi beg*

beyitinden bunun arapça ‘aşık kelimesiyle geliştirilen bir söz oyunu olduğu anlaşılmaktadır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Pîr olup terk itmedümse elde ben câm-ı şarâb
Kasdum oldur düşmesün ra'ş ile destümden kitâb
2. Hâne-i dil yapılır bir kâse meyle gerçi kim
Yine eyler gussa-i dil-dârum ol demde harâb
3. Görmesem bir dem cemâl-i yârı ârâm idemem
Gözüme görünmez aslâ baña ol ân âftâb
4. Gözine gelür mey-i gül-gûnı sanmañ yârumuñ
Gamze-i ser-tîzine virmekdedür ol âb u tâb
5. Söyleden şîrîn-dehânumdur hemîşe şevk ile
Hak budur kim **Rezmiyâ** hiç buña olmaz bir cevâb

36

¹ İhtiyarlayıp da elimden şarap kadehini bırakmadıysam niyetim şudur: titrememle elimdeki kitap düşmesin.

² Bir kase şarapla gönül evi yapılır. Sevgilinin derdi yine de (beni) o anda harap eder.

³ Sevgilinin güzel yüzünü bir an görmesem duramam. O an benim gözüme güneş bile görünmez.

⁴ Gül renkli şarabın sevgilinin gözünü kızarttığını zannetmeyin. O ucu keskin gamzesine parlaklık vermektedir.

⁵ Beni hep coşkuyla konuşturan tatlı dilimdir. Ey Rezmî, doğrusu gerçekten buna bir cevap (nazire) yazılamaz.

36\1 Bu beyitte ileri derecede alkoliklerin şarap bulamadıkları zaman el ve kollarının titremesine işaret vardır. Bu konuda Fatih devri şairlerinden olup şarap bulamadığı zaman eli kolu kesilen, içtiği zaman ise bastona ihtiyaç duymadan yürüyecek derecede dinçleştiğini iddia Melîhî'nin şu kıtası akla gelmektedir:

Bu Melîhî iki 'asâ götürür

Biri cismânî biri rûhânî

Ol ki cismânîdür agaçdandır

Ol ki rûhânî la'l-i rümmânî

36\4 “Şarap göze gelmek”, şarabın tesiriyle gözün kanlanması anlamında bir tabirdir. Ganî-zâde Nâdirî'nin “Gözümde remed hastalığından dolayı kızarıklık oluştuğunu zannetme. Gaflet kadehinin şarabı gözüme gelmiştir” anlamındaki şu beytinde bu anlam açıkça görülmektedir:

Sanma çeşmüimde 'ıyân oldı remedden humret

Gözüme geldi benüm bâde-i câm-ı gaflet

Nî'metî de “Gözümün kızardığını zannetmeyin. Zorluk meclisinde gam şarabının kadehi gözüme geldi” anlamındaki şu beytinde aynı deyim kullanmaktadır:

Gözüme geldi câm-ı bâde-i gam bezm-i mihnetde

Kızardı sanmañuz kan aqlamakdan dâ'imâ çeşmüm

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Baña 'ayb eylemeñ varum dil-i nâ-şâda virdüm hep
Ne çekdümse aña hûn-ı cigerden bâde virdüm hep
2. Behiştde hûrîlerle âb u kevser görmeden ötri
Mey [ü] mahbûb için emvâlümi dünyâda virdüm hep
3. İşıtsün nâlemi kûyında dil-dârum diyü her dem
Anuñçün hırmên-i sabr u karârüm bâda virdüm hep
4. Elüme girse ol zülf-i siyâhı her cânânuñ*
Neye mâlik isem ben cümle ol sevdâda virdüm hep
5. Yitişmezse elüm dünyâlığa gam çekmezem **Rezmî**
Cihânda hâsılum bârı kad-i şimşâda virdüm hep

37

¹ Beni ayıplamayın (bütün) varlığımı kederli gönlüme verdim. Onun sofrasına ciğer kanından ne verdiysem hep bedavaya verdim.

² Cennette hurilerle kevser suyunu gördüğüm için dünyada bütün malımı şarap ve güzellere harcadım.

³ Sevgili mahallesinde inlemelerimi her an işitsin diye sabır ve kararımın harmanını rüzgara verdim.

⁴ Sevgilinin siyah saçları ellerime girsin diye neye sahipsem hepsini onun sevdasına verdim.

⁵ Rezmî elim dünya malına uzanmadığı için hiç üzülmiyorum. Dünyada elde ettiğim bütün varlığımı hep şimşad boylu sevgiliye verdim.

37\1 “Bâde vermek” hem rüzgara vermek anlamında hem de şarap vermek anlamında tevriyeli bir yapıda kullanılmıştır.

37\3 Çiftçi ektiği buğdayları hasat zamanı başaklarından ayırmak için rüzgara doğru savurur. Ağır olan buğday taneleri olduğu yere düşer, otlar da rüzgarın gücüyle uçuşur. Bu beyitte şair sabrımı ve kararımı rüzgara verdim diyerek aşkını bir harmana benzetmiştir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Sanmañuz rûyın kızartmış dün gece yârũñ şarâb
İtdügi cevır ü sitemden eylemişdür ol hicâb
2. Açmasunlar râzını gördükçe yâri sakınup
Öldürür 'âşıkları ref' eyleyince ol nikâb
3. Pek ağır başlıdur ol sîm-beden pür-gû degül
Altun ile tartılır ol söylese ger bir cevâb
4. Nâr-ı hasretle döner zâr eyleyüp her şeb gönül
Pister-i gamda olupdur bu ciger cız bız kebâb
5. Bâri yâr düşde ele girseydi tenhâ **Rezmiyâ**
N'eyleyim girmez gözüme derd ü gamla baña hâb

38

¹ Dün gece sevgilinin yüzünü şarabın kızarttığını zannetmeyin. Ettiği eziyet ve zulümlerden utanmıştır.

² Sevgili yüzünden örtüsünü kaldırdığında aşıkları öldürür. (öyleyse) sevgiliyi gördükçe sakınsınlar ve onun sırrını açmasınlar.

³ O gümüş bedenli (sevgili) çok konuşan değil pek ağır başlıdır. Eğer o bir söz söylerse ağırlığınca altın eder.

⁴ Her gece gönül hasret ateşiyle inleyerek döner. Bu ciğer gam döşeginde cız bız kebab olmuştur.

⁵ Ey Rezmî hiç olmazsa sevgili rüyada yalnızken ele girseydi. Neyleyim benim gözüme dert ve kederden uyku girmez.

38\2 Bu edebiyatta sürekli Allah ve insan arası özelliklere sahip bir sevgili modeli işlendiğinden sevgilinin bu dünyada görülmesi neredeyse mümkün değildir. Âşık sürekli olarak sevgilisini öldükten sonra görme ümidiyle yaşar. Bunda kulun öldükten sonra Allah'a kavuşması inancının yanı sıra, yüce bir mevkide bulunan ('âlî-makâm) sevgiliye bu dünyada ulaşamayacağı inancı da gizlidir. Gerçek hayatta âşığın göremeyeceği konumda bulunan sevgili gibi Allah da Bâkî'nin

*Biñ hicâb-i kibriyâ ardında göstermez yüzün
Kendüyi gözlerden ol sultân-i hûbân gizlemiş*

beytinde olduğu gibi binlerce perde arkasında kendini insanlara göstermez. Rezmî'nin bu beytinde adeta Kur'an'da Âraf Suresi'nin 143. ayetinde geçen "*Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü.*" ifadesinde olduğu gibi görenlerin dayanamayacağı hüviyette bir sevgili imajı çizilmektedir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Bezm-i 'âlemde yasag olalı gör bâde-i nâb
Bir ayag seyrine kalmadı dahi kuvvet ü tâb
2. Yıkıldılar mey-kedeyi başına pîr-i mugânuñ
Giderek böyle kalursa işümüz oldu harâb
3. Kimsenüñ ayagın alup dahi bir renglemedi
Bilmezüz n'ışledi zâhidlere bî-çâre şarâb
4. Yüregin deldi o şişlere semâ' itdügi dem
Kurıdı kaldı gamından yine meclisde kebâb
5. Devri mi döndi 'aceb sâgar-ı mînânuñ kim
Rezmiyâ 'âleme çerh eyledi bu gûne dülâb

39

¹ Duru şarap dünya meclisinde yasak olduğundan beri bir “ayag seyrine” dahi güç ve kuvvet kalmadı.

² Meyhaneyi meyhaneciler pirinin başına yıktılar. Böyle giderse halimiz harap olur.

³(Şarap) kimseyi devirmedi ve kimseye hile yapmadı. Bilmiyorum Zahidlere şarap ne yaptı. (da onunla böyle uğraşıyorlar.)

⁴ Sevgili (meclisde) raks ettiği zaman kebab derdinden kuruyup kaldı ve yüreğini şişlerle deldi.

⁵ Acaba cam kadehin zamanı sona mı erdi? Ey Rezmî felek insanlara böyle bir dolap çevirdi.

39\1 Eski gelenekte içki meclislerine katılanlar daire şeklinde otururlar, şarap kadehi sırayla herkese ulaştırılır. Şairin bu beyitte “ayak seyri” ile kastettiği kadehin elden ele dolaşmasıdır.

Ayag seyri aynı zamanda piyasa etmek anlamında kullanılır. Mesela Mesîhî'nin şu beyitten ayak seyrinin akşam vaktine doğru yapıldığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de Anadolu'nun bazı kasaba ve şehirlerinde ve özellikle Balkan ülkelerinde halen akşama doğru gençlerin şehrin en belirgin caddesinde yürüyerek piyasa yaptıklarına şahit olmaktadır:

*Sâkiyâ zülfüñe karşı çün kadeh devr eyleye
Sanuram kim ahşama karşı ayak seyrânıdur*

Bâkî'nin şu beytinden de ayak seyrinin bayram yerlerinde de yapıldığı anlaşılıyor:

*Salındı 'îd-gehde serv-kadler mest-i nâz olmuş
İderdük biz de ayak seyrin olsa dest-i yâr elde*

Bu nedenle burada “ayak seyri” tabiri, hem meclistekilerin kadehi döndürerek içmeleri hem de özellikle İstanbul'un Galata semtinde belirli vakitlerde akşam vakitleri düzenlenen yürüyüşler kastedilerek tevriyeli olarak kullanılmıştır.

39\2 Pîr-i Mugan: Meyhanecilerin eskisi, ihtiyarı demektir. Eskiden Orta Asya'da şarabı ateş-perest muglar sattığı için meyhaneci yerinde kullanılmıştır.

Bu kelime aşk şarabı sunan Allah sevgisini insanlara öğretmeye çalışan müridler için de kullanılmaktadır.

39\3 Beyitte geçen “ayag almak” başı aşağıya gelecek şekilde alaşağı etmek anlamında bir tabirdir. Meselâ şu beyitte Mesîhî, servi ağacı boyunu sevgiliye benzettiği için suyun onu cezalandırmak için etrafında dolaşarak ayağını kement gibi

sarmasını ve alaşağı etmesini tasvir etmektedir. Burada alaşağı etmekten kinaye ağacın sudaki ters dönmüş aksidir:

*Kâmetüñe sehv ile beñzettiğiün kendiyi
Tolaşı tolaşı servün ayagını aldı âb*

“Reng eylemek”, aldatmak, hile yapmak demektir. Dolayısıyla burada “renglemedi” kelimesi aldatıp hile yapmadı anlamında kullanılmıştır.

39\5 Şeyhülislâm Yahyâ'nın “İçip eğlenmenin zamanı geçmiş, kadehin zamanı bitmiş. Ey gönül zevk alınmayan garip bir zamana düşün” anlamındaki şu beytinden de anlaşılacağı üzere Rezmî'nin kullandığı “devri dönmek” tabiri “zamanı geçmek”, “rağbeti bitmek” anlamında bir tabir olarak kullanılmıştır:

*Vakti geçmiş ayş u nûşun devri dönmüş sâgarun
Hazz olunmaz bir aceb devrâna geldiün ey gönül* Aynı şekilde beyitte geçen “dulâb eylemek” günümüzde kullanılan “dolap çevirmek” deyiminde olduğu gibi hile yapmak, entrika çevirmek anlamında kullanılmıştır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Cevrin efzûn itmeden çekmez mi soñra yâr hicâb
Bulur elbetde zevâlin ister olsun âftâb
2. Geh kabarur lutf-ı yârla bî-vücûd olur gehî
Bahr-ı 'ışk içre gönül gûyâ ki olmışdur habâb
3. Geh sunup gâhî lebin urdukça câma şevk ile
Virdi meclise o dem mestâne sâkî âb u tâb
4. Şimdi kan aglar dü çeşmüm ol leb-i mey-gûn için
Gözüme gelür o dem nûş eyledükçe ben şarâb
5. Yazmaya yârsuz geçen evkât-i vaktüm **Rezmîyâ**
Kâtib-i kudret benüm 'ömrümü eylerse hisâb

40

¹ Sevgili eziyetini arttırmaktan dolayı daha sonra mahçup olmayacak mı? İsterse güneş olsun eninde sonunda tabiki zevâl bulacaktır.

² Sevgilinin güzelliği karşısında bazen kabarır bazen de yok olur. Gönül sanki aşk denizi içinde "habâb" (hava kabarcığı) gibi olmuştur.

³ Saki bazen şarap sunup bazen de coşkuyla kadehe dudağını dokundurdukça (şarap içtikçe) kendinden geçerek meclise derhal bir parlaklık verdi.

⁴ Sevgilinin şarap renkli dudağı için şimdi iki gözüm kan ağlar. Ben safâ ettikçe şarap gözüme gelir.

⁵ Ey Rezmî eğer kudret katibi benim ömrümü hesap ederse sevgilisiz geçen boş zamanlarımı yazmasın.

40\4 Göze gelmek tabiri hakkında bakınız 36\4.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Göñlüm aldı nîm-nigâh ile bu gün bir dil-firîb
Kalmadı zerre derûnumda benüm sabr u şekîb
2. Gör ne işler geçdi ol ân sîneme yâr gamzesi
'Âciz oldu gayrı dermân itmeden baña tabîb
3. Ders-i 'ışkı okıyınca kûy-ı yârda tıfl-ı dil
Anuñ içündür hemîşe olduğu böyle edîb
4. Sâkiyâ geçdük yazıkdur hâke atma cür'ayı
Göñli alçakdur rakîbüñ nûş ider virseñ o dib
5. Her gören cândan sever meftûmı 'âlem ser-te-ser
Anuñ için **Rezmî** nâmı oldu dil-dâruñ habîb

41

¹ Bir güzel bugün yarım bakışıyla gönlümü ele geçirdi. İçimde zerre kadar sabır ve tahammül kalmadı.

² O anda sevgilinin bakışı başıma öyle işler açtı ki artık hekim bana derman bulmaktan aciz kaldı.

³ Gönül çocuğu sevgilinin mahallesinde aşk dersini okuduğu için her zaman böyle "edîb" (1. Edepli, terbiyeli 2. Şiir ve edebiyattan anlayan) olmuştur.

⁴ Ey saki geçtik yazıktır. Şarabın tortusunu toprağa atma. Rakibin gönlü alçaktır. Dipte kalanları (?) verirsen içer.

⁵ Aşığı her gören insan baştan başa candan sever. Ey Rezmî onun için sevgilinin namı sevilen oldu.

41\4 Genel olarak Asya geleneklerinde içilecek meşrubatın ilk yudumunun yer tanrıya sunulmak üzere yere dökülmesi yaygın bir gelenektir. Bununla doğrudan ilgili olmamakla beraber şarabın dibine çöken tortusunun yere dökülmesi de oldukça yaygın bir gelenektir. Şarabın tortusunun özellikle yere dökülmesinde İran ve Anadolu'da üretilen şaraplara özel bir cins kil atılmış olmasının da önemli bir payı olduğu söylenir.

Klasik şiirde cür'a aynı zamanda ilahi aşkın en cüzi mertebesini sembolize eder. Tasavvufî edebiyatta adından çokça bahsedilen Senâî-i Lây-hâr, cür'a yiyen, cür'aya talip olan Senâî-i Lây-hâr'ın adının "cür'a yiyen,cür'aya talip olan" anlamına gelmesi bunun bir göstergesi sayılabilir.

Eski metinlerde "gönlü alçak olmak" Yahya Beğ'in;

*Gönlü alçak idi hûrşîd-i cihan-ârâ gibi
Kameti gibi bülend idi sipihri himmeti*

Beyitinde olduğu gibi günümüzdeki anlamına çok yakın bir yapıda "mütevazi olmak" anlamında kullanılır. Buna göre Rezmî'nin rakip hakkında "gönlü alçak" tabirini kullanması olumlu ve beğenilen bir durum ifade edeceğinden şiir teamüllerine uygun görülmemektedir.

Beyitte geçen ve "dip nûş itmek" şeklinde bir tabir olduğu izlenimi uyandıran ifadenin ne anlama geldiği tam olarak çözülememiştir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Dehânuñ öpmeden cânâ tekellüfsüz safâdur hep
Ümîdümüz hemân senden bizüm bûy-ı vefâdur hep
2. Dutarsañ sîneme dâim o gamzeñ okların her dem
Bilindi 'âşık-ı zâra o kasduñdan cefâdur hep
3. Çemende mürg-zârın şâ'ir-i pâkîze-güftârı
Ser-â-pâ güft ü gûlar verd-i ra'nâ bil sañadur hep
4. Görince nev-bahârı yârsuz sahn-ı gülistânda
Gelen ol dem dü çeşm-i 'âşıkâ cümle bükâdur hep
5. Sadâ-yı dil-keş olmuş mutribuñ her nağmesi cânâ
O meclisde eger yâr olmasa **Rezmî** hevâdur hep

42

¹ Ey sevgili senin dudağını öpmekten [kastımız] yorulmadan safa sürmektir. Bizim senden daima tek ümidimiz zerre kadar vefa görmektir.

² Gamze oklarını sürekli göğsüme doğru tutarsın. Biliniyor ki inleyen aşıklara onun kasdı cefadır hep.

³ kuşlarla dolu yeşilliklerin pürüzsüz sözlü şairi.....

⁴ Gül bahçesinin ortasında ilkbaharı sevgilisiz görünce o anda aşığın iki gözünden gelen ağlamadır.

⁵ Ey sevgili şarkıcının her nağmesi kalbi cezbeden bir ses olmuş. Ey Rezmî eğer o mecliste sevgili olmasa hep boştur.

42\1,3 Beyitin birinci mısramını oluşturan cümlenin öğeleri eksik görölmekte ve ifade bu haliyle bozuk bir Türkçe sergilemektedir. şair, sevgilinin dudağını öpmekten amacının sürekli ve kolayca zevk elde etmek olduğunu öne sürmektedir. Aynı ifade bozukluğu gazelin 3. Beyitinde artarak devam ediyor. Bu ifade hatalarından ve şiiri oluşturan imajlardaki za'f-ı teliften anlaşıldığına göre bu gazel güçlü bir ihtimalle şairin çocukluk yıllarına ait olmalıdır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Her ne deñlü gördük ise hû çeker mestâne hep
‘Aklın aldurmuş gezer ol sâkî-i devrâna hep
2. Esb-i nâz ile gezer ‘âlemde çok var şeh-süvâr
Beñzemezler saña ey meh gelseler meydâna hep
3. Kalmayam nâ-puhte diyü süfre-i ‘ışk içre ol
Anuñ için şem’a her şeb per yakar pervâne hep
4. Yâr felek-meşreb olup agyâra sundı sâgarı
Pür-neşât ider virür varını bir nâ-dâna hep
5. Bir zen-i dünyâ içündür çekilen ‘âlemde gam
Cümle maglûbı ser-â-pâ **Rezmiyâ** merdâne hep

43

¹ Ne kadar hû çeken sarhoş gördüysek hepsi aklını zamanın sakisine kaptırılmış, gezmektedir.

² Dünyada naz atıyla gezen binici çok var. Ey ay (yüzlü güzel) (onlar) meydana çıksa hiçbiri sana benzemez.

³ Aşk sofrasında çiğ kalmayayım diye pervane her gece kanat yakar.

⁴ Sözünde durmayan sevgili rakibe içki kadehini sundu. Bir haddini bilmeze bütün varını verip muttu eder.

⁵ Ey Rezmî dünyada çekilen gamlar bütün mağlupları baştan aşağı erkekler olan dünya kadını içindir.

43\1 Klasik şiirde “akıl” ve “aşk” her ikisinde birbirine taban tabana zıt kavramlardır. Aklın bulunduğu yerde aşk, aşkın bulunduğu yerde ise akıl olmaz. Buna göre aşkı temsil eden şarap gelince akıl bedeni terk eder. Bu sebeple, bu beyitte saki şarap verip akli alan bir şahıs konumunda gösterilmiştir.

43\2 Ata binmek insanı yaya yürüyenlere nazaran yukarıda ve üstün bir konumda bulundurur. Bu bakımdan “naz” (istiğna) etmek insanı ata binmişçesine üstte tutan psikolojik bir durum oluşturur.

43\4 Klasik şiirde rakip ve ağyar sevgili ile aşığın arasını ayırmaya çalışan, aşktan anlamayan, aşığa düşman bir tipi sembolize eder. Bu sebeple sürekli olarak aşığa eziyet eder aşıkları ayırmaya çalışır. Aynı zamanda sevgiliye de ilgi duyan rakibin bu ilgisi saf ve beklentisiz bir aşk değil tamamen menfaate dayalı ve ten zevklerine yönelik bir ilgiden ibarettir. Buna rağmen sevgili bu gerçeği bilmeyerek rakip ile ilgilenir ve onun bu hali aşığı çileden çıkarır.

43\5 Yine bu edebiyatta şiir ve şairliğin gereği bütün işleri ters giden şair bunun sorumlusu olarak feleği görür. Felek ve dünya şairi ve aşığı sürekli kandıran ona ard arda hileler hazırlayan düzenbaz bir kocakarı konumundadırlar. Aşık ise onların hilelerine yenik düşen bir yiğit durumundadır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Seyr iderdük rûz [u] şeb ol meh-likâyı bî-nikâb
Olmasaydı aramızda âh eger baña hicâb
2. Hüsn-i evsâfını imkân olsa tahrîr itmege
Yaluñuz kaşları yâsın eyler idüm bir kitâb
3. Yâr[un] ol vech ile seyryn eyler idük düşde biz
Gelse idi derd-i hasretten eger çeşmüme hâb
4. Mest olur ol sâkî-i gül-çihrenüñ rûyın gören
Ayagina bir düşen almaz ele câm-ı şarâb
5. Hâkden ref' eyleyüp teşrîf idince **Rezmî** yâr
Zîr-i pâyına o demde cismümi itdüm türâb

44

¹ Onunla aramda eğer bir perde olmasaydı o ay yüzlü sevgiliyi örtüsüzce seyrederdik.

² Eğer güzelliğinin sıfatlarını kaydetmeye imkan olsaydı sadece yay kaşlarından bir kitap yazardım.

³ Eğer hasret derdine rağmen gözlerime uyku girseydi biz sevgilinin yüzünü rüyada seyrederdik

⁴ Gül çehreli sakinin yüzünü gören mest olur. (Onun) ayağına bir (defa) düşen bir daha eline şarap kadehini almaz.

⁵ Ey Rezmî sevgili (bizi) topraktan kaldırıp şereflendirince o anda ayağının altına bedenimi toprak ettim.

44\1 Eski şiirde sevgili yerine göre Allah ve insan arasında, kendisine ulaşamayan perdeler ve engeller sebebiyle yüzünü hiçbir zaman göstermeyen bir konum oluşturur. Bu sebeple sevgiliye kavuşmanın tek yolu mahşer gününde onu görebilme ümidiyle ölmektir. Beyitte geçen “hicâb” kelimesi örtü anlamının yanısıra aynı zamanda “utanma” anlamına da gelmektedir. Bu konuda ayrıca bak 43\2.

44\2 Şiir ve edebiyat, resim ve heykel gibi görsel sanatlardan farklı olarak nesnelere objektif çizgilerle aksettirmek yerine bunları kelimeler aracılığıyla tarif ederek yansıtmaya çalışır. Bu bakımdan şairler güzellik gibi objektif, korku, ümit, heyecan vb. Subjektif kavramları yansıtmada sürekli birtakım benzetmelere başvurur,zorlanırlar.

Rezmî burada sevgilinin güzelliğini hakkıyla tarif etmenin mümkün olmadığını, eğer mümkün olsaydı sadece kaşlarının y harfi için (yahut yay gibi kaşları için) bir kitap yazmak gerekeceğini söylemektedir.

44\3 Bu beyitte de gerçek hayatta görülmesi neredeyse mümkün olmayan sevgiliyi rüyada görme ümidi işlenmektedir. Ancak aşığın rüya görebilmesi uyumaya bağlı olduğundan bu da imkansız görünmektedir.

44\4 Beyitte geçen ayağa düşmek tabiri bir uğurda zillet çekmek, hor ve hakir hale gelmek anlamına geldiği gibi aynı zamanda şarap kadehine mübtela olmak anlamını da ifade eder. Günümüzde olduğu gibi eskiden de aşırı güzelliğin bakanlarda sarhoş etkisi uyandırdığı inancı bulunmaktaydı. Aynı inanç Elest Meclisi’ni anlatan

rivayetlerde de ruhların ilahi güzellik karşısında sarhoş olup kendinden geçmeleri şeklinde nakledilir.

44\5 “Cismi toprak etmek” öldükten sonra bedenın çürüyüp toprağa karışacak olması sebebiyle ölmekten kinaye bir tabirdir. şairler mübalağa yoluyla ve birazda sevgili karşısında ne kadar hor ve hakir bir konumda bulduklarını ifade amacıyla bu söylemi çokça kullanırlar.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Virdi gelicek gülşene yâr hüsn ü letâfet
Revnaqlı görindi gül-i sad-bergleri kat kat
2. Geçmişdi sük-ı cânına her nahl-i fidânuñ
İçerdi bahâr şerbetin eyyâm-ı harâret
3. Kâbil mi anuñ şükrini hîç itmeye her bâr
Ezhâr u hezâr ile Hudâ virdügi ni'met
4. Sabr eyle dilâ gam yime ol lebleri şîrîn
Her kanda ise saña gelür var ise kısmet
5. Bir gün ola ki_ayaguña düşe o sâkî
Rezmî ele al câmı aña eyleme minnet

45

¹ Sevgili gelince gülbahçesine güzellik verdi. (Gülbahçesinin) yüz yapraklı gülü kat kat daha güzel göründü.

² Soğuk her fidan dalının canına yetmişti. Sıcak günler o fidanlara bahar ilacı içirdi.

³ Çiçekler ve bülbülün Allah'ın verdiği nimetin şükrünü sürekli olarak yerine getirmemesi mümkün mü?

⁴ Ey gönül gam yeme o tatlı dudaklı (sevgili) eğer kısmetin varsa nerede olsan sana gelir.

⁵ Ey Rezmî gün gelir o saki senin ayağına düşer. (Onun için) eline kadehi al ona minnet etme.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Kûyından eger kopsa idi ol kad ü kâmet
Gelmezden öñürdü görünür niçe 'alâmet
2. Kim saldı ise bahr-ı gam-ı 'ışkına zevrak
Geşt itdi cihânı yine bulmadı selâmet
3. Kûyına sefer ideli dil haylî zemândur
Bî-çâre garîb anda kalup itdi ikâmet
4. Elden ayaguñ sâkî yine kim düşürürdi
Çekmese eger soñra humâr ile nedâmet
5. Biz varmadan evvel o perî şevk ile geldi
Çok mı bu kadar olsa yâ **Rezmîde** kerâmet

46

¹(Sevgili) o boyu posuyla bulunduğu yerden ayrılıyorsa o gelmeden önce nice alâmetler görünürdü.

² Aşk derdinin denizine kayığı kim saldıysa bütün dünyayı dolaştı yine de kurtulamadı.

³ Gönül (sevgilinin) mahallesine yolculuk ettiğinden beri, o garip uzun zaman orada kalıp çaresizce ikamet etti.

⁴ Ey saki eğer (içki) sonrasındaki baş ağrısıyla pişmanlık çekmese eldeki kadehi kim bırakırdı.

⁵ O peri biz gitmeden önce şevkle geldi. Rezmî' de bu kadar keramet olsa çok mudur?

46\1 Arapça asıllı olup aynı kökten türetilen “kıyâm”, “kâmet”, “kıyâmet” kelimeleri arasında iyham yoluyla çağrışım oluşturulan bu beyitte sevgilinin boyu dolaylı olarak kıyamete benzetilmiştir. Kıyamet gününde bütün insanlar ayakta ve karışıklık içerisinde bulunacakları gibi sevgiliyi bir an olsun görme ümidiyle bekleşen aşıkları da yine ayakta ve karışıklık içerisinde olduklarından şairler “kâmet” ve “kıyâmet” arasında ilişki kuragelmışlerdir. Beyitte geçen alâmet kelimesi de kıyamet alâmetlerini imâ edecek bir biçimde yerleştirilmiştir.

46\2 Eski şiirde deniz çokluk ve sonsuzluk imajı oluşturmak için kullanılır. Beyitte geçen “gam denizi” ifadesi dertlerin çokluğunu vurgulamaktadır. Özellikle Türkler ve İranlılar gibi denizle çok yeni tanışmış milletler için deniz aynı zamanda hayati tehlikelerinde kaynağıdır. Rezmî bu beyitinde Şeyh Sâdî'nin “denizde bir çok menfaatler vardır fakat, selâmeti istiyorsan karadadır.” Anlamındaki şu beyitine işaret etmektedir:

*Be-deryâ der menâfi‘ bî-şümârest
Eger hâhî selâmet der-kenârest*

46\4 Bu beyitte Türkçe’de kadeh anlamına gelen ayag kelimesi ile bir ilişki oluşturması amacıyla iyham yoluyla el kelimesi özellikle birlikte kullanılmıştır. Humar, sarhoşluk sonrası oluşan başağrısı demektir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Ey Mesîhâ-dem bulur emsem lebünden dil hayât
Anuñ ile buldılar bîmârlar dertden necât
2. Sen nisâb-ı hüsnüñe münkir misün bilsek 'aceb
Virdügüñ var mı hele üftâdeñe bir kez zekât
3. Her ne deñlü müstakîm olsa kalemveş bir kişi
Aña lâ-büd bir kara çalmakdadur bu kâinât
4. Âşiyânını bozar zülfin dararken dest-i yâr
Nice uçmaz murg-ı dil çeşminde ol demde memât
5. Karşuma gelür hayâli ol kaşı mihrâbumuñ
İsti'âzeler okur dil **Rezmî** ol vakt-i salât

47

¹ Ey İsa nefesli (sevgili) gönül senin ilaç gibi dudağından hayat bulur. Hasta aşıklar onunla dertten kurtuluş buldular.

² Sen güzelliğinle zekatının nisbetini inkar mı ediyorsun? Acaba düşünlerine bir kez olsun zekat verdiğin var mıdır?

³ Bir kimse kalem gibi ne kadar doğru olsa ona bu felek hemen bir kara çalmaktadır.

⁴ Sevgilinin eli saçlarını tararken gönül kuşunun yuvasını bozar. O gözünün önünde ölüm varken nasıl olur da uçmaz.?

⁵ Ey Rezmî, mihrab kaşlı sevgilinin hayali karşıma geldiğinde gönül namaz vakti besmeleler okur.

47\2 “ Nisâb” özellikle zekat ibadetini yerine getirebilmek için gerekli olan minimum mal varlığına denir. Bu ölçünün üzerinde bulunan mal varlığı için zekat düşer. beyitte geçen “güzelliğin nisâbını inkar etmek” güzelliğin zekat verecek derecede olmadığını ileri sürmek anlamında kullanılmıştır. Aşık konumundaki şair güzelliğe muhtaç bir fakir; güzelliğini inkar eden sevgili ise fakire zekat vermekten kaçınan bir zengin konumunda gösterilmiştir.

47\3 Eskiden yazı yazmada kullanılan kamış kalemler düzgünlükleri sebebiyle edebiyatta doğruluk timsali olarak sembolleştirilmiştir. Bununla beraber kalem içinden çıkartılan ve adına “nâl” denen lifler eğri ve zikzaklı yapısıyla dıştan doğru görünüp içindeki eğriliği gizleyen kimseler için sembol olmuştur. Sazlıktan kopartılan kamışların terbiye ve sertleştirilme işlemi için bunlar bir süreliğine yanmamış gübre içine yatırılır, böylece dış kabuğunun yanarak siyahlaşması sağlanırdı. Rezmî bu duruma işaret olmak üzere “kara çalmak” tabirini kullanmaktadır.

47\4 Eski şiirde sevgilinin saçı aşıkların kanlı yüreklerinin asılı bulunduğu kasap çengellerine yahut gönül kuşlarının yerleştiği kuş yuvalarına benzetilir. Sevgili saçını taradıkça aşıkların feryad etmeleri bundandır. Rezmî bu beyitinde son derece ürkek hayvanlar olan kuşların ufak bir hareket karşısında uçup kaçmalarına rağmen aşığın gönül kuşunun her türlü tehlikeyi göze alarak sevgilinin saçından ayrılmaması halini vurgulamaktadır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Kûyına varup girye ile gezme ne minnet
İş hâneye ol şûhı getürmek gibi sohbet
2. Bir kerre komaz yâra murâd üzre açılmak
Tarh itmedi teklîfi bu âdâb-ı mahabbet
3. Görsem o kad-i serv-i dil-ârâ-yı bülendi
Ben 'âşık-ı üftâdesine neydi o rif'at
4. Mahşerde de ben ol kad ü bâlâyı görürsem
Gör nice olur sen de gönül yevm-i kıyâmet
5. Bir tâze gazel söyle o gül-rûy-ı nigâra
Aç gönlümüzü **Rezmî** saña kaldı mürüvvet

48

¹(Sevgilinin) mahallesine gidip gözyaşıyla gezmeye razıyım. (Önemli olan) o nazlı güzeli eve getirip sohbet etmek.

² Sevgiliye istediği gibi açılmaya bir kere dahi izin vermedi. Bu muhabbet adabı teklifi bir an için dahi kaldırmadı.

³ O büyük gönül alan uzun boylu sevgiliyi görsem. Ben düşmüş aşığına o yüce derece ne demekti?

⁴ Ben mahşerde de o uzun boylu (sevgiliyi) görsem ey gönül gör bak kıyamet günü nasıl olur?

⁵ O gül yüzlü sevgiliye yeni bir gazel söyle. Ey Rezmî aç gönlümüzü (çünkü) insaniyet sana kaldı.

48\4 Bu beyitte de mahşer, boy ve kıyamet kavramları özellikle bir arada kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bak 51\1.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. İderdük kûy-ı cânânuñ derinde rûz [u] şeb hizmet
Eger o bî-kerem itseydi bir dem hâlüme şefkat
2. Ele câm-ı mey aldukça açılmaz oldu dil ol dem
Bilinmedi ne gamdur bu ne hâletdür ne keyfiyyet
3. Anuñçün sâñisi yokdur didiler bildük anuñ kim
O hüsn ü hulk ile meşhûr olunca ol melek-haslet
4. Eger müjgân-ı çeşm ile nigâh itse ‘adûlardan
Göreydüñ intikâm almakda çûb altındadır san’at
5. Geleydi nev-bahâr ile gül-i ra’nâmuz ey **Rezmî**
Olurdu sad-hezârân şevk [ü] zevkler dilde de kat kat

49

¹ Eğer o bir an benim halime acısaydı sevgilinin mahallesinin kapısında gece ve gündüz hizmet ederdik.

² Gönül şarap kadehini eline aldıkça açılmaz oldu. O anda bu ne keder ne hal ne keyfiyettir bilinmedi.

³ O melek tabiatlı, güzelliği ve yaradılışıyla meşhur olunca onun için bir ikincisi daha yoktur dediler.

⁴ Eğer sevgili gözünün kirpikleri (arasından) bakacak olsa intikam alma konusunda “sanat çöp altındadır” (sözünün ne demek olduğunu) görürdün.

⁵ Ey Rezmî eğer güzel gül (gibi sevgilimiz) ilkbahar ile gelseydi şevk ve zevkler gönülde kat kat olurdu.

49\4 Eskiden günümüzde olduğu gibi hazır fırçalar bulunmadığından, ressam, müzehhip ve minyatür ustaları kendi fırçalarını kendileri yaparlardı. Bunun için de kalem biçiminde bir çubuğun ağzı ikiye yarılarak bu yarığa martı tüyü, at kuyruğu kılı v.b. sıkıştırılarak fırça elde ederlermiş. Tam bir kesinlik bulunmamakla birlikte Azmî-zâde Hâletî ve Zâtî dîvânlarıyla Abdurrahman Gubârî'nin Ka'be-nâme'sinde de geçen “san‘at çûb altındadır” tabirini bu bilgi dahilinde değerlendirmek mantıklı görünmektedir:

*Eger müjgân-ı çeşmin nâ-gehân kaldursa ol âfet
Gören bî-hûş olur hakkâ ki çûb altındadır san‘at*

*Didüm cismüm çöpe döndürmeyince canum almazsın
Ayıtdı ol cefâ-pîşe çöp altında olur san‘at*

*San‘atı dirler ki çûb altındadır
Gizlidür ya‘nî-ki çûb altındadır*

M.Gürbüz metninde “göreydük” olarak tespit edilen bu kelimenin aslı “göreydüñ”dür.

49\5 Tarih boyunca eski toplumlarda kışın geçip bahar mevsimlerinin gelişi büyük bir sevinç ve neşeyle karşılanmış, bu neşe nevruz gibi bayramlarla kutlanmıştır. Rezmî'nin güle benzettiği sevgilisinin ilkbahar mevsiminde gelişi sebebiyle gönüldeki sevinçlerin kat kat artacağını söylemesi bu sebeptir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Öldürse eger yâr bizi cânuma minnet
El üzre dutarlar beni baña [bu] ne rif'at
2. Hep böyledür âyîn-i mahabbet yolu dirler
Zevk ile me'âb ile gelür derd ile mihnet
3. Güllerle donanmış yine 'âlem o kadar kim
Gelseydi o hûrî dir idük gülşene cennet
4. Çok gül bulunur gülşen-i 'âlemde de ammâ
Var mıdur o gül-çihredeki gibi letâfet
5. Biñ cevr iderek zülf-i ham-ı yâra sarulsak
Çekmege de **Rezmîde** kalur mıydı yâ tâket

50

¹ Eğer sevgili bizi öldürse canıma minnet. El üstünde tutarlar beni. Benim için bu ne güzel bir yücelik

² Aşkın adedinin hep böyle olduğunu söylerler. Dert ve bela vücuda zevkle gelir.

³ Alem yine güllerle donanmış. Eğer o huri (gibi sevgili) gelseydi gül bahçesine cennet derdik.

⁴ Dünyanın gül bahçesinde çok gül vardır. Fakat, (bunların hiçbirinde) o gül yüzlüdeki gibi bir güzellik yoktur.

⁵ Bin eziyetle sevgilinin saçlarının lülesine sarılsak Rezmî'de çekmek için güç kalır mıydı?

50\1 “El üstünde tutmak” deyimi günümüzde olduğu gibi itibar görmek anlamına gelir. Şairin bu beyitte deyimi ölümle birlikte kullanması Hayâli Beğ’in;

*Öldüğümde seyl-i eşküm ilte bî-pervâ beni
İhtirâm idüp el üstünde duta tuta deryâ beni*

beytinde olduğu gibi tabutun eller üstünde taşınmasından kinayedir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. ‘Âşıklarınun rif’atidür ol kad ü kâmet
Üftâdelere oldur olan sâye-i devlet
2. ‘Âlem kırılır birbiri ardınca giderler
Çeşm ile hemân eyleyicek nîmçe işâret
3. Kim görse o meh-pâreyi el yur bu cihândan
Nûş eylese ger âb-ı hayât bulmaya sıhhat
4. Görmüş hele yok sânisini rûy-ı cihânda
‘Aynı gibi yâ var mı ola öyle bir âfet
5. Kûyına varup kırklara karışmak [olaydı]
Rezmîye bulunmaz dahı bir öyle veliyet

51

¹ O boy pos aşıkların yüceliğidir. Aşıklar için o bir mutluluk gölgesidir.

² İnsanlar birbiri ardınca gidip kırılırlar. Gözleriyle hemen yarım işaret edecek.

³ O ay yüzlüyü kim görse bu dünya ile ilişkisini keser. İsterse hayat suyunu içsin (yine de) canlanamaz.

⁴ Yeryüzünde (o sevgilinin) bir ikincisini daha gören kimse yok. Yoksa onun gibi bir bela daha var mı?

⁵ Rezmî’ye (sevgilinin) mahallesine varıp kırklara karışmak gibi bir dostluk daha bulunmaz.

51\4 “Ayn” burada tevriyeli kullanılmış. Hem tıpkı, aynı anlamına gelecek hem de sevgilinin gözünün kan dökücülüğünü kasetmek üzere göz anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır.

51\5 Günümüzde de halk arasında kısmen yaygın bir inanişaya göre üçler, yediler ve kırklar gibi manevî boyutu yüksek insanların hiyerarşik bir düzen çerçevesinde ve görevli olarak yaşadıklarına inanılır. Bunlardan üçlerden biri öldüğünde, onun yerine yedilerden biri geçer ve yedilerin yerine de kırklardan biri yükselir. Bu durumda kırklardan boşalan yere yeryüzünde yaşayan insanların manevi mertebesi en yüksek olanı yükseltilir. Günümüzde gözlerden uzak kalan bir kimse hakkında kullanılan “kırklara karışma” tabiri bu inanişın bir sonucu olsa gerektir. Bu beyitte Rezmî, sevgilinin mahallesine gidebilmenin kırklara karışmak kadar yüksek bir mertebe olduğunu imâ etmektedir.

51\5 M. Gürbüz metninde “veliyet” olarak tespit edilen bu kelimeyi “vilâyet” şeklinde okumak daha uygun görüldü.

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Hezârân var cihânda dürlü dürlü derd ile mihnet
Kıyâs olmaz birine ayrılır uymaz gam-ı firkat
2. Hüsn-i hatt ile ref² oldı da’vâ itmesün cânân
Yazıldı iki şâhid ile aña rû-be-rû cennet
3. şekker lebleri yâruñ emeksüz bir hâzır helvâ
Miyân-ı meclise getürmedür bir şeb anı sohbet
4. Göreydük ol kad-i bâlâyı* yolda pâyma düşsek
Olur mı andan a’lâ ‘âşık-ı üftâdeye rif³ at
5. Olur mâni’ bu eşk-i hûn-feşânım **Rezmî** ol demde
Ne deñlü eyledüñse rûy-ı yârı görmege dikkat

52

¹ Dünyada türlü türlü bin dert ve bela var. Ayrılığın derdi bunların hiçbirine kıyas edilemez. Farklıdır, benzemez.

² Güzel bir hat ile (yüzde çıkan sakallar ile) dava (güzellik davası) ortadan kalktı. Sevgili güzellik davasında bulunmasın. Ona iki şahit karşısında cennet yazıldı.

³ Sevgilinin şeker dudakları zahmetsiz bir hazır helvadır. Sohbet, onu bir gece meclisin ortasına getirmektir.

⁴ O uzun boylu (sevgiliyi) görsek de yolda ayağına düşsek. Zavallı aşığa ondan daha yüksek rütbe olur mu?

⁵ Yüzünü göstermeye ne kadar özen gösterdiysen o sırada kan saçan gözyaşlarım buna engel olur.

52\3 Bu beyitte eskilerin meşhur “helva sohbetlerine”işaret vardır. Osmanlı İmparatorluğunun uzun kış gecelerinde yapılan toplantılar için kullanılan bir tabirdir. Bu toplantılardaki gaye bir araya gelinerek kurulan sohbet meclislerinin kuru geçirilmemesidir. Bu münasebetle helva pişirilerek yenilmesi, toplantıların “helva sohbeti” diye anılmasına sebep olmuştur. Özellikle esnaf teşkilatı mensupları uzun kış gecelerinde, aralarında toplantılar yaparlar, helva pişirip yerler, düzenledikleri oyunlarla geç saatlere kadar eğlenirlerdi. Helva sohbetleri için gereken harcamalar müştereken yapılırdı.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Yâre virmiş idük aylu günlü sâ'at
Koynına girdi o kutlu sâ'at
2. Müşterî oldı aña çerh-i devvâr
Bende görünce o dil-cû sâ'at
3. 'Akreb oldı kûy-ı yâr şimdi bize
Rakîb olmasa dil varur bu sâ'at
4. Taşdan etmegin çıkarur agyâr
Mahzende ne görse çalar o sâ'at
5. Añma yâr ile geçen vakti **Rezmî**
Ân bu ândur sâ'at bu sâ'at

53

¹ Sevgiliye aylı günlü saat vermiştik. O mübarek saat koynuna girdi.

² O gönlü cezbeden güzellikte ki saati sevgiliye bağlanmış görünce devreden felek ona müşteri oldu.

³ Sevgilinin mahallesi bizim için akrep oldu. Orada rakip olmasa gönül hemen oraya giderdi.

⁴ Rakipler ekmeğini taştan çıkarırlar. Hazinesinde ne görse o an çalar saat.

⁵ Ey Rezmî sevgili ile geçen zamanı düşünme . An bu andır saat bu saattir.

53\1 Müşteri Olmak: Günümüzde de bazı bölgelerde yaygın olduğu şekilde bir mala alacaklı olmak ve kendisine satılması için ısrar göstermek anlamında bir tabirdir. Bu beyitte gökyüzündeki Müşteri Gezegeni imâ edilerek feleğin şairin elindeki aylı günlü saate hayran kalması ve onu elde etmek için yalvarması imâ edilmektedir. İfadeye göre feleğin kendisinde de ay ve gün bulunmasına rağmen üzerinde ay ve gün işaretleri bulunan köstekli saate hayran kalmıştır.

53\3 Eski şiirde “akreb” ve “rakib” aralarında bulunan “re”, “kaf”, “be” ortak sesleri sebebiyle ve rakibin aşık için akrep gibi tehlikeli olması kastedilerek “rakib” ve “akreb” kelimeleri bir arada çokça kullanılmışlardır. Bu bakımdan bu iki kelime sanki aynı kökten çıkmış gibi göründüklerinden şibh-i iştikak sanatı söz konusudur. Şair burada aynı zamanda saatlerin iki ibresinden biri olan akrebi imâ ederek böyle bir ifade kullanmaktadır.

53\4 Hazine odası ve depo anlamına gelen “mahzen” kelimesiyle “sâ’at” kelimelerinin bu beyitte birlikte kullanılmaları dikkat çekicidir. Nitekim Fuzûlî’nin

“ Sun’ mi’ mâri yapan sâ’atte gerdûn mahzenin

Dûd-i âhım çıkmaga açmış kevâkib revzenin”

Beyitinde de mahzen ve sâ’at kelimelerinin özellikle biraraya getirildikleri düşünülebilir. Sözlüklerde yer almakla birlikte mahzen güçlü bir ihtimalle eski saat aksanından biri olmalıdır. Çünkü, şair, “mahzende ne görse çalar” derken hem hazineden veya depodan rakibin hırsızlık etmesine imâ etmekte hem de eski saatlerin mahzeni dolunca çalmalarına imâda bulunmaktadır.

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Dil-cûdur sirişküm cûy-veş tugyânına bâ'is
Odur hep mâcerâ-yı dîdemüñ giryânına bâ'is
2. Beni pâ-mâl idüp aglatma ey meh-rû meded olma
Rakîb-i bed-likânüñ her nefes handânına bâ'is
3. Müjeñ nâveklerin at ey kaşı yâ sîneme dâim
Odur zahm-ı derûnum şübhesüz dermânına bâ'is
4. Derûnumda gamuñ esrârını cân gibi hıfz itdüm
Budur her dem dil-i bî-çârenüñ hayrânına bâ'is
5. Görince ol ruh-ı gül-gûnı **Rezmî** diñmedi yaşı
Odur hûn ile âlûde tolu dâmânına bâ'is

54

¹ Gözyaşımın akarsu gibi taşmasına sebep olan gönlü cezbeden sevgilidir.

² Ey ay yüzlü yardım et beni ayaklar altına alıp ağlatma. Çirkin yüzlü rakibin sürekli gülmesine sebep olup (ona) yardım etme.

³ Ey sevgili daima kirpiklerinin oklarını göğsüme at. Şüphesiz ki kalp yaramın dermanı odur.

⁴ Ey sevgili kalbimde (senin) kederinin sırrını can gibi sakladım. Çaresiz gönlün kendisinden geçmesine her an sebep budur.

⁵ Rezmî o gül yanaklı sevgiliyi görünceye kadar yaşı hiç dinmedi. Eteğinin kana bulaşmış şekilde dolu olmasının sebebi odur.

54\4 Eski tasavvuf ve şiir geleneği inancına göre bu dünyada çekilen zorluk ve sıkıntılar ve bunlara sabretmek insanın manevi yükselişine ve bir takım sırlara vakıf olmasına sebep oluyordu. Bunu imâ etmek üzere şairler gam ve esrar kelimelerini birarada çokça kullanmışlardır. Şarap içip kendinden geçen insanın haline sarhoşluk dendiği gibi eskiler esrar çekip kendinden geçme haline de “hayrânlık”, bu gibilere de “hayrân” derlerdi.

Bu beyitte “esrâr” ve “hayrân” kelimelerinin bir arada kullanılması bu sebeptedir. Ancak şairin sevgiliye “senin gamının ve esrârını içimde cân gibi sakladım.” dedikten sonra ikinci mısradaki “gönlümün sürekli esrâr sarhoşu olması bundandır.” demesi eski tiryakilerin yaygın bir adetini akla getirmektedir. Rivâyete göre özellikle kahve, tütün ve esrâr yasağının bulunduğu dönemlerde eski tiryakiler üzerlerinde yapılacak aramalarda esrar hâpı ve macunu vb. bulunması tehlikesine karşılık sabah evlerinden çıkarken ince kalay kağıdı içine birkaç saat arayla vücutta çözülmesi ümidiyle bir, iki yahut üç kat sarılmış esrar haplarını yutarlarmış. Sürekli hayrân olma hali bu şekilde elde edilirmiş.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. O kâküldür benüm 'aklum perîşân itmege bâ'is
O gözlerdür benüm eşküm firâvân itmege bâ'is
2. Görinsün sînem üzre dâg-ı 'ışkum yâra her demde
Anuñçündür gönül çâk-ı girîbân itmege bâ'is
3. Beni cevr ile giryân itse cânân gam yimem ammâ
Olur agyâr dil-hâh üzre handân itmege bâ'is
4. Teneffüs idimem bir ân dil-dârsuz karâr itmem
Odur 'azmüm hemîşe kûy-ı cânân itmege bâ'is
5. Yürekler yarıyor her vaz'-ı nâ-hemvârı ey **Rezmî**
Odur bi'l-cümle şimdi terk-i yârân itmege bâ'is

55

¹ Benim aklımın perişan olmasına sebep olan o kâhkülündür. Yaşımın artmasına sebep olan o gözlerdir.

² Sevgiliye göğsümdeki aşk yarası her an görünsün. Gönlün yakasını yırtması onun içindir.

³ Sevgili beni eziyetle inletse dert değil fakat, (bu durum) rakiplerin gönülleri istediği gibi gülmelerine sebep olmaktadır.

⁴ Sevgilisiz bir an dahi nefes alıp, duramam. Sürekli sevgilinin mahallesine yönelmeme sebep budur.

⁵ Ey Rezmî o sevgilinin uygun düşmeyen her hali yürekleri parçalıyor. Şimdi bütün dostları terk etmeme sebep odur.

55\2 Eski toplum geleneğine göre özellikle gençler arasında aşıklık kemale ermenin vazgeçilmez yolu idi. Bu bakımdan özellikle bıçkın gençler aşıklıklarını ilan edip, aşklarındaki samimiyeti teşhir amacıyla vücutlarında yaralar açarlar ve bununla iftihar ederlerdi. “ Yaka yırtmak” aşırı bir infiâl ve taşkınlık halini sergilemesi bakımından şair burada yaka yırtmasını göğsündeki aşıklık yaralarını gösterme amacına bağlamaktadır.

55\3 M.Gürbüz metninde “agyâr-ı dil-hâh” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “agyâr dil-hâh” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

55\5 M.Gürbüz metninde “her vaz’ına hemvârı” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “vaz ‘-ı nâ-hemvârı” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Çâr-gül ile sun sâkî o cânâna müselles
Raks itdüre tâ kim añna mestâne müselles
2. Üç aylara hürmet idelüm görmeyelüm mey
Şimdi koyalum câma harîfâne müselles
3. Gülzâra varup oturalum şöyle murabba'
Yâr ile alalum ele rindâne müselles
4. Bildi ki sülüs çıkmadugın kendine zâhid
Anuñ için ol atmada yâbâna müselles
5. Keyf ile sülâseyi añup ehline agyâr
Mahremlerini eyledi bîgâne müselles
6. Bir yanı yıkılmış didiler mey-kedenüñ dün
Rezmî yine kaldı der-i mey-hâne müselles

56

¹ Ey saki sevgiliye çar-gül kadeh ile müselles sun ki ona kendinden geçmişçesine raks ettirsin.

² Üç aylara hürmet edip şarabı görmeyelim. Şimdi kadehe hepimiz müselles koyalım.

³ Gül bahçesine gidip şöyle dört köşe oturalım. Sevgili ile elimize müselles alalım.

⁴ Zahid kendisine bir kâr çıkmadığını görünce müsellesi o yüzden yabana atmaktadır.

⁵ Rakipler yakınlarına keyifle selaseyi anlattılar. Müselles kendisine mahrem olanları tanımazdan geldi.

⁶ Dün meyhanenin bir yanı yıkılmış dediler. Ey Rezmî yine meyhanenin kapısı yine üçgen şeklinde kaldı.

56\1 Mselles: Taze Şaraba bazı otlar karıŐtırılarak te biri kalıncaya kadar kaynatılan Őaraptır. İilmesi haram sayılmaz. Burhan-ı Katı' Msellesi "slsanı gidip sls kalıncaya kadar tabh olunan zm Őırasına denir. Menatı'de hamra karibdir." Şeklinde tanımlamıŐtır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Gör ikide bir n'itdi o agyârı müselles
Kaynatdı yine yâr ile bâzârı müselles
2. Gördüñse bile yâr ile agyârı da ey dil
Sen de varagör tâ olasız bâri müselles
3. Toldur içelüm mest olalum şevkine yâruñ
Lutf eyle bize sâkî koma bâri müselles
4. Akıtdı bizüm gönülümüzi bâdeden artuk
Şimdi budur 'âlemde olan cârî müselles
5. Biz de uyalum diyü bu sâlûs-ı zemâna
Rezmî dahı görmekde o nâ-çârı müselles

57

¹ Gör müselles rakibi ikide bir ne yaptı. Müselles yine sevgiliyle pazarı kaydattı.

² Ey gönül sevgili ile rakibi gördüysen sen de git ki üç kişi olasınız.

³ Doldur, içip sevgilinin şevkine mest olalım. Ey sâki bize lutfeyle de bari müselles koyma.

⁴ Gönülümüzi şaraptan daha fazla akıttı. Şimdi dünyada geçerli olan müselles budur.

⁵ Bizde zamanın iki yüzlülüğüne uyalım diye Rezmî de çaresizce müsellesi kullanmaktadır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Nice dil idebilür ol şeh-i hûbân ile bahs
Mûrlar eyleyebilsün mi Süleymân ile bahs
2. Sîne-sâfuñla aña karşı koyup germ itme
İtme dil 'âkıl iseñ gamze-i fettân ile bahs
3. Pîr idüp bükdi bilin cevri ü cefâsıyla o ân
Ger kim itdiyse bu 'âlemde cevânân ile bahs
4. Zâhidâ sende ger insâf ile idrâk olsa?
Bir dahı itmez idüñ meclis-i rindân ile bahs
5. Kamaşur gözleri güftâra kalur mıydı mecâl
Eyleyen **Rezmî** o hurşîd-i dırahşân ile bahs

58

¹ Karıncalar Süleyman ile cedelleşirmi ki gönül de güzeller padişahıyla iddalaşsın.

² Saf gönlünle ona karşı hararetlenme. Ey gönül (eğer) akılıysan fitneler uyaran bakışına direnmeye kalkışma.

³ Bu dünyada gençlerle kim sohbet ettiyse (bu yakınlaşma) hemen eziyetleriyle aşığı elden ayaktan düşürüp belini bükümüştür.

⁴ Ey zahid sende eğer insaf ile anlayış olsa rindler meclisiyle bir daha inatlaşmazdın.

⁵ Ey Rezmî o parlak güneş (gibi sevgiliyle) yarışanın gözleri kamaşır, lakırdıya gücü kalır mıydı?

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Derdin 'âşık bî-tekellüf söylemek de yâre güc
Yâ gele şâyed o şûh hâtır-ı dil-dâre güc*
2. Sarmaga kâbil degül hîç aglarum feryâd idüp
Müşkil imiş mübtelâ olmak büyücek yâre güc
3. Çeker idüm sîneme kendüm o hûnîn-hancerin
Gelmesün bâri hemân ol gamze-i gaddâre güc
4. Her gün agyârı görüp yâruñ yanında vaz' ider
Eylemek sabr u tahammül öyle nâ-hemvâre güc
5. İşlemiş dirler etibbâ gamze **Rezmî** cânuña
Duydılar hep mâcerâyı didiler tîmâra güc

⁵⁹

¹ Aşığın derdi külfetsiz de (bunu) sevgiliye söylemek zor. Eğer o nazlı sevgilinin aklına gelirse güç.

² Kucaklaması mümkün olmadığı (için) feryat edip ağlarım. Büyük sevgiliye düşkün olmak zormuş.

³ O zalim bakışlıya zor gelmesin diye o kanlı hançeri kanlı göğsüme çekerdim.

⁴ Rakibin hergün sevgilinin yanında durduğunu görüp, öyle eğri olana sabretmek zordur.

⁵ Doktorlar, gamzenin Rezmî'nin canına işlediğini söylüyorlar. Olanları duyup, tedavisi için çok zor dediler.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Yâr yararsa saña ey dil hancerine sîneñ aç
Sakla dilde bilmesün efkârũ agyâr sen de kaç
2. Doymaduñ ol bî-emânuñ leblerin dil emmeden?
Susaduñ mı kanuña sen hâsılı pek gözüñ aç
3. Beklemiş kûyın yolın ol âfetüñ şimdi rakîb
Her varan üftâdeden düşdükçe alur durma bâç
4. Kadd-i yârdan az görenler kâkülün gelsün baña
Şübhesin def itmege hüccet vireyüm bir kulac
5. Eşküm ile reh-güzâr-ı yârı nemnâk eyledüm
Gelür olsun **Rezmî** tek bezl eyleyüp her yaña saç

60

¹ Ey gönül, sevgili seni yaracak olursa hançerine göğsünü aç. Gönlündeki düşüncelerini gizle ki düşmanlar anlamasınlar. Sen de kaç.

² Ey gönül o insafsızın dudaklarını emmekten doymadın. Sen kanına mı susadın doğrusu gözün pek aç.

³ Şimdi rakip sevgilinin sokağının yolunu beklemiş. (Oraya) her giden aşıktan düşdükçe vergi alır.

⁴ Sevgilinin saçını boyundan az görenler bana gelsin. Şüphesini yok etmek için ben bir kulaç delil vereyim.

⁵ Ey Rezmî, sen her tarafa saç; yeter ki o sevgili gelsin.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Yine agyârı gören oldu bu dem 'âzim-i hâc
Zâlimüñ kasdı budur diye hep 'âlem hüccâc
2. Dayanıp degnegine düşdi der-i yâre rakîb
Oldı derbânı o kim derd-i dile ide 'ilâc
3. Geleli hâne-i dil-dâre rakîb şimdi bizi
İtdi ol şûh-ı cefâ-cû dil ü cândan ihrâc
4. Mevc urur şimdi çemen yâr geleli gülşene gör
Baña göstermiyor eşkümlü o yârı mevvâc
5. Bezl eyle ki eşküñ aña toz konmaya **Rezmî***
Gördünse o bâlâda dökilmiş topuga saç*

61

¹ Bugün yine rakipleri görenler hacca yöneldiler. Zalimin amacı dünyanın kendisine Haccâc demesidir.

² Rakip bastonuna dayanıp sevgilinin kapısına vardı. Gönül derdine ilaç edenin kapıcısı oldu.

³ Rakip sevgilinin hanesine geldiğinden beri o eziyeti huy haline getiren güzel canımı ve gönlümü dışarı attı.

⁴ Sevgili gül bahçesine geldiğinden beri yeşillikler dalgalanır. Dalgalanan (yeşillikler) gözyaşlarımla birlikte sevgiliyi bana göstermiyor.

⁵ Sevgili gül bahçesine geldiğinden beri yeşillikler dalgalanır. Dalgalanan (yeşillikler) gözyaşlarımla birlikte sevgiliyi bana göstermiyor.

61\1 Şair bu beyitte sevgiliyi zalimliğiyle meşhur Emevî halifesi Haccâc-ı Zâlim'e, rakiplerin hacca yönelmeleri tabirini kullanarak sevgilinin mahallesini de hacca benzetmiştir.

61\2 Şair, rakib ve baston kelimelerini bir arada kullanarak bir önceki beyitte hükümdara benzeten sevgilinin kapısında bekleyen bir kapıcı imajı çizmiştir. Bu beyitte rakibin elindeki değnekle kapı bekçisi olarak tasavvuru, saray bekçilerinin ellerinde değnekler tutarak beklemeleri sebebiyledir.

61\3 M.Gürbüz metninde “dil u cânım” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “dil ü cânan” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Gamze-i dil-dâr ile dil eyleyince imtizâc
Çekmedi ol dem bu demdür rişteye yâr ihtiyâc
2. Sâkiyâ az vir mey-i hamrâyı yâra añla kim
Çok götürmez 'âşık-ı zâr gibi ol nâzûk-mizâc
3. Kâgaz ile söyleşürmiş hâlini dil-dâr ile
Müstehakdur alsalar ol kâfir agyârdan harâc
4. Kûy-ı yârda hep esîri artururlar 'ışkını
Şimdi baksañ buldı bâzârı anuñla çok revâc
5. Lutfâ endâze gerekmez bu meseldür **Rezmiyâ**
Ger kerem eylerse dil-dâr zülfin itsün bir kulac

62

¹ Sevgilinin yan bakışıyla gönül iyi anlaşınca o gün bugündür sevgili ipe ihtiyaç duymadı.

² Ey saki sevgiliye kırmızı şarabı az ver çünkü o kibar yaratılışlı, inleyen aşık gibi çok götürmez.

³ Halini sevgiliye kağıt ile söylemiş. O kafir rakipten haraç alsalar (bunu) hak etmiştir.

⁴ Sevgilinin mahallesinde esirleri (aşıkları) sürekli aşklarını arttırırlar. Şimdi baksan bu aşk pazarının onunla revaç bulduğunu görürsün.

⁵ Ey Rezmî, şu bir atasözüdür: “iyiliğe endâze olmaz” (iyilik ölçülemez). Sevgili eğer iyilik edecekse saçını bir kulaç uzatsın.

62\3 Rakibin halini sevgiliye kagaz ile anlatmasıyla o dönemdeki mektuplaşma adetine gönderme yapılmıştır.

62\4 Eskiden pazarlarda satılacak olan eşyalar dellâlin ilanıyla sunulurdu. Bu beyitte de şair sevgilinin mahallesini pazar meydanına benzetmiştir. Sevgili için gelen aşıkların aşklarını arttırmaları ile bir alışveriş sahnesi oluşturulmuştur.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Çünkü bildük yog imiş gamze-i dil-dâre 'ilâc
Añla dil gayrı kabûl eylemiyor yâre 'ilâc
2. Sînede gamze-i ser-tîzi de şöyle dursun
Bâri def' itmege bulsak idi agyâra 'ilâc
3. Ol olur idi gönül zahmına biñ dürlü devâ
Olsa itdürmemeyege yâre de refâtâra 'ilâc
4. Çâresüz derde Felâtûn dahı itmez dermân
Nice olsun diyeyüm bu dil-i nâ-çâra 'ilâc
5. Uçdı dil murgı kebûter gibi kûy-ı yâra
İtmiyor şimdi kabûl **Rezmî**-i âvâre 'ilâc

63

¹ Sevgilinin yan bakışının (hançerinin) yarasına ilaç olmadığını bildiğimiz için gönül yaramız artık başka ilaç kabul etmiyor.

² Göğsümde keskin bakışı şöyle dursun bari rakibi defetmek için bir ilaç bulsaydık.

³ Sevgilinin salınarak yürüyüşüne de ilaç bulursa gönül yarasına bin türlü deva o olurdu.

⁴ Çaresiz derde Eflâtun bile derman olamaz. Bu çaresiz gönüle ilaç olsun diye nasıl diyeyim?

⁵ Gönül sevgilinin mahallesine güvercin gibi uçtu. Avare Rezmî şimdi ilacı kabul etmiyor.

63\1 M.Gürbüz metninde “bildũñ” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “bildük” şeklinde okumak daha uygun görölmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Eskidendür çak hukûkı mânde-i Cemdür kadeh
Hûn-ı dil nûş itmede cân ile hem-demdür kadeh
2. Meclise bassa ayağı şâd olur rindâneler
Kendü hep ser-tâ-kadem ol şâd u hurremdür kadeh
3. Kim alursa destine kalmaz derûnında keder
Herkesüñ esrârına hâlince mahremdür kadeh
4. İstemez 'âlem-nümâyı bir tolusun nûş iden
'Âlemi seyr itdürür ol başka 'âlemdür kadeh
5. Baña kalsa **Rezmiyâ** hîç almaz idüm destüme
N'eyleyüm 'âlemde zâlim pekçe mîrümdür kadeh

64

¹ Şarap Cem'in icadıdır ve hukuku çok eskiye uzanır. Kadeh gönül kanını içme konusunda can ile can ciğer arkadaştır.

² (Sevgili) meclise ayağını bassa rindler mutlu olurlar. Kadehin kendisi baştan ayağa hep mutlu mesuttur.

³ Kim (şarabı) eline alırsa kalbide keder kalmaz. Kadeh herkesin sırrına kendince yakındır.

⁴ Bir dolusunu içen İskender'in aynasını istemez. Alemi seyrettirir o kadeh başka alemdir.

⁵ Ey Rezmî bana kalsa elime hiç almazdım. Ne yapayım dünyada zalim pek çok (olduğu için) kadeh (benim) mirimdir.

64\4 ‘Âlem-nümâ: Makedonya Kralı Büyük İslender’in aynasıdır. Rivayete göre, Aristo tarafından yapılmış ve İskenderiye şehrinde yüksekçe yere konulmuştur. Bu sayede İskender, yüz fersah uzaklıktaki düşmanlarını aynada görebilirmiş. Şair bu beyitinde şarabın verdiği sarhoşluğun insanı adeta başka bir alemde yaşattığını vurgulamaktadır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Gelse eyyâm-ı bahâr alsak ele altun kadeh
Ergavâna dönse meclisde o dem gül-gûn kadeh
2. N'eylerüz zerrîn kadehle nergis-i şehlâyı biz
Yâr ile bezm-i çemende olsa bir mevzûn kadeh
3. 'Âlemi gör süzerek mahmûr çeşmi rengleyor
Yek-dil olmuş sâkî-i devrân ile pür-hûn kadeh
4. Mâl ü emlâkın o Cem koydı kadehe nûş idüp
Didi kim kalursa bâri girüye kalsun kadeh
5. Boşına çeker gam-ı dünyâyı 'âlem **Rezmiyâ**
Bâri çek renc-i humâr-ı yâr ile tolsun kadeh

65

¹ Bahar günleri gelse de altın kadehi ele alsak. Meclisde o anda gül renkli kadeh ergavana dönse.

² Sevgili ile çemen meclisinde ölçülü bir kadeh olsa biz zerrin kadehi ve şehla nergisi ne yapalım.

³ Gör bak mahmur gözleriyle dünyayı süzerek aldatıyor. Saki devriyle kan dolu kadeh tek gönül olmuş.

⁴ Cem içerek mal ve mülkünü kadehe koydu. Kim kalırsa geriye bari kadeh kalsın dedi.

⁵ Ey Rezmî dünya insanları, dünya kederini boşuna çeker. Bari kadeh sevgilinin sıkıntısı ve sevgisiyle dolsun da öyle çek.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Nev-bahârdur diyü nergis aldı deste zer kadeh
Açdı gönli gözini nûş eyleyince bir kadeh
2. Mülki n'eyler rind olanlar bezm-i 'âlemde dahı
Bir piyâle kuldân ider ol dil-âver pür-kadeh
3. Yâr iledür neş'esi gülzâr-ı dehrüñ her zemân
Şevk mi virür elde olmuş yârsuz ekser kadeh
4. Sen hemân mey- nâb peydâ eyle kûy-ı yârda kim*
Nukl-i bezm âmâde sâkî cümle hep hâzır kadeh
5. Gördüğümce sâkînüñ destinde ol endâmını
Akdı **Rezmî** cânuma ol şevk ile dil-ber kadeh

¹ İlk bahardır diye nergis eline altın kadeh aldı. Bir kadeh içince gözü gönlü açıldı.

² Dünya meclisinde rind olanlar zenginliği ne yapsınlar. Bir şarap bardağı kuldân gönül alıcı bir dolu kadeh eder.

³ Gül bahçesinin neşesi her zaman sevgili iledir. Kadeh elde olsa sevgili yokken şevk mi verir?

⁴ Sevgilinin sokağında hemen duru şarabı peyda et. Ey saki meze meclisinde kadehler hep hazırdır.

⁵ Ey Rezmî sakinin elinde o endamını gördüğümde canıma şevk ile gönül alıcı kadeh aktı.

66\2 Piyale: Su kabağının üst kısmından kesilip, üzerine renkli boyalarla resimler,nakışlar yapılarak kullanılan bir kadeh çeşididir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Açıcak zerrîn-kadehler sen de al deste kadeh
Kalmasun peygûle-i gamda yiter beste kadeh
2. Haylî demdür kim şikestedür dil-i pür-hûn kim
Dest-i yârdan düşeli oldı o dem haste [kadeh]
3. Tag u bâğı gül-sitân seyrin n'ider mey nûş iden
Ser-nigûn itseñ olur gül-gûnî bir puşte kadeh
4. Altuna girse hezârân nâz ile ol sîm-ten
Değişür 'âşıkları virür aña üste kadeh
5. Reng-i rûyından bilürmiş herkesüñ keyfiyyetin
Rezmiyâ bildüñ ki gâlib cümleye haste kadeh

⁶⁷

¹ Zeren-kadılar açtığında (bahar geldiğinde) sen de eline bir kadeh al. Yeter artık kadeh gam köşesinde bağlı kalmasın

² Uzun zamandır kan dolu gönlüm kırılmıştır. Çünkü kadeh sevgilinin elinden düştüğünden beri gönlüm hasta oldu.

³ Şarap içen dağda, bağda ve gül bahçesinde dolaşıp ne yapsın? Kadehi başaşağı çevirsen , kadeh gül renkli bir tepe olur.

⁴ O gümüş bedenli güzel naz ederek altın bahşiş alsın aşıkları hemen satar ve üstüne kadeh alır.

⁵ Herkesin keyfini yüzünün renginden bilirmiş. Ey Rezmî şimdi anladık ki galiba kadeh herkese düşkündür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. İçdi gül-gûnî meyi yâr beñzedi gül-nâra ruh
Başladı biñ nâz u istignâ ile etvâra ruh
2. Şimdi kan tamlar yañağından gören meclisde dir
Kendüye reng itdi bilmezlikle bî-çâre ruh
3. Şöyle ser-mest oldu kim fark eylemez üftâdesin
Şevklenür nâz eyleyor kendü dahı dil-dâra ruh
4. Ağır ağır salınup gülşende ol refât ider
Kasdı seyr itmek degüldür tartılır gülzâra [ruh]
5. Okudukça ben gazeller güle döndi ruhleri
Mâil imiş **Rezmiyâ** bilmez idüm eş'âra ruh

68

¹ Sevgili gül renkli şarabı içti yüzü nar çiçeğine benzedi. (Sevgili) bin nazla harekete başladı.

² Şimdi (onun) yanağından kan damlar. Onu meclisde gören; zavallı istemeden kendisine hile etti der.

³ Aşğımı farketmez. Çünkü kendisinden geçti. Kendisi bile şevklenip sevgiliye naz ediyor.

⁴ O gül bahçesinde yavaş yavaş salınarak gider. Gül bahçesinde tartılır niyeti dolaşmak değildir.

⁵ Ben gazelleri okudukça yüzleri güle döndü. Ey Rezmî ruh şair imiş (bunu) bilmezdim.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Alıcak destine ol sübha-i sad-dâneyi şeyh
Çevirüp eyledi teshîr o cânâneyi şeyh
2. İşledür subha degin bâb-ı büyûtın mahfî
Yakdurur göz göre gör ol der-i mey-hâneyi şeyh
3. Şevk ile hû dimege bâ'is olurken dil-dâr
Nice men' idebilür ol gözi mestâneyi şeyh
4. Ol sadef gibi beyâz hırka-i peşmînesin
Sakladı cânı gibi ol dür-dendâne-i şeyh
5. **Rezmiyâ** katmere beñzer göricek gerdenini
Bükdi dil-hâh murâd üzre o merdâneyi şeyh

69

¹ Şeyh yüzlük tesbihi eline alıp çevirerek o sevgiliyi büyüledi.

² Şeyh Efendi evlerinin kapısını sabaha kadar gizli gizli çalıştırır, göz göre göre o meyhane kapısını yaktırır.

³ Sevgili coşku ile hû demeye sebep olup duruyorken Şeyh Efendi o uykulu gözlü güzeli nasıl engelleyebilir ki?

⁴ Şeyh Efendi o inci dişli güzeli peşmine hırkasına canı gibi sakladı.

⁵ Ey Rezmî! Gerdanının katmere benzediğini gördüğünde Şeyh Efendi o yiğidi dilediği gibi çekti çevirdi.

69\2 M.Gürbüz metninde “bâb-ı büyût” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “bâb-ı büyûtın” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

69\3 M.Gürbüz metninde “dimek” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “dimege” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

69\4 M.Gürbüz metninde “dür-i dendâneyi” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “dür-dendâne-i Şeyh” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

69\4 Yüz kumaşı yünlüden olan derviş hırkalarına “peşmine” denilirdi. Peşminenin bir yüz kumaşı bir de astar kumaşı vardır. Yüz ile astar arasına istenilen incelikte bir tabaka pamuk konulur ve pamuk dağılmasın diye üzerine dikişler atılır. Peşmineler, kıldan veya yünden yapıldığı için beyaz renktedirler. Peşmine aslında derviş giysisi olduğu için, dervişliğin sırrı ve hikmeti de aza kanaat etmek olduğundan hırkası dervişin sahip olduğu en değerli dünya malıdır. Peşminenin yüzü ile astarı arasına gizlenmiş olan pamuk gibi şair de bu beyitte inci dişli sevgiliyi şeyh efendinin hırkasının içine gizlemiştir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Hancer-i dil-dârı elden itseler birden mezâd
Pek düşerler üstine üftâdeler bulmaz kesâd
2. Hep varanlar kûy-i yâre şâd olup mest geldiler
Gitti kaldı şöyle mahzûn 'âkıbet dil nâ-murâd
3. Rûzgâr bir kerre el virse baña seyr eylesek
Şöyle yârdan uçuraydum ben rakîbi her çi bâd
4. Ne'm gelür çeşm-i terümden hûn-ı dil mi bilmedi
Hâsılı kan aglasam ol bî-vefâ itmez îrâd
5. **Rezmiyâ** aldanma ol zülf-i hama dil bağlama
Çekilür zann eyleyüp cevri ü gamın itme 'inâd

70

¹ Sevgilinin hançerini müzahedeye çıkarsalar aşıkları üstüne pek düşerler, müşterisiz kalmaz.

² Sevgilinin sokağına gidenler mutlu olup sarhoş geldiler. Gönlün kendisi muradına eremeden hüznü kaldı.

³ Her nasıl olup da felek bana mücade etse de rakibi şöyle uçurumdan uçurup seyretseydik.

⁴ Sevgili nemli gözlerimden gönül kanı mı gelir bilemedi. Doğrusu kan aglasam o vefasız söylemez.

⁵ Ey Rezmî (sevgilinin) kıvrımlı saçına gönül bağlama. Onun eziyet ve derdini çekilir zannedip inat etme.

70\1 Osmanlı döneminde fazla olan eşyasını elinden çıkarmak isteyen halk, eşyasını müzahede yoluyla satışı çıkarırdı. Bu satışlarda dellâller ya meydanlarda yüksek sesle elindekileri ilan eder ya da kapı kapı dolaşır haber verirdi. Bu beyitte “tellâl” “üftade” gibi tabirleri birleştiren şair, hançer ve hançere düşme deyimlerine göndermede bulunarak böyle bir çarşı pazar sahnesi oluşturmuştur.

70\1 M.Gürbüz metninde “birin” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “birden” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

70\2 M.Gürbüz metninde “kendü” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “gitti” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

70\3 M.Gürbüz metninde “eyleseñ” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “eylesek” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Çıkarur deger diyü dil-dâdeler eyler mezâd
Böyle bulmaz hancer-i zerrîn-i cânân hîç kesâd
2. Gördüm agyâr hânesinden hışm ile kalkmış gelür
Bildüm 'âlemde meger böyle koparmış hep fesâd
3. Âşnâlık kesdi bizden ol şeh-i 'âlem henûz
Eyledi kat'-ı mürüvvet oldı bizden şimdi yâd
4. Her seher ol kûy-ı yârdan müjdeler eyler nesîm
Bûyı zülfine olur bâdi o dem ferhunde bâd
5. Basdı Ceyhûnî yaşum **Rezmî** yine olmaz visâl
Kûy-ı yârda yanuma gelmez benüm nehr-i Murâd

71

¹ Aşıkları değer yükseltir diye satışa çıkarır. Sevgilinin altın hançeri asla müşterisiz kalmaz.

² Rakibin evinden öfkeyle kalkıp geldiğini gördüm. Dünyada kötülüğün böyle çıktığını görmüş oldum.

³ Dünya padişahı bizimle tanışıklığını kesti. Vefa bağına kopartarak bizimle şimdi yabancı oldu.

⁴ Rüzgar her seher vakti sevgilinin sokağından müjdeler getirir. Kokusu o anda saçının geleceğine müjde işareti olur.

⁵ Ey Rezmî benim yaşım Ceyhun nehrini bastırdı. (Anlaşılan) yine kavuşma olmayacak. Sevgilinin mahallesinde Murat nehri benim yanıma bile yaklaşamaz.

71\1 M.Gürbüz metninde “dil-dâreler” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “dil-dâdeler” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

71\4 M.Gürbüz metninde “bûy-ı zülf” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “buyı zülfine” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

71\4 M.Gürbüz metninde “bâri” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “bâdi” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Nice beñzer diyelüm 'ar'ara kadd-i şimşâd?
Dogrusı beñzemez ol eylemeñüz istib'âd
2. Görmüş olsaydı eger düşde o yârı bir şeb
Bir dahı Leylâ adın añmaz idi hîç Ferhâd
3. Kul gibi niçe hezâr bekler eşigin ögleyin
Çevrilür rûz u leyâl başına itmez âzâd
4. Gelicek gülşene yâr çağladı eşküm gibi âb
Sevinüp şâd-revân oldu hep 'âlem pür-şâd
5. Yâr gelür diyü nesîm geldi seherden yilerek
İşiden **Rezmîye** hep geldi mübârek bâd*

72

¹ Sevgilinin şimşad ağacına benzeyen boyu nasıl ar'ara benzer diyelim. Gerçekten ihtimal bile vermeyin böyle bir benzeme olmaz.

² Eğer Ferhat bir gece o sevgiliyi rüyasında görmüş olsaydı Leyla adını bir daha hiç anmazdı.

³ Köle gibi binlerce defa öğlen vakti kapısında bekler. Gece ve gündüz döner, fakat kendisine izin vermez.

⁴ Sevgili gül bahçesine gelince gözyaşım su gibi çağladı. Sevgili ve bütün dünya sevinip mutlu oldu.

⁵ Sevgili gelir diye rüzgar seherden eserek geldi. (Bunu) duyan Rezmî'ye tebriğe geldiler.

72\3 M.Gürbüz metninde “öñleyin” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “öğleyin” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Geldi nev-rûz-ı bahâr itdiler ‘âlem yine ‘ıyd
Ser-te-ser geydiler elvân-ı çiçek gibi ced
2. Ser-nigûn kalmış idi kûy-ı nigâr-ı yârda
Göricek açdı gözin bâgda dil-dârı o bîd
3. Pây-mâl olmaya dir zülfümi dut destüñ ile
Baña gör itdügi teklîfi o yâr emr-i ba’îd
4. Kuş dilin söyler o gülşende hezâr san’at ile
İdemez kimse o hoş-lehçe lisâna taklîd
5. Görmedüm **Rezmî** o keskin bakışı bir ferdde
İder ol ânda gören kendüden ol kat’-ı ümîd

73

¹ İlbahar geldi insanlar yine bayram ettiler, baştan başa renkli çiçek gibi yeni giyindiler.

² Söğüt sevgilinin mahallesinde baş aşağı kalmıştı. Sevgiliyi bahçede görünce hemen gözünü açtı.

³ Yerlerde sürünmek için elinle benim saçımı tut der. O sevgilinin bana ettiği şu teklife bak. Ne ümitsiz bir şey.

⁴ (Sevgili) o gül bahçesinde bin hünerle kuş dili söyler. O güzel lehçeli lisanı kimse taklit edemez.

⁵ Ey Rezmî o keskin bakışı bir kişide (daha) görmedim. Gören kişi o anda kendinden ümidi keser.

73\2 M.Gürbüz metninde “kılmış” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “kalmış” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Bendesine itmese zülfini dil-dârum kemend
İstedügi yirde bî-pervâ gezerdi serv-mend
2. Handeler itdükçe agyâruñ yanında baña yâr
Her ne deñlü lutf ile itse olur ol zehr-i hand
3. Kâkülün gördükçe düşmiş ayaga üftâdeler
İtmiş ol reftâr ile yâr ser-te-ser hep pâ-y-bend
4. Kendü kûyında baña dermân ider diyü tabîb
Yollara düşmiş gider bu fikr ile çok derd-mend
5. Âteş-i ruhsârı yâruñ gör ne reng virdi baña
Pârelendi **Rezmiyâ** dil yandı mânend-i sipend

⁷⁴

¹ Sevgilim saçlarını kuluna kement etmese servi boylu istediği yerde korkusuzca gezerdi.

² Sevgili bana rakibin yanında güldükçe, ne kadar lutf ederse etsin o bana zehirli gülüş olur.

³ Aşıklar (sevgilinin)kâhkülünü gördükçe ayaklar altında sürünmüşler. (Kendilerini şaraba vermişler). Sevgili yürüyüşüyle baştan başa bütün aşıkların ayağını bağlamış.(Kendisine aşık etmiş.)

⁴ Doktor bana kendi mahallesinde derman olur diye birçok dertli aşık bu düşünceyle yollara düşmüş.

⁵ Ey Rezmî sevgilinin yüzünün ateşi bak bana nasıl renk verdi (ne oyun oynadı). Gönül parçalandı ve üzerlik tohumu gibi yandı.

74\5 Sipend: Üzerlik tohumudur. Tütsü de derler. Ateşe atıldığında çıtırtı yapar ve etrafa koku yayılır. Nazar değmemesi istenilen çocuk veya kimsenin üzerinde içinde ateş bulunan bir kap gezdirerek üzerlik yakarlar ya da ocak veya mangalda yakarak tütürürler. Tohumlar çıtırdıkça musallat olan cinlerin dağıldığına inanılırdı.

74\5 M.Gürbüz metninde “Manend-i Pesend” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “Manend-i sipend” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. İllerin zevkini eyyâm-ı bahâr itdi mezîd
Benüm ol derd-i dilüm eyledi gûyâ tecdîd
2. Güllerin her varakı sînemüzi çâk itdi
Dokınur cânuma bakdukça hemân hancer-i bîd
3. Açayum gönlümi didükçe ele sâgar alup
Zülfi endîşesi dil-dâruñ o dem urdı kilîd
4. Merhabâ ol dile kim eyleye bî-yâr safâ
İller ile ide ol şevk u dem-i revnak-ı 'ıyd
5. İtmezüz kimseden ümmîd-ü recâ **Rezmî** bu dem
Eyleye lutf u kerem bendelere Rabb-i mecîd

75

¹ Bahar günleri başkalarının neşesini arttırdı, (buna karşılık) sanki benim gönlümün derdini tazeledi.

² Güllerin her yaprağı göğsümüzü parçaladı. Söğüt ağacının hançer (gibi yaprakları) baktıkça canıma dokunur.

³ Elime kadeh alıp gönlümü açayım dedikçe sevgilinin saçlarının düşüncesi o anda gönlüme kilit vurdu.

⁴ Sevgili olmadan safa süren ve bayramın coşkusuyla parlak saatlerini başkalarıyla yaşayan o gönle selam olsun.

⁵ Ey Rezmî bu zamanda kimseden ümit beklemeyiz. Yüce Allah kullarına lütuf ve kerem eylesin.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Gerçi kim oldu gönül fasl-ı bahâr ile de şâd
N'eyleyüm geldi hezâr nâlesine isti'dâd
2. Gamze-i yâra açup gögsini kim gerse bu dem
Dinür ol merde ki bî-şübhe yüregi pûlâd
3. Ser-te-ser bendesidür ol saçı leylâya cihân
Var mıdur şimdi meger başlu yâ sîne âzâd
4. Uzadı haylî zemândur gideli kûyına yâr
Ne kadar itseñ anuñ gûşına girmez feryâd
5. Kim dirîg ider anuñ nakd-i sirişkin yolına
Tek hemân **Rezmî** gele kanden olursa îrâd

76

¹ Gönül her ne kadar ilkbahar ile mutlu olduysa da ne yapalım ki feryad etme yeteneği de binlerce defa arttı.

² Sevgilinin bakışlarına göğsünü gerip açan yiğide şüphesiz bu zamanda demir yürekli denir.

³ Bütün dünya halkı o siyah saçlı güzelin baştan başa kölesi olmuştur. Bu zamanda başlı başına hür kimse var mıdır acaba?

⁴ Sevgili mahallesine gidince bizden uzaklaştı. Ne kadar feryad edersen et yine de onun kulağına girmez.

⁵ Rezmî yeter ki kazanç nereden gelirse gelsin; kim onun yolunda gözyaşı akçelerini esirger ki?

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Eylemiş agyârı cânân kendü defterden resîd
Oldı gül evrâkı gibi ‘âşikuñ rûyı sefîd
2. Öldürürsem de ölürsem gam degül agyârı kim
Yolda râst gelsem olurum gâzî yâ ben yâ şehîd
3. Her gören dir kâküliñ yâruñ dökilmiş pâyına
‘Ömri olsun sağışınca telleri gibi mezîd
4. Görmemişler sânisin ‘âlemde ol meh-pârentüñ
Diseler ‘âlem sezâdur aña bi’l-cümle ferîd
5. **Rezmî** dirmiş kim saram zülfini yâruñ koluma
Çekdüğü efkâr u fikri hâsılı emr-i ba’îd

77

¹ Sevgili düşmanları bizzat defterinden düşürmüş (silmiş). (Bunu görünce) aşğın yüzü gül yaprakları gibi bembeyaz oldu.

² Rakibi öldürsem de öldürülsem de dert değil çünkü; onunla yolda karşılaştık ya gazi yahut da şehit olurum.

³ Sevgilinin saçının ayağına döküldüğünü görenler “ömrü saçının tellerinin sayısı kadar çok olsun” derler.

⁴ Dünyada o ay parçasının bir ikincisini daha görmemişler. Dünya ona eşi benzeri yok dese layıktır.

⁵ Rezmî sevgilinin saçlarını koluma sarayım dermiş. Bütün bu düşündükleri uzun lafın kıyası olmayacak işlerdir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Açardı gönümümüze gelse dil-rübâdan kâgaz
Yollar mı kapandı gelmedi bî-vefâdan kâgaz
2. Mahv oldu görünce hemân ol şeker-lebi
Eridi kaldı yolda hemân safâdan kâgaz
3. Defter dutayduk itdügi yâruñ cefâlara
Kendin de pârelerdi gam u cefâdan kâgaz
4. Eylendi nesîm-i sebük-rev de yollarda
Geleydi ümmîd olurdu sabâdan kâgaz
5. (O) gün yüzüm gülerdi benüm bu gülşende
Geleydi **Rezmî** o hür-likâdan kâgaz

78

¹ Sevgiliden mektup gelse gönümüz ferahlardı. Yollar mı kapandı o vefasızdan mektup gelmedi.

² O şeker dudaklıyı görünce hemen mahvoldu. Safasından kağıt yolda eridi kaldı.

³ Sevgilinin ettiği eziyetlere defter tutsaydık, kağıt dert ve kederden kendisini parçalardı.

⁴ Hafif esen rüzgar yollarda oyalandı. Sabah rüzgarından kağıt gelseydi umut olurdu

⁵ Ey Rezmî o güneş yüzlüden kağıt gelseydi eğer bu gül bahçesinde benim gün yüzüm gülerdi.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Gelince dil-rübâdan o dem kâgaz
Def' ider derûndan elem kâgaz
2. İki cihânda yüzi ag olsun
Saklar esrârımı müdâm kâgaz
3. Yâra olan kusûrumuz her-bâr
Edâ ider sözüm temâm kâgaz
4. Hıyânet itmez emânete hîç
Götürür murâd üzre selâm kâgaz
5. Vardugı yirde o da **Rezmî**
Olur bir mîr-i kelâm kâgaz

¹ sevgiliden mektup gelince (o) kağıt kalpteki sıkıntıyı def eder.

² Kağıt sürekli olarak benim sırlarımı saklar.

³ kağıt her defasında sevgiliye karşı olan özrümüzü ve sözümüzü tamamen yerine getirir.

⁴ Kağıt hiç emanete ihanet etmez. Her istediğimizde selamımızı götürür.

⁵ Ey Rezmî kağıt gittiği her yerde bir söz ustası olur.

Fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. O şûha ‘arz-ı hâl itmegi ‘aşık kâm için saklar
Derûn-ı derdini izhâra bir hengâm için saklar
2. Döner yâkûta sâger içre gül-reng meyle kondukça
Anuñçün rind olan yah-pâreyi heb câm için [saklar]
3. Kudûret çekme dest-i bûsını virmez diyü cânân
Anı ol bî-tekellûf mevsim-i bayram için [saklar]
4. Dirîg eyler sakın zann itme her dem vaslını dil-dâr
Hemân üftâdesinden dem-be-dem ibrâm için [saklar]
5. Sakın **Rezmî**yi mey görmez diyü ta’n itmeñüz zîrâ
O şevki ancak ol la’l-i leb-i gül-fâm için [saklar]

80

¹ Aşık sevgiliye halini anlatmayı (dert) zevkini yaşamak için gizler. Gizli derdini açığa çıkartmayı bir başka zaman için saklar.

² Kadehin içine gül renkli şarapla birlikte bulunduğu yakuta benzer; bu sebeple rindler buz parçasını hep kadeh için saklarlar.

³ Sevgili elini öptürmez diye üzülme. Onu teklifsizce bir bayram zamanı için saklamaktadır.

⁴ Sevgili her an (ona) kavuşmayı reddeder zannetme. Onu aşığını sürekli yalvartmak için yapar.

⁵ Sakın Rezmî’yi şarabı gözü görmez diye kötülemez. Çünkü o zevki ancak rengi gül gibi olan kırmızı dudaklar için saklar.

80\2 M.Gürbüz metninde “İle” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “meyle” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

80\2 M.Gürbüz metninde “ab” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “heb” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Pây-ı gubârı olalı ben fütâde her-bâr
Anuñçün hâtıra getürmez oldu ol yâr
2. Sîneme eşk ile şerhalar açdum
Bu vâdîde var mı ben gibi yarar
3. Urdı sîneme gamze okların gitdi
Eglence bırakdı baña ol yâdgâr
4. Çok dolaşdı dil bî-karâr şimdi
Hele kâkül-i yârda eyledi karâr
5. (O) gül-ruh içün zâr ider bu gülşende
Rezmiyâ senüñ gibi niçe hezâr var

81

¹ Ben sevgilinin ayağının tozu olduğumdan beri (onun) düşkünü oldum. Onun için sevgili aklına getirmez oldu.

² Göğsüme gözyaşım ile parçalar açtım. Bu vadide benim gibi yarar var mı?

³ Göğsüme yan bakışlarının oklarını vurdu ve gitti. O hatırayı bana eğlence bıraktı.

⁴ Gönül kararsız (bir şekilde) çok dolaştı. Sonunda sevgilinin kâkülünde karar kıldı.

⁵ Ey Rezmî, sen gibi o gül yüzlü (sevgili) için bu gül bahçesinde inleyen binlercesi var.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Ümîd itme saña şeftâlûsın virmez dilâ ol yâr
Cihânda olmaduk bitmez işi fikr eyleme her-bâr
2. Düşüp ben hancer-i dil-dâra ölmek câna minnetdür
Hemân vehmüm odur ki sag kalam da ben ölem tekrâr
3. Dolaşsam kûy-ı cânânı ta'accüb eylemeñ her dem
Bu gûne dönderür başın hemîşe 'âşıkuñ devvâr
4. Yedi iklimi geşt itseñ bulunmaz teline hem-ser
Ne çalar Zühre yanında yâr alsa destine şeş-târ
5. Cihânda sad-hezârân 'ayb ile âlûdeyüz **Rezmî**
Hemân ol kendü lutfundan keremle setr ide Settâr

82

- 1 Ey gönül (boşuna) ümid etme o sana şeftalisini vermez. Her defasında dünyada olmayacak işe niyetlenme.
- 2 Sevgilinin hançerine düşüp ölmeye razıyım. Korkum sağ kalıp da tekrar ölmektir.
- 3 Sürekli sevgilinin sokağında dolaşmama şaşırmanın. Dönen aşık her zaman başını bu renge döndürür.
- 4 Yedi iklimi dolaşsan yine de teline arkadaş bulunmaz. Sevgili zührenin yanında eline şeştar alsa çok güzel çalar.
- 5 Ey Rezmî dünyada yüz bin ayıba bulaşmışız. (sevgili bu ayıpları) kendi lutfundan keremle örtsün.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Dem-i 'ıyd irdi o yâr kûyına cânım çekinür
Öpmege virmez elin şûh-ı cihânum çekinür
2. Korkarım la'l-i lebin vasfını rengîn idemem
Yohsa medh itmege her demde zebânum çekinür
3. Demi artar görenüñ yâr ele mey aldugı dem
Benüm ol demde helâk olmaga kanım çekinür
4. Etmegin nice fakîr aldı kapuñdan gitdi
Dolaşan sanma der-i lutfuña nânum çekinür
5. Çekeyüm sîneme didükçe o ser-keşlik ider
N'eyleyüm **Rezmî** baña kaşı kemânum çekinür

83

¹ Bayram zamanı geldi. Gönlüm o sevgilinin mahallesini arzu eder. Fakat, o dünya nazlısı sevgili çekinir, öpmek için elini vermez.

² Kırmızı dudaklarının rengini anlatamamaktan korkarım. Her an onu övmeye lisanım çekinir.

³ Sevgili eline şarabı aldığı anda görenin kanı artar. O anda mahvolmaya benim kanım can atar.

⁴ (Senin) ekmeğini kapından nice fakirler aldı gitti. Lütuf kapına dolaşmaya benim ekmeğim çekinir.

⁵ (Ben) göğsüme çekeyim dedikçe o asilik eder. Ey Rezmî ne yapayım keman kaşlım çekinir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Cennet olsa sahn-ı gülşen yine âdem gam çeker
Mübtelâdur bu cihân derdini hep âdem çeker
2. Bâri çek pür-sâgar-ı [minâ-yı] gül-rengi gönül
Yohsa dehrün boşına renc-i humârın kim çeker
3. ‘Âşık olan gâhîce âh çekmemek mümkün midür
Bülbüli gör derd için gülşende ol [heb]* dem çeker
4. İller ile merhabâ eyler o dil-cû gör bize
Ayagına rû-mâl itsem diyü öpsem çeker
5. Ol tîr-endâz âfetün çak câna geçdi gamzesi
Bu kemân-ı cevri ne **Rezmî** ne hod-Rüstem çeker

¹ Gül bahçesinin ortası cennet olsa insan yine de dertlenir. İnsan bu dünya derdine mübtelâdır. Bunu çeker.

² Gönül hiç olmazsa gül renkli cam kadehi iç. Yoksa dünyanın baş ağrısının derdi çekilir mi?

³ Aşık olanın arasına ah çekmemesi mümkün müdür? Gül bahçesindeki bülbüle bak. Sürekli inlemektedir.

⁴ O gönlü cezbeden güzel başkalarıyla selamlaşır. Fakat, ben öpmek için ayağına yüz sürsem çeker.

⁵ O ok atıcı güzelin yan bakışları canımı yaraladı. Bu eziyet yayını ne Rezmî ne de Rüstem çeker.

84\2 Yazma Nüshadaki “mey-i nâb” ı biz anlama uyması için [minâ-yı] diye düzelttik.

84\3 M.Gürbüz metninde “her” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “[heb]” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

84\4 Osmanlı devlet geleneğinde zamana göre değişen teşrifat kurallarına göre yerine ve rütbesine göre padişahın eli, yeni, eteği, ayağı yahut tahtının ayağı öpülmek suretiyle devlete saygı ve bağlılık ifade edilmiş olurdu.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Hezâr dilleri bend idüp gider
Ol dil-âvere çok mıdur bu hüner
2. Hevâ-dâr olan o serv-kadde
Kavak yili anuñ başında eser
3. Seni cihânda bir gören cânâ
İki gözüm çok yaşar dirler
4. Hatâ ider beşer anı bildük
Kusûrumuz hezâr ey melek-peyker
5. Ta'dâd olunmaz dil-i zârüm
Rezmî söylese ger birer birer

85

¹ Bin gönlü bağlayıp gider. O gönül alıcıya bu mağrifet çok mudur?

² Kavak yeli küstah olsa servi boylunun başında eser.

³ İki gözüm (gibi kıymetli) sevgili seni dünyada bir kere görenin çok yaşayacağını söylerler.

⁴ Ey melek yüzlü bin kusurumuzu bildik. İnsan hata edermiş.

⁵ Ey Rezmî ağlayan gönlüm eğer konuşacak olsa (bunlar) birer birer sayılacak gibi değildir.

85\3 M.Gürbüz metninde “yaşardurlar” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “yaşar dirler” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Dört bölük eyleyicek kâkülünü nâz ile yâr
Çekdi çâr-mîha o dem dilleri 'ışk ile nigâr
2. Kays-veş dil vireli ol saçı Leylâya görüñ
Kodı Mecnûn yirine bendesini âhir-i kâr
3. Gelicek fasl-ı bahâr gerçi gönüller açılır
Artdurur nâle vü zârın niçe bî-çâre hezâr
4. Mest gerek 'âkıl olan rûz u leyâl 'âlemde
Gelmeye hâtırına şiddet-i bâdeyle gubâr
5. Dem bu demdür ele al hûn-ı kebûter gibi mey
Kanzil ol bilmeyeler **Rezmî** derûnuñda ne var

86

¹ Sevgili kâkülünü nazla dört bölük ettiğinde gönülleri aşkıyla çarmıha çekti.

² O Leyla (siyah) saçlıya Mecnûn gibi gönül verdiğiinden beri gelin görün ki işin sonunda kulunu deli yerine koydu.

³ Bahar mevsimi geldiğinde her ne kadar gönüller ferahlasa da nice zavallı bülbül feryat ve ağlamalarını arttırır.

⁴ Bu dünyada akli başında olanın gece gündüz aklına şarabın ve esrarın şiddeti gelmeden mest olması gerekir.

⁵ Zaman bu zamandır. Güvercin kanı gibi şarabı eline al. Rezmî sen sarhoş ol bilmeyenler içinde ne olduğunu bilmesinler.

86\4 M.Gürbüz metninde “bâd ile” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “bâdeyle” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Gelmez oldı sîneme dogrı hadengüñ ey nigâr
Kec nigâhuñmiş bilindi sırruñ oldı âşkâr
2. Pek salınma âh-ı 'âşıkdan hazer it ey cevân
Kadd-i şimşâduñ senüñ bir gün eger bu rûzgâr
3. Tâzelerle aldanup seyre gider sanmañ o yâr
Gam yemeñ her hûba uymaz añañuz ol şîve-kâr
4. Bendesin hâli komaz gitdükçe dil-dârum o dem
Yine koydı sîneme ol tîr-i cevrin yâdgâr
5. Süzilür ol çeşm gördükçe benüm çâk cânuma
Eyledi ol şâh-bâzum **Rezmiyâ** gönülüm şikâr

87

¹ Ey güzel yüzlü sevgili senin okların artık göğsüme isabet etmez oldu. Bakışının eğri olduğu (1. Hırçın olduğun, 2. Görmezden geldiğin, 3. Şaşı olduğun) bilindi, sırrın ortaya çıktı.

² Ey taze genç aşığın ahından çekin de naz edip, durma. Bu rüzgar birgün senin şimşad boyunu eğer.

³ O sevgilinin aldanıp da gençlerle beraber dolaşmaya çıkacağını zannetmeyin. Şunu bilin ki o işveli sevgili her güzele benzemez diye dert etmeyin.

⁴ O sevgili zaman geçtikçe kulunu başı boş bırakmaz. Yine, gönlüme eziyet okunu yadigar olarak bırakmıştır.

⁵ Ey Rezmî o sevgilinin gözleri beni gördükçe tâ canıma kadar süzülür. O şahin bakışım gönlümü avlamıştır.

87\1 M.Gürbüz metninde “hadengi” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “hadengüñ” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

87\3 M.Gürbüz metninde “yimek” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “yimeñ” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Sâkî ile kaçan bize bâde-i ergavân gelür
Tamarına haste dilüñ sanki o demde kan gelür*
2. Kaşlarını o yâr gerer sîneleri deler geçer
Öyle ki zann ider gören elde odur kemân gelür
3. 'Âşık-ı pîr ü nâ-tüvân raksa girer o dem hemân
Meclise gelse ol cevân cânına başka cân gelür
4. Kûy-ı dil-ârâya varan bulmaya agyârı o ân*
Ayagı yirler mi basar hurrem ü şâd-mân gelür*
5. **Rezmî** görünce yâr ile hânedede agyârı bile
Gayreti olan kişiye hele o pek girân gelür*

88

¹ Sakiden bize ne zaman erguvan renkli şarap gelse hasta gönlümüzün damarına sanki o an kan gelmiş gibi olur.

² Öyle ki (onun bakışını) görenler elinde yayıyla bir okçunun geldiğini sanırlar.

³ O genç güzel ne zaman meclise gelse ihtiyar ve zavallı aşık o anda raks etmeye başlar. Canına başka can gelir.

⁴ Sevgilinin mahallesine gelen o anda rakibi göremez. Neşeli ve sevinçli bir kimsenin ayağı yere mi basarmış?

⁵ Rezmî sevgili ile rakibi bir yerde görünce kıskançlığı olan kimse için bu pek ağır gelir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Âdeme düşmen mi vardur dünyede çok mâl kadar
Bâ'îâ-i teşhîr olur bir nesne yok ikbâl kadar
2. Ol ruh-ı rengî[ni]ne hem-reng bulunmaz yârumuñ
Var mıdur gülşende bir gül öyle âlü'l-âl kadar
3. Saklayum esrârımı sînede çok sa'y eyledüm
'Âleme fâş itdi râzum dil benüm dellâl kadar
4. Gelicek hatt-ı huzûrını uçurdu yâruñ ol
Oldı gûyâ ki iki cânibde perr ü bâl kadar
5. 'Âlem-i vaslında yâruñ biz tekâsül eyledük
Yok cihânda **Rezmî** bir mühmel hele ihmâl kadar

89

¹ Dünyada insana servet kadar büyük düşman mı var? Dillere düşürecek talih gibi bir nesne daha yoktur.

² Sevgilimin renkli yanağına benzer bir renk daha bulunmaz. O güzelin güzeli gibi bir gül acaba bir gül bahçesinde var mıdır?

³ Sırrımı gönlümde saklayayım diye çok gayret ettim. (Fakat) gönül benim sırrımı bir dellâl gibi millete ifşa etti.

⁴ Sakalı çıktığında o sevgilinin huzurunu kaçırdı. Sanki, sakal onun iki yanında kol ve kanat gibi oldu.

⁵ Sevgiliye kavuşma yolunda biz tembellik ettik. Ey Rezmî dünyada ihmalsizlik kadar bir ihmal daha yoktur.

89\2 M.Gürbüz metninde “âle'l-âl” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “âlü'l-âl” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür

Türkçede “âl” hile demektir. Şair, Arapça yücenin yücesi anlamına gelen “âlü'l- âl” tâbirini “al” kelimesinin bu hile anlamını çağrıştıracak bir biçimde ustalıkla kullanmıştır. Farsçada “reng” kelimesinin de hile anlamına geldiği düşünülecek olursa beyitin imâ ettiği anlam bir kat daha derinleşir.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + – –

1. Alıcak destine ol hancer-i hûn-rîzini yâr
Sîne çâk itmege ‘âşıklarınun cânı mı var
2. Tâzeler derdümi reftâr u nezâketle benüm
Nice olsun bu revişle dil-i bîmâra tîmâr
3. Basmayup hâtırumuz gelse o lutf eylese ger
Komaz ol hûr-likâ zerre derûnumda gubâr
4. Gören ol çeşm-i gazâlânesini dil-dâruñ
Derd-mend oldı sanur kendüsine anı şikâr
5. Cevri mi yok ‘âşıkın öldürmededür göricek
‘Âlemi **Rezmî** nezâketle o reftârı kırar

90

¹ Sevgili eline kan döken hançerini alınca aşıklarının yaka yırtmaya güçleri mi kalır?

² Sevgili yürüyüş ve zerafiyle benim derdimi sürekli tazeler. Bu gidişle gönül hastasının tedavisi nasıl olsun?

³ Eğer o hatrımızı kırmayıp, lutf edip gelirse o huri yüzlü güzel kalbimde ufacık bir toz bırakmaz.

⁴ Sevgilinin ahu gözlerini gören zavallı onun sevgiliye av olduğunu sanır.

⁵ Sevgilinin eziyeti mi yok? Aşığı gördüğü zaman öldürmektedir. Dünyayı o zarif yürüyüşü kırıp, geçirmektedir.

90\2 M.Gürbüz metninde “nezâket” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “nezâketle” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

90\5 M.Gürbüz metninde “gerçek” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “göriccek” şeklinde okumak daha uygun görülmüştür.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Hezâr fenle o dil-dâr âşnâdur
Cihânda bilmediği bir vefâdur
2. Kırarsa yolda reftâr ile halkı
Ne eylerse o şûha hep sezâdur
3. O zülf ile perîşân ider ‘aklı
Anı tahrîk iden bâd-ı sabâdur
4. Mey içmem diyü and içerse zâhid
Helâli söyler açıktan riyâdur
5. Dili ser-mest iden ‘âlemde **Rezmî**
Bilinmişdür mey ile dil-rübâdur

91

¹ O sevgili bin türlü ilimle tanışık olduğu halde dünyada tek bilmediği şey vefadır

² Yolda yürüyüşüyle insanları kırıp geçirirse o güzele ne yapsa hep layıktır.

³ O saçıyla aşğın aklını karmakarışık hale getirir. Saçı da harekete geçiren sabah rüzgarıdır.

⁴ Zahid (eğer) şarap içmem diye yemin ederse söylediği açıkça yalandır.

⁵ Ey Rezmî dünyada gönlü kendinden geçirenin şarap ile gönül alıcı güzel olduğu bilinmektedir.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Döner başum görince mevlevî-zâdem semâ’ eyler
Sadâ-yı dil-keş olmuş gûşuma girmez benüm neyler
2. Alınca destine nâyın nigâha başlar ol âfet
Delüp bagrum o dem nâz ile cânân öldürüp n’eyler
3. Nice gark eylemez seyl-âb-ı eşki ‘âşık-ı zâruñ
Gören ol kadd-i bâlâsın yem-i ‘ışkı o ân boylar
4. Benüm ol nagme-i muhrîk sadâsı hasb-i hâlümdür
Lisân-ı hâl ile gûyâ ki derdüm ol baña söyler
5. Cihânda bir nefes ârâmum olmazdı o dem **Rezmî**
Benüm gönlüm o cevri ü pür-cefâlarla müdâm eyler

92

¹ Mevlevî oğlunun sema ettiğini görünce başım döner. Hoşa giden sesler olmasına rağmen ney sesleri benim kulağıma girmez.

² O güzel eline neyi alınca bakmaya başlar. Sevgili o anda naz ile göğsümü delip (beni) öldürüp de ne yapar?

³ İnleyen aşığın sel gibi gözyaşlarıyla (sevgili) nasıl boğulmaz. Aşk denizinde onun uzun b oyunu gören hemen aşk denizini boylar.

⁴[Neyin] o yakıcı sesi benim içimde bulunduğum durumdur. Sanki hal diliyle benim derdimi o bana söyler.

⁵ Ey Rezmî dünyada bir eğlencem olmazdı. O benim gönlümü eziyetleriyle sürekli oyalar durur.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Görince elde deştün 'âşık-ı zâr
Açar gögsin saña ol dem hemân yâr
2. Dağılmış kâkülün her yaña cânâ
Saña da rûzgâr olmadı hemvâr
3. Tabîbüm mübtelâñı bilmedün sen
Ne hikmetdür bilinmez oldı bîmâr
4. Senün mislün vefâsuzlıkda yokdur
Cihânda gerçi çok vardur cefâ-kâr
5. Anuñçün düşmezem üstine **Rezmî**
O nahl-i tâzeeye olmayayum yâr

¹ Ağlayan aşık senin elinde hançerini görünce o anda hemen sana göğsünü açar.

² Ey sevgili kâkülün her yana dağılmış. Rüzgar sana da uygun olmadı.

³ Ey benim doktorum sen sana aşık olan düşkününü tanımadın. Hastanın bilinmez olması ne hikmettir?

⁴ Dünyada aşıklara eziyet eden çoksa da vefasızlık bakımından senin gibisi yoktur.

⁵ Ey Rezmî o taze fidana yar olmamak için üstüne düşmüyorum.

93\1 M.Gürbüz metninde “rişten” olarak tespit edilen bu kelime tarafımızdan “deřtüñ” şeklinde okumak daha uygun görölmüştür.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Hezârân âşnâ dîrîneden bir nev-cevân yegdür
Güzeşte zevki añmakdan yeñi yârân bu ân yegdür
2. Açıkdan halka karşı sînesin çâk itmeden yâra
Nezâketle anı sarmak hele biñ kat nihân yegdür
3. Gülistânda hezâr gamla gül-i sad-berg görmekten
Ser-i kûyında dil-dâruñ o nahl-i bûstân yegdür
4. Rakîb ile o dil-dârı görünce 'âşık-ı zârı
Durup sabr itmeden ol ân hemân tayy-ı mekân yegdür
5. Bu fasl-ı nev-bahârda açılıp gelmezse ol gül-rû
Bize bî-şübhe ey **Rezmî** bu mevsimden hazân yegdür

94

¹ Bir delikanlı binlerce eski tanıdıktan iyidir. Bu zamanda yeni dostlar, eski zevkleri hatırlatmaktan daha iyidir.

² Sevgiliye açıktan açığa halka karşı yaka yırtmaktansa onu nezaketle gizlice sarmak bin kere daha iyidir.

³ Gül bahçesinde bin kederle yüz gül yaprağı görmektense sevgilinin mahallesinin başındaki o bahçe fidanını (görmek) daha iyidir.

⁴ Zavallı aşık sevgiliyi rakiple birlikte görünce durup beklemektense hemen o anda orayı terk etmek daha iyidir.

⁵ O gül yüzlü bu ilkbaharda açılıp gelmezse ey Rezmî şüphesiz bize bu mevsimde hüznün iyidir.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Düşüren dillere cânâ seni şîrîn-zebânuñdur
Hezârân güft ü gûyâ bâdî ol gonca-dehânuñdur
2. Nihâl-i tâzesin fasl-ı bahârdur şevklenüp her bâr
Hemân tek gel açıl ey derd-i handânum zemânuñdur
3. Hezârân gamzeñ okları geçüp tenden güzâr eyler
Bizi biñ kerre günde öldüren kaşı kemânuñdur
4. Gamuñdan çıkmaga cânım hemân bir kılca kalmışdur
Bu derde bâ'is ü bâdî senüñ ince miyânuñdur
5. Ko iller her ne dirlerse disün âgûşa çek yârı
Meseldür at binenüñ **Rezmiyâ** mahbûb kucanuñdur

95

¹ Ey sevgili seni dillere düşüren tatlı dilindir. Binlerce dedikoduya sebep olan senin o gonca ağzındır.

² Ey gülen derdim sen taze bir fidansın mevsim bahardır. Her an coşarak yeter ki gel açıl tam zamanıdır.

³ Bakışlarının binlerce oku bedenden geçip gider. Bizi günde bin kere öldüren keman kaşlarıdır.

⁴ Senin eziyetlerinden dolayı canım çıkmasına bir kıl kalmıştır. Bu derde sebep olan senin ince belindir.

⁵ Bırak eller ne derlerse desin sen sevgiliyi kucağına çek. Ey Rezmî bu atasözüdür: “at binenin kılıç kuşananıdır.”

95\3 Rezmî'nin bu beyitte “keman kaşındır” anlamında kullandığı “kaşı kemanundur” söyleyişi Türkçe dilbilgisi kurallarına aykırı olduğu kadar bu hatanın müstensihthen kaynaklanmış olma ihtimaline yer bırakmayacak derecede açıktır. Beyiti oluşturan kelimelerin dizilişinde vezin ve kafiye gerekleri de göz önünde bulundurulduğunda ikinci mısram sonunu oluşturan ibâre ancak “kaşı kemanundur” şeklinde okunmalıdır ki bu da mümkün değildir. Söz konusu terkihi Rezmî'nin doğru kullandığını farz ederek ikinci mısram “Bizi günde bin kere öldüren kaşı kemanın nesidir?” sorusuna cevap verecek yapıda kurulması gerekirdi ki cümlede böyle bir amaç ve kurgu da görülmemektedir.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Düşüren dillere cânâ seni şîrîn-zebânuñdur
Hezârân güft ü gûyâ bâdî ol gonca-dehânuñdur
2. Nihâl-i tâzesin fasl-ı bahârdur şevklenüp her bâr
Hemân tek gel açıl ey derd-i handânum zemânuñdur
3. Hezârân gamzeñ okları geçüp tenden güzâr eyler
Bizi biñ kerre günde öldüren kaşı kemânuñdur
4. Gamuñdan çıkmaga cânım hemân bir kılca kalmışdur
Bu derde bâ’is ü bâdî senüñ ince miyânuñdur
5. Ko iller her ne dirlerse disün âgûşa çek yârı
Meseldür at binenüñ **Rezmiyâ** mahbûb kucanuñdur

96

¹ Ey sevgili seni dillere düşüren tatlı dilindir. Binlerce dedikoduya sebep olan senin o gonca ağzındır.

² Ey gülen derdim sen taze bir fidansın mevsim bahardır. Her an coşarak yeter ki gel açıl tam zamanıdır.

³ Bakışlarının binlerce oku bedenden geçip gider. Bizi günde bin kere öldüren keman kaşlarıdır.

⁴ Senin eziyetlerinden dolayı canım çıkmasına bir kıl kalmıştır. Bu derde sebep olan senin ince belindir.

⁵ Bırak eller ne derlerse desin sen sevgiliyi kucağına çek. Ey Rezmî bu atasözüdür: “at binenin kılıç kuşananıdır.”

36b – der-kenar

97

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Baña ol serv-i sehî cümleden a’lâ görünür
Hep gelen hûb-ı cihân yanına ednâ görünür
2. İsteyen görmege İskender-i mir‘ât[i] hemân
Varsun ol kûy-ı dil-ârâya ki dünyâ görünür
3. Nice ârâm ider ol saçları Leylâyı gören
Aña Mecnûn-sıfat gözine sahrâ görünür
4. Geldügin isterüz eyyâm-ı bahârûñ ki o dem
Bize sad ‘işve ile ol gül-i ra’nâ görünür
5. Düşmedüñ şimdiye dek pâyına **Rezmî** ammâ
Gayrı ol şûh u cefâ-cûya temennâ görünür

97

¹ O servi boylu bana herşeyden daha yüce görünür. O dünya güzelinin yanına her gelen pek aşağı görünür.

² İskender aynasını görmek isteyen hemen bütün dünyanın görüldüğü sevgilinin mahallesine gitsin.

³ O saçları Leyla gibi olan güzeli gören nasıl rahat durabilir ki? Onun gözüne Mecnûn gibi sahradan başka birşey görünmez.

⁴ Yüzlerce işve ile o ra’na gülün görünmesi sebebiyle biz bahar mevsiminin gelmesini isteriz.

⁵ Ey Rezmi şimdiye kadar (sevgilinin) ayağına düşmedin ama ayağına düşmekten başka yapacağın herşey o aşığın cefa eden güzele selam vermek gibi gelir.

97\2 Bu beyitte şairin “İskender aynasını görmek isteyen hemen bütün dünyanın görüldüğü sevgilinin mahallesine gitsin.” Demek istediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber “isteyen görmege İskender-i mir’ât” ifadesinin gerek Farsça terkeb kuralları açısından gerekse o dönem Türkçesindeki akusatif ve datif eklerinin kullanımı açısından ciddi bir ifade problemi taşıdığı görülmektedir. 15. ve 16. Yüzyıllarda Eski Anadolu Türkçesinde bugün kısmen Ege Bölgesinde olduğu gibi akusatif ve datif eklerinin birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmasına nazaran böyle bir ifade bozukluğunu göz ardı edecek olsak dahi beyitin konteksti içerisinde “İskender-i Mir’ât” ter kibini tevil etmek bütün zorlamalara rağmen mümkün görünmemektedir. Çünkü Türkçeye ancak “aynanın İskender’i” şeklinde çevirebileceğimiz bu ter kib aslında bütün dünyanın oradan görüldüğü sevgilinin mahallesi hakkında kullanılmıştır.

Kaldı ki yazmadaki “İskender-i Mir’ât” ibaresi birinci mısraın veznini de bozmaktadır. Terkibi vezine uydurmak için “İskender-i Mir’ât[i]” şeklinde yapılabilecek bir müdahale belki birinci mısraın veznini düzeltebilir. Fakat beyitteki ifade çarpıklığını düzeltmeye yeterli olmaz.

97\3 Zorlama bir nesre çevirişle “O saçları Leyla gibi olan güzeli gören nasıl rahat durabilir ki? Onun gözüne Mecnûn gibi sahradan başka birşey görünmez.” Demek istediği anlaşılan şairin bu beyitindeki ifadesi de Türkçe şiir dili açısından oldukça çarpıl bir durum arz etmektedir. Öncelikle doğrusunun “Mecnûn-sıfat” olması gereken “Mecnûn-i sıfat” ter kibinin katip hatasından kaynaklandığını düşünecek olsak dahi “O saçları Leylâ gibi [siyah] olan sevgiliyi gören nasıl yerinde durabilir?” şeklinde başlayan cümlemin devamından en azından “Onun gözüne Mecnûn gibi sahrâ görünür” gibi bir ifade beklenirdi. Halbu ki “ana” ve “gözine”

şeklindeki bir ikilem bu gözüne görünme eyleminin aşığa mı yoksa aşığın gözüne mi görüneceği sorusunu ortada bırakmaktadır.

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + – –

1. Şübhe yok hâmiledür ol Zâl-i sipihr-i şîve-kâr
Görelüm bu pîç ü tâbından cihâna ne dogar
2. Şîveden kasdı helâk itmek degül midür seni
Bir bilinmedük cihânda ey dil-i şeydâ ne var
3. Murg-ı dil gibi o yâruñ girmemişdür destine
Gamze-i şeh-bâzı gerçi eylemişdür çok şikâr
4. Sînemüñ dâgını görseydi eger yârum benüm
İstemezdi bir dahı ‘âlemde seyr-i lâlezâr
5. Hancerin ‘uryân dutarmış elde **Rezmî** yâr müdâm
Bize bu cevır itmeden her bâr bilsek ne çıkar

98

¹ Şüphesiz o işveli felek kocakarıası hamiledir. Bakalım onun kıvrımından dünyaya ne doğacaktır?

² Feleğin işve etmekte amacı seni helak etmek değil midir? Ey çılgın gönül bunu dünyada bilmeyecek ne var?

³ O sevgilinin şahin bakışı çok av avlamıştır ama eline gönül kuşu gibisi hiç geçmemiştir

⁴ Eğer sevgilim benim göğsümdeki yarayı görseydi, bir kere daha lale bahçesini dolaşmak istemezdi.

⁵ Ey Rezmi sevgili hançerini kınından çıkmış olarak tutarmış. Sevgilinin her seferinde bize bu eziyeti etmekten eline ne geçer bir bilsek.

98\2 Bilindiği üzere İnan ve Türk Edebiyatlarında ‘‘Zl’’ Rüstem’in babasının adı olup, gücü ve kahramanlığıyla tanınmış bir erkektir. şairin, söz konusu ettiği zl ise hamileliğinden bahsedilmesine nazaran erkek değil dişi olmalıdır.

Zl’in ihtiyar kocakarı anlamında kullanılması çok nadir görünür. şairin bütün bu çarpıklıkların arasında ‘‘Zl-i sipihr-i şive-kr’’ ifadesini bilinçli olarak kullanması şaşırtıcı bir durum oluşturmaktadır.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Gûş itmege sadâ-yı nâyı gönül heveslenür
Bir pâre bâri gamdan o demde nefeslenür
2. Başdan çıkarsa üsküfünü ol kul oğlu ger
Eyler şikâr murg-ı dili ol ki feslenür
3. İller hemîşe almadadur bûsesin müdâm
Bize gelince nâz ile yârum nekeslenür
4. İtdükçe hezâr nagmesine dil kulak dutar
Gelmiş bu gülşene o yâr diyü seslenür
5. Redd itme bâri kapuñdan **Rezmî** bendeñi
Hûn-ı dil ile rûz u leyâl anda beslenür

99

¹ Gönül ney sesini dinlemeye heveslenir. Ney dinlerken hiç olmazsa gamdan biraz nefeslenir.

² O kul oğlu eğer üsküf başlığını baştan çıkartsa feslenen gönül kuşunu hemen avlar.

³ Eller her zaman sevgilinin öpücüğünü almaktadır. Bize gelince sevgilim naz ederek cimrileşir.

⁴ Bülbül nağme ettikçe gönül (ona) kulak tutar. Bu gül bahçesine sevgili gelmiş diye seslenir.

⁵ Ey sevgili hiç olmazsa Rezmi kulunu kapından reddetme. Gece ve gündüz orada gönül kanıyla beslenir.

99\1 Bu beyitteki “Bârî gamdan” ibaresinin aslının güçlü bir ihtimalle “Bâr-ı gam” olması mümkün görünmektedir. Çünkü nefeslenmek bir yorgunluk neticesinde soluk almak ve dinlenmek demektir. Buna göre şair, ağır gam yükünü taşımaktan dolayı yorulduğunu imâ etmek üzere böyle bir ifade kullanmış olmalıdır.

99\4 Bu beyitte birinci mısradaki bülbülün hangi eylemi işlediği muğlak bırakılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki şair, “bülbül nağme ettikçe” kabilinden bir ifade kastedir. Fakat gönlün kulak tuttuğu öne sürülen nağme sesinin ne tür bir eylem sonucu ortaya çıktığı boşlukta kalmaktadır. Beyitin vezni bozulmayacak şekilde tamirinin belki “ötdükçe hezâr nağmesine dil kulak tutar” şeklinde olabileceği akla gelmektedir. Fakat böyle bir okuma ihtimaline yer vermeyecek şekilde kelimenin imlası yazma nüshada “itdikçe” şeklindedir.

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. İki bölük kâkül-i yârı gören şemşîrvâr
Şübhesin kat’ eyleyüp dirler aña hep Zü’l-fekâr
2. Âh u zâr-ı derdüme tâkat getirmez şöyle kim
Benüm ile bile inler oldu şimdi kûhsâr
3. Ol saçı Leylâ bizi Mecnûn yirine koyalı
Anuñ için olmadı gitdi baña ‘aklum da yâr
4. Dem-be-dem derdüm mezîd olmakdadur günden güne
Cevrin efzûn eyleyelden bize ol yâr bî-şümâr
5. Deyme Rezmî hâtır-ı mahzûna bir dünyâ için
Şîşe-i kalbüñ şikest itmeye seng-i inkisâr

100

¹ Sevgilinin kılıç gibi iki bölük saçlarını gören şüphe etmeyi bırakıp ona zülfekar der.

² Derdimin feryatlarına dağlar bile dayanamaz. Öyle ki şimdi (dağlar) benimle birlikte inlemektedir.

³ O saçı Leyla bizi mecnun gibi bıraktığından beri aklım bu yüzden bana yar olmadı.

⁴ Sevgili sayısız eziyetler ettikçe her an derdim günden güne gittikçe artmaktadır.

⁵ Ey Rezmî bir dünya için hüznü gönlüne dokunma ki kırgınlık taşı kalbinin camını parçalamasın.

100\1 Zülfekar: Hz.Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği kılıç.

KAYNAKÇA

ÂSİM, Mütercim, *Lügât-ı Bürhân-ı Kâti* , [İstanbul] 1302 (1885).

___, *Burhân-ı Kati*, Ankara 2000, nşr. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları.

___, *Okyânüsü 'l-basît fî Tercemeti 'l-Kâmûsü 'l-Muhît*, [Mısır] Muharrem 1250 (1834).

___, *Terceme-i Bürhân-ı Kâti* ,[İstanbul] 1268 (1852).

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1993, Aydın Kitabevi Yayınları,

KANAR, Mehmet, *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*, İstanbul 1993, Birim Yayınlan.

LEVEND, Agâh. Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*, c.I, Ankara 1988, Türk Tarih Kurumu.

ONAY, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996.

REDHOUSE, Sir James, *Turkish and English Lexicon*, İstanbul 2001, Çağrı Yayınları,.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, Enderun Kitabevi.

PAKALIN, Osman Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III*, İstanbul 2004, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, c. I-II, Ankara, Akçağ Yayınları.

PULTAR, Mustafa, *Yıldız Adları Sözlüğü*, İstanbul 2007, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sâbiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları* , nr. 90, Haziran 1994, s. 131-180.

TANYERİ, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, İstanbul 1999, Akçağ Yayınları.

ULUÇAY, Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, Türk Tarih Kurumu Yayınları.